

โดย หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

หลักสูตรท้องถิ่นศึกษา

ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น
ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

เรื่อง วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า

ภายใต้แผนงานที่ ๓ การอบรมสัมมนาเผยแพร่ความรู้
เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น
กิจกรรมที่ ๔ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา

โครงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา
ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น
ตำบลห่มเกล้า อำเภห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์
เรื่อง วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนห่มเกล้า

คณะกรรมการจัดทำ

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา ศรีเรืองฤทธิ์
รักษาราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
อาจารย์ ดร.แก้วตา ผิวพรรณ
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาและศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ อานี
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานต์ อัมพานนท์
คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ดร.อาทิตยา ขาวพราย
รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลฉัตร กล่อมอ้อม
รองคณบดีฝ่ายประกันคุณภาพการศึกษาและพัฒนา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
อาจารย์โจสคราญ จารีกสมาน
รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและธุรการ
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
อาจารย์ ดร.สดดี คำมี
รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจกรรม ส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขุนแผน ตุ่มทองคำ
รองผู้อำนวยการฝ่ายอนุรักษ์ วิจัยศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
ด้านศิลปวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา
นายวีรยุทธ วงศ์อ้อย
ผู้ทรงคุณวุฒิหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
ด้านประวัติศาสตร์/โบราณคดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อิสระ ตั้งสุวรรณ
ผู้ทรงคุณวุฒิหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
ด้านระบบนิเวศ/สิ่งแวดล้อม

ผู้เรียบเรียงข้อมูล นางสาวณัฐวดี แก้วบาง
นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
นายวิโรจน์ หุ่นทอง
นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
นางนิภา พิลาเกิด
นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
นางสาวมัลลิกา อุฤทธิ์
นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
นางสาวจิรภา เหมือนพิมพ์ทอง
นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ภาพถ่าย นายพิทักษ์ จันทร์จิระ
นักวิชาการช่างศิลป์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
นางสาวมนชยา คลายไศก
นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

๘๓ หมู่ ๑๑ ตำบลสะเดียง อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐

โทรศัพท์. ๐๕๖ - ๗๑๗๑๔๐ โทรสาร. ๐๕๖ - ๗๑๗๑๔๐

เอกสารฉบับนี้ โดย หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๕ โดยมีวัตถุประสงค์ในจัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ให้เยาวชนในพื้นที่ และผู้ที่สนใจ เกิดการเรียนรู้และตระหนักถึงคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง จากหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

คำนำ

หลักสูตรท้องถิ่น เรื่องวัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า จัดทำขึ้นจากโครงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ศึกษาด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์ ภายใต้แผนงานที่ ๓ การอบรมสัมมนาเผยแพร่ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น กิจกรรมที่ ๔ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา ซึ่งทางหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดเพชรบูรณ์ หน่วยงานภายใต้การดูแลของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำเนินโครงการดังกล่าว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนหล่มเก่า และสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อสร้างองค์ความรู้ของตนเอง มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และมีความสามารถในการนำเสนอผลงานจากเรียนรู้ของตนเอง และเพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชน มีคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชุมชน

ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหลักสูตรฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ และเป็นแนวทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาต่อไป

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดเพชรบูรณ์
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
๒๕๖๕

การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาวัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ที่	สาระการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้/มาตรฐาน	สาระสำคัญ	ความรู้ (K)	กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน (P)	คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (A)	ผลการเรียนรู้
๑	ประวัติศาสตร์และความ เป็นมาของเมืองหล่มเก่า	สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ มาตรฐาน ส ๔.๑ เข้าใจ ความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทาง ประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์ เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ	ประวัติศาสตร์และความ เป็นมาของเมืองหล่มเก่าในสมัยยุค สุโขทัย อยุธยา กรุงธนบุรี และ กรุงรัตนโกสินทร์	รู้และเข้าใจ ประวัติศาสตร์ และความ เป็นมาของเมือง หล่มเก่าในแต่ ละยุคสมัย	สืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ และ อภิปราย ประวัติศาสตร์ และความ เป็นมา ของเมืองหล่มเก่า ในแต่ละยุคสมัย	ตระหนักและเห็นคุณค่า เกิดสำนึก รักและภาคภูมิใจ ในประวัติศาสตร์ ความ เป็นมาของ เมืองหล่มเก่า	รู้ เข้าใจ และ ตระหนักเห็นคุณค่าใน ประวัติศาสตร์ และความ เป็นมา ของ เมืองหล่มเก่า ในแต่ละยุค สมัย

การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาวัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ที่	สาระการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้/มาตรฐาน	สาระสำคัญ	ความรู้ (K)	กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน (P)	คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (A)	ผลการเรียนรู้
๒	สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลหล่มเก่า	สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส ๔.๑ รู้และเข้าใจประวัติศาสตร์สำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและ ศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่อยุติร่วมกันอย่างสันติสุข	ประวัติความเป็นมาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของตำบลหล่มเก่า ได้แก่ - วัดสะแก - วัดศรีชุม - วัดศรีมงคล (บ้านหินกลิ้ง) - วัดทุ่งไชย - วัดตาล	รู้ถึงประวัติความเป็นมาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลหล่มเก่า	สืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ และอภิปราย ประวัติความเป็นมา สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลหล่มเก่า	ตระหนักและเห็นคุณค่าในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลหล่มเก่า	รู้และตระหนักถึงคุณค่าในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลหล่มเก่า

การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาวัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ที่	สาระการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้/มาตรฐาน	สาระสำคัญ	ความรู้ (K)	กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน (P)	คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (A)	ผลการเรียนรู้
๓	ประเพณีของชาวตำบลหล่มเก่า	สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และดำรงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ	ประเพณีสำคัญของชาวตำบลหล่มเก่า ในรอบ ๑ ปี - ประเพณีบุญเข้ากรรม - ประเพณีบุญคูณลาน - ประเพณีบุญข้าวจี - ประเพณีบุญพระเวส - ประเพณีบุญสงกรานต์ - ประเพณีบุญบั้งไฟ - ประเพณีบุญซำฮะ - ประเพณีบุญเข้าพรรษา - ประเพณีบุญห่อข้าวประดับดิน - ประเพณีบุญข้าวสาก - ประเพณีบุญออกพรรษา - ประเพณีบุญกฐิน	รู้ ถึงประเพณีสำคัญของชาวตำบลหล่มเก่า	สืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ และอภิปราย ประเพณีสำคัญของชาวตำบลหล่มเก่า	ตระหนักถึงคุณค่าของประเพณีสำคัญของชาวตำบลหล่มเก่า	รู้ และตระหนักถึงคุณค่าในประเพณีสำคัญของชาวตำบลหล่มเก่า

การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาวัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ที่	สาระการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้/ มาตรฐาน	สาระสำคัญ	ความรู้ (K)	กระบวนการ เรียนรู้ของ นักเรียน (P)	คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ (A)	ผลการเรียนรู้
๔	พิธีกรรมและความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า	สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนัก และปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และอํารงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ	พิธีกรรม และความเชื่อ สำคัญ ของตำบลหล่มเก่า ที่ยังคงมี การปฏิบัติและสืบทอดต่อกัน มาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ - พิธีกรรมบว - พิธีกรรมกินตองเจ้า - พิธีกรรมเลี้ยงปี	รู้ถึงพิธีกรรม และความเชื่อ ที่สำคัญของชาว ตำบลหล่มเก่า	สืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ อภิปราย และ ปฏิบัติตนตาม แนวพิธีกรรม ความเชื่อของ ตำบลหล่มเก่า	ตระหนักถึงคุณค่า ในพิธีกรรม และ ความเชื่อที่สำคัญ ของชาวตำบลหล่มเก่า	รู้และตระหนัก ถึงคุณค่าใน พิธีกรรม และ ความเชื่อ ที่ สำคัญของชาว ตำบลหล่มเก่า

การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาวัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ที่	สาระการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้/ มาตรฐาน	สาระสำคัญ	ความรู้ (K)	กระบวนการ เรียนรู้ของ นักเรียน (P)	คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ (A)	ผลการเรียนรู้
๕	การสร้าง ผลงานที่ เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรมและ ความเชื่อของ ชาวตำบล หล่มเก่า	สาระที่ ๑ การดำรงชีวิตและ ครอบครัว มาตรฐาน ง ๑.๑ เข้าใจการทำงาน มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะ กระบวนการทำงาน ทักษะการ จัดการ ทักษะกระบวนการจัดการ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการ ทำงานร่วมกัน และทักษะการ แสวงหาความรู้ มีคุณธรรม และ ลักษณะนิสัยในการทำงาน มี จิตสำนึกในการใช้พลังงาน ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม เพื่อ การดำรงชีวิตและครอบครัว	การสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ดัดแปลงวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่ง ผลงานการประดิษฐ์ดัดแปลง เหล่านั้น มีความเกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรม และความ เชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า ได้แก่ - บายศรี - ชื่นชมมากเบ้ง - ชื่นกระหย่อง - หุง ตุง หรือ ธง	รู้และเข้าใจ การสร้าง ผลงานที่ เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรม และ ความเชื่อของ ชาวตำบลหล่ม เก่า	สืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ อภิปราย และ สามารถปฏิบัติการ สร้างผลงานที่ เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของ ชาวตำบลหล่มเก่า	ตระหนักถึงคุณค่า ผลงานที่เกี่ยวข้อง กับประเพณี พิธีกรรม และ ความเชื่อของชาว ตำบลหล่มเก่า	รู้ เข้าใจ และ สามารถ ปฏิบัติการสร้าง ผลงานที่ เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรม และ ความเชื่อของ ชาวตำบลหล่ม เก่า

คำอธิบายรายวิชา

วิชา วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนลุ่มเก่า

๑ ชั่วโมง/สัปดาห์

กิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้

ชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๕

ภาคเรียนที่.....

ศึกษาประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองลุ่มเก่า ในยุคสมัยสุโขทัย อโยธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ ศึกษาประวัติความเป็นมาของสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วัดสะแก วัดศรีสุมังค์ วัดศรีมงคล (บ้านหินกลิ้ง) วัดทุ่งธงไชย และวัดตาล ศึกษาประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่สำคัญของชาวลุ่มเก่า ปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวลุ่ม

โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนใช้กระบวนการสืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ และอภิปรายประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองลุ่มเก่า ประวัติความเป็นมาของสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีในรอบปี รวมไปถึงพิธีกรรม และความเชื่อที่สำคัญของชุมชน ตลอดจนผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ประดิษฐ์ดัดแปลงผลงานที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนได้

เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกระหนักหน่วงแทนวัฒนธรรมที่ดิงาม สำนึกรักและภาคภูมิใจในชุมชนบ้านเกิด อันนำไปสู่การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองสืบไป

วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้

1. ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักเห็นคุณค่าในประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองลุ่มเก่า
2. ผู้เรียนมีความรู้และตระหนักถึงคุณค่าในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลลุ่มเก่า
3. ผู้เรียนมีความรู้และตระหนักถึงคุณค่าในประเพณีของชาวตำบลลุ่มเก่า
4. ผู้เรียนมีความรู้และตระหนักถึงคุณค่าในพิธีกรรม และความเชื่อของชาวตำบลลุ่มเก่า
5. ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติการสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวตำบลลุ่มเก่า

รวม ๕ ผลการเรียนรู้

โครงสร้างรายวิชา

วิชา วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนห่มเกล้า

๑ ชั่วโมง/สัปดาห์

กิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้

ชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๕

ภาคเรียนที่.....

หน่วย ที่	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	ผลการเรียนรู้	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๑	ประวัติศาสตร์ และความ เป็นมาของ ห่มเกล้า	รู้ เข้าใจ และ ตระหนักเห็นคุณค่า ในประวัติศาสตร์ และความเป็นมา ของเมืองห่มเกล้า ในแต่ละยุคสมัย	ประวัติศาสตร์และความเป็นมา ของเมืองห่มเกล้าในสมัยยุค สุโขทัย อโยธยา กรุงธนบุรี และ กรุงรัตนโกสินทร์	๑	๑๕
๒	สถานที่สำคัญ ทางพุทธ ศาสนาของ ชาวตำบล ห่มเกล้า	รู้และตระหนักถึง คุณค่าใน สถานที่ สำคัญทาง พระพุทธศาสนา ของชาวตำบลห่ม เกล้า	ประวัติความเป็นมาสถานที่สำคัญ ทางพระพุทธศาสนาของตำบล ห่มเกล้า ได้แก่ - วัดสะแกศ - วัดศรีสุมังค์ - วัดศรีมงคล (บ้านหินกลิ้ง) - วัดทุ่งธงไชย - วัดตาล	๕	๑๕
๓	ประเพณีของ ชาวตำบล ห่มเกล้า	รู้ และตระหนักถึง คุณค่าใน ประเพณี สำคัญของชาว ตำบลห่มเกล้า	ประเพณีสำคัญของชาวตำบล ห่มเกล้า ในรอบ ๑ ปี - ประเพณีบุญเข้ากรรม - ประเพณีบุญคูณลาน - ประเพณีบุญข้าวจี - ประเพณีบุญพระเวส - ประเพณีบุญสงกรานต์ - ประเพณีบุญบั้งไฟ - ประเพณีบุญข้าฮะ - ประเพณีบุญเข้าพรรษา - ประเพณีบุญทอดข้าวประดับดิน - ประเพณีบุญข้าวสาก - ประเพณีบุญออกพรรษา - ประเพณีบุญกฐิน	๒	๒๕

โครงสร้างรายวิชา

วิชา วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนลุ่มเก๋

๑ ชั่วโมง/สัปดาห์

กิจกรรม ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้

ชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๕

ภาคเรียนที่.....

หน่วย ที่	ชื่อหน่วย การเรียนรู้	ผลการเรียนรู้	สาระสำคัญ	เวลา (ชั่วโมง)	น้ำหนัก คะแนน
๔	พิธีกรรมและ ความเชื่อของ ชาวตำบล ลุ่มเก๋	รู้และตระหนักถึง คุณค่าในพิธีกรรม และความเชื่อ ที่ สำคัญของชาว ตำบลลุ่มเก๋	พิธีกรรม และความเชื่อ สำคัญ ของตำบลลุ่มเก๋ ที่ยังคงมีการ ปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาจนถึง ปัจจุบัน ได้แก่ - พิธีกรรมปั่ว - พิธีกรรมกินตองเจ้า - พิธีกรรมเลี้ยงปี	๓	๑๕
๕	การสร้าง ผลงานที่ เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรมและ ความเชื่อของ ชาวตำบล ลุ่มเก๋	รู้ เข้าใจ และ สามารถปฏิบัติการ สร้างผลงานที่ เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของ ชาวตำบลลุ่มเก๋	การสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ดัดแปลง วัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่งผลงานการ ประดิษฐ์ดัดแปลงเหล่านั้น มี ความเกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาว ตำบลลุ่มเก๋ ได้แก่ - บายศรี - ชันธะมากเบ็ง - ชันกระหย่อง - หุง ตุง หรือ ธง	๕	๓๐
รวม				๑๖	๑๐๐

โครงการสอน รายวิชา วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า หลักสูตรท้องถิ่น

กิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ๑ ชั่วโมง/ สัปดาห์ จำนวน มก. (ไม่นับหน่วยกิต) หน่วยกิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

หน่วยที่/ ชื่อหน่วย	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้ (สาระสำคัญ)	น้ำหนัก/ คะแนน	การวัดและประเมินผล
หน่วยที่ ๑ ประวัติศาสตร์และ ความเป็นมาของเมือง หล่มเก่า	รู้ เข้าใจ และตระหนักเห็นคุณค่าใน ประวัติศาสตร์และความเป็นมา ของเมืองหล่มเก่าในแต่ละยุคสมัย	ประวัติศาสตร์และความเป็นมา ของเมืองหล่มเก่าในสมัย ยุคสุโขทัย ยุคอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์	๑๕	- แผนภาพอินโฟ กราฟฟิก
หน่วยที่ ๒ สถานที่สำคัญทางพุทธ ศาสนาของชาวตำบล หล่มเก่า	รู้และตระหนักถึงคุณค่าใน สถานที่ สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาว ตำบลหล่มเก่า	ประวัติความเป็นมาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ของตำบลหล่มเก่า ได้แก่ - วัดสะแกศ - วัดศรีสุ่มังค์ - วัดศรีมงคล (บ้านหินกลิ้ง) - วัดทุ่งธงไชย - วัดตาล	๑๕	- คลิป VDO

โครงการสอน รายวิชา วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า หลักสูตรท้องถิ่น
 กิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ๑ ชั่วโมง/ สัปดาห์ จำนวน มก. (ไม่นับหน่วยกิต) หน่วยกิต
 ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

หน่วยที่/ ชื่อหน่วย	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้ (สาระสำคัญ)	น้ำหนัก/ คะแนน	การวัดและประเมินผล
หน่วยที่ ๓ ประเพณีของชาว ตำบลหล่มเก่า	รู้ และตระหนักถึงคุณค่าใน ประเพณีสำคัญของชาวตำบล หล่มเก่า	ประเพณีสำคัญของชาวตำบลหล่มเก่า ในรอบ ๑ ปี - ประเพณีบุญเข้ากรรม - ประเพณีบุญคูณลาน - ประเพณีบุญข้าวจี่ - ประเพณีบุญพระเวส - ประเพณีบุญสงกรานต์ - ประเพณีบุญบั้งไฟ - ประเพณีบุญช้ำฮะ - ประเพณีบุญเข้าพรรษา - ประเพณีบุญห่อข้าวประดับดิน - ประเพณีบุญข้าสาก - ประเพณีบุญออกพรรษา - ประเพณีบุญกฐิน	๒๕	- แผนที่ความคิด (Mind Mapping)

โครงการสอน รายวิชา วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า หลักสูตรท้องถิ่น

กิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ๑ ชั่วโมง/ สัปดาห์ จำนวน มก. (ไม่นับหน่วยกิต) หน่วยกิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

หน่วยที่/ ชื่อหน่วย	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้ (สาระสำคัญ)	น้ำหนัก/ คะแนน	การวัดและประเมินผล
หน่วยที่ ๔ พิธีกรรมและความ เชื่อของชาวตำบล หล่มเก่า	รู้และตระหนักถึงคุณค่าใน พิธีกรรม และความเชื่อ ที่สำคัญ ของชาวตำบลหล่มเก่า	พิธีกรรม และความเชื่อ สำคัญของตำบลหล่มเก่า ที่ยังคงมีการ ปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ - พิธีกรรมปั่ว - พิธีกรรมกินดองเจ้า - พิธีกรรมเลี้ยงปี	๑๕	- แผนภาพอินโฟ กราฟฟิก
หน่วยที่ ๕ การสร้างผลงานที่ เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและความ เชื่อของชาวตำบล หล่มเก่า	รู้ เข้าใจ และสามารถปฏิบัติการ สร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรม และความ เชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า	การสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ดัดแปลงวัตถุที่อยู่อิใกล้ตัว ซึ่ง ผลงานการประดิษฐ์ดัดแปลงเหล่านั้น มีความเกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า ได้แก่ - บายศรี - ชินห์มากเบ็ง - ชื่นกระหย่อง - ตุ้ง ตูง หรือ ธง	๓๐	- การประดิษฐ์บายศรี - การประดิษฐ์ตุ้ง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
การวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น รายวิชาวัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๖๑	ข
คำอธิบายรายวิชา	ช
โครงสร้างรายวิชา	ซ
โครงการสอน รายวิชา วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า หลักสูตรท้องถิ่น	ญ
สารบัญ	ฐ
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองหล่มเก่า	๑
- สาระสำคัญ	๑
- จุดประสงค์การเรียนรู้	๑
- กระบวนการจัดการเรียนรู้	๒
- ใบความรู้ที่ ๑ ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของหล่มเก่า	๓
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลหล่มเก่า	๑๒
- สาระสำคัญ	๑๒
- จุดประสงค์การเรียนรู้	๑๒
- กระบวนการจัดการเรียนรู้	๑๓
- ใบความรู้ที่ ๒ สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลหล่มเก่า	๑๔
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ประเพณีของชาวตำบลหล่มเก่า	๒๓
- สาระสำคัญ	๒๓
- จุดประสงค์การเรียนรู้	๒๓
- กระบวนการจัดการเรียนรู้	๒๔
- ใบความรู้ที่ ๓ ประเพณีของชาวตำบลหล่มเก่า	๒๖
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ พิธีกรรมและความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า	๕๐
- สาระสำคัญ	๕๐
- จุดประสงค์การเรียนรู้	๕๐
- กระบวนการจัดการเรียนรู้	๕๑
- ใบความรู้ที่ ๔ พิธีกรรมและความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า	๕๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ การสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี	
พิธีกรรมและความเชื่อของชาวดำบลห่มเกล้า	๘๖
- สาระสำคัญ	๘๖
- จุดประสงค์การเรียนรู้	๘๖
- กระบวนการจัดการเรียนรู้	๘๗
- ใบความรู้ที่ ๕ การสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี	๘๙
พิธีกรรมและความเชื่อของชาวดำบลห่มเกล้า	
บรรณานุกรม	๑๐๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ชื่อหน่วย ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของหล่มเก่า เวลาเรียน ๑ ชั่วโมง
หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕
โรงเรียน.....

สาระสำคัญ

เมืองหล่มเก่า ปรากฏขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ว่า “เมืองหล่มนี้มีใช่เป็นเมืองทางราชการ แต่เป็นเมืองที่เกิดขึ้นโดยประชาชนร่วมกันสร้าง ในชื่อว่า “เมืองหล่ม” เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์เมืองหล่มเก่านี้กลายเป็นเมืองของชาวลาวขนาดใหญ่ และเมื่อมีการอพยพมามากยิ่งขึ้นจากหลวงพระบางจึงได้มีการตั้งเมืองใหม่บริเวณทางใต้ของเมืองหล่มเก่าซึ่งก็คือเมืองหล่มสักในปัจจุบัน

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนหล่มเก่าได้ (K)
๒. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนหล่มเก่าได้ (P)
๓. เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกรักและภาคภูมิใจในชุมชนบ้านเกิด (A)

กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

ขั้นการตั้งคำถาม

นักเรียนตั้งคำถามจากภาพที่เห็นให้ได้มากที่สุด เวลา ๑๐ นาทีผ่านระบบ Padlet

ภาพ ชุมชนบ้านหล่มเก่า

ที่มา: (หนุ่ม-สุทน รุ่งธัญรัตน์, ๒๕๖๕)

ขั้นการรวบรวมข้อมูล

นักเรียนแบ่งกลุ่มละความสามารถ เก่ง ปานกลาง อ่อน ศึกษาใบความรู้ ชุมชนบ้านหล่มเก่า

ขั้นการจัดการข้อมูล

นักเรียนศึกษาใบความรู้ ชุมชนบ้านหล่มเก่า แล้วเปรียบเทียบความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ของอำเภอหล่มเก่าแต่ละยุคสมัยเป็นแผนภาพอินโฟกราฟิก

ขั้นการนำเสนอ

นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานตนเอง ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลงานนักเรียน

ขั้นสะท้อนบทเรียน (AAR)

นักเรียนแต่ละคนสะท้อนผลการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้ ชุมชนบ้านหล่มเก่าครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลการสะท้อนของนักเรียนผ่านระบบ Padlet

ประวัติศาสตร์ชุมชน คือ เรื่องราวการบอกเล่าความเป็นมาของคนในชุมชนนั้น ๆ โดยมีความเชื่อมโยงระหว่างคนกับพื้นที่ที่มีความผูกพันกัน แสดงถึงตัวตนของคนท้องถิ่นนั้น ๆ เกิดจากความเชื่อที่มีร่วมกัน ประวัติศาสตร์ชุมชนหรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ต่างมีความสำนึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความเป็นวัฒนธรรมของตนเองซึ่งทำให้ผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีอะไรหลาย ๆ อย่างที่มีความคล้ายคลึงกันจนมีจิตสำนึกว่าเป็นคนถิ่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองที่เกิดขึ้นและมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพ ที่ว่าการอำเภอหล่มเก่าหลังที่ ๓
ที่มา: (วิศัลย์ โฆษิตานนท์, ๒๕๕๔)

อำเภอหล่มเก่าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เดิมเรียกว่า เมืองลุ่ม เมืองล่อม หรือเมืองหล่ม ความหมายในพจนานุกรม หมายความว่า ที่มีโคลนลึก ที่ลุ่มด้วยโคลน ส่วนความหมายที่เป็นคำพื้นเมือง หมายความว่า ได้ หรือ ล่าง เพราะชาวอำเภอหล่มเก่า อพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง ซึ่งอยู่ทางเหนือ จึงเรียกเมืองที่อยู่ทางใต้ว่า เมืองลุ่ม เช่นเดียวกับชาวเมืองเวียงจันทน์เรียกคนในภาคอีสานว่า ไทใต้ ส่วนคำว่าหล่ม น่าจะเป็นคำเรียกให้ถูกต้องตามสำเนียงภาษาไทย จากคำว่า ลุ่ม หรือ ล่อม

ราษฎรชาวอำเภอหล่มเก่า สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยหลวงพระบาง เพราะขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ตลอดจนสำเนียงภาษาเหมือนกับชาวหลวงพระบางทุกอย่าง การสร้างบ้านเมืองในสมัยแรกไม่มีหลักฐานพอจะอ้างอิงที่ชัดเจน ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดเลียบริมฝั่งตะวันออกของลำน้ำพุง เช่น วัดศรีมงคลบ้านหินกลิ้ง วัดตาล วัดศรีสุ่มงค์ และวัดกู่แก้ว (เป็นวัดที่ยังสร้างไม่เสร็จ และร้าง พระครูประธานศาสนกิจ ให้เรือและนำอิฐไปสร้างกำแพงวัดสระเกษ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๐ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสภาตำบลหล่มเก่า) ด้านฝั่งตะวันตกของลำน้ำพุงตรงกันข้ามได้สร้างวัดจอมแจ้ง (เดิมเรียกว่า วัดแป่ม) และวัดทุ่งธงไชย วัดแต่ละแห่งจะสร้างห่างกัน ประมาณ ๒๐๐ เมตร จึงน่าเชื่อได้ว่าเป็นที่ตั้งของชุมชนเมืองมาก่อน ส่วนชุมชนรอบนอกปรากฏหลักฐานการสร้างวัดประจำหมู่บ้าน เช่น วัดพระธาตุพลแพงบ้านนาแซง วัดศรีมงคล บ้านนาทราย วัดศรีฐาน บ้านวังบาล เจดีย์ปู่เถร (เดิมเป็นวัดเก่าชื่อ วัดโพธิ์ ปัจจุบันคือบริเวณโรงเรียนบ้านวังบาล) เป็นต้น

เมืองหล่มเก่ายุคสมัยกรุงสุโขทัย

ช่วงปีพุทธศักราช ๒๒๓๘ - ๒๒๙๓ ราชสำนักเวียงจันทน์ได้เกิดความวุ่นวายและเกิดสงครามแย่งชิงราชสมบัติระหว่างขุนนางกับพระราชวงศ์ ทำให้เกิดการอพยพผู้คนครั้งใหญ่ลงไปตามลำแม่น้ำโขง โดยการนำของพระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก (ญาคูขี้หอม) และเกิดเป็นนครรัฐจำปาศักดิ์ขึ้นมา (สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ๒๕๔๕ : ๓๒๗ - ๓๒๘) ผลของความขัดแย้งทำให้เจ้านายและไพร่ฟ้าพลเมืองลาวหนีความวุ่นวายไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในท้องถิ่นต่าง ๆ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๓ : ๘๙) จึงมีความเป็นไปได้ที่จะมีเจ้านายขุนนางและชาวเมืองลาวกลุ่มหนึ่งอพยพหนีภัยมาทางเมืองทรายขาว (เมืองทรายขาว เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเลยตอนบน ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย) ข้ามเขตเทือกเขาลงมายังที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนเหนือเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่สุญญากาศทางการเมืองการปกครอง เพราะเป็นเขตต่อแดนระหว่างอาณาจักรสยามกับอาณาจักรล้านช้าง ทำให้ชาวเมืองหล่มสักมีวัฒนธรรมเหมือนกับชาวลาวสองฝั่งโขงทุกประการ และไม่ได้ถูกกวาดต้อนมาหลังจากศึกเจ้าอนุวงศ์อย่างที่เคยเข้าใจกันมาแต่เดิมอย่างแน่นอน (ธีระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๕๖ : ๓๗)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกเรื่องเมืองหล่มเก่าในนิทานโบราณคดี เรื่อง ความใช้เมืองเพชรบูรณ์คราวเสด็จมาตรวจราชการเมืองหล่มเก่า เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ ว่า “เห็นจะเป็นราษฎรอพยพหนีภัยสงครามจากล้านช้างเข้ามาประกอบอาชีพ ทำเรือกสวนไร่นาเลี้ยงสัตว์ แต่เป็นเมืองมาครั้งสมัยสุโขทัย มีปรากฏในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ว่าเมืองลุ่ม แต่สังเกตไม่มีของโบราณแต่อย่างใดที่แสดงว่าเป็นเมืองที่รัฐบาลตั้งมาแต่ก่อน” สันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักนี้อาจเป็นเมืองเดียวกับ “เมืองลุ่ม” หรือ “เมืองลุมบาจาย” ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย แต่ชั้นหลังมีการเรียกว่า “เมืองหล่ม” ซึ่งก็หมายความว่าเหมือนกัน (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๔๓ : ๑๓๖) ชื่อเมืองลุ่มปรากฏชื่อเรียกคู่กับ “เมืองราด” ของพ่อขุนผาเมือง ทำให้บางคนเชื่อว่าบริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของเมืองราดด้วย ดังปรากฏตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นเกี่ยวกับพ่อขุนผาเมืองและพระนางสิริหิรัญ (วัฒนชัย หมั่นยิ่ง, ๒๕๕๔ : ๘๕-๘๖)

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กล่าวไว้ในหนังสือมั่งรายศาสตร์ว่า “...อำเภอลุ่มเก่าอาจเป็นเมืองลุมบาจาย ในหลักศิลาจารึก หลักที่ ๑ ของกรุงสุโขทัย...”

เมืองหล่มเก่ายุคสมัยกรุงศรีอยุธยา

คำให้การของขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย กล่าวถึงเมืองหล่มเก่าว่า “อนึ่ง เรือระแหงแขวงเมืองตาก แลเรือหางเหี้ยวเมืองเพชรบูรณ์นายมบรรทุกครั้ง กำนาน เหลกหางกุ้ง **เหลกล่มเลย** เหลกน้ำก็ไต่ หวาย ชัน น้ำมันยาง ยาสูบ เขา หนึ่ง หนองฯ อนึ่ง เรือใหญ่ท้ายแกว่งชาวเมือง สวรรคโลกย์แลหัวเมืองฝ่ายเหนือบันทุกสินค้าต่างๆ ฝ่ายเหนือมาจอดเรือขายริมแม่น้ำแลในคลองใหญ่วัด มหาธาตุในเทศกาลน้ำ ๑” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๔๗ : ๙๐)

คำว่า “**เหลกล่มเลย**” ในเอกสารข้างต้นนั้น หมายถึง เหล็กที่นำมาจากเมืองหล่มซึ่งก็คือเมือง หล่มสัก และเมืองเลย ที่เรียกชื่อต่อกันนั้นเนื่องจากเมืองหล่มสักและเมืองเลยอยู่ใกล้กัน เวลาที่นำสินค้า ลงไปขายที่กรุงศรีอยุธยาก็จะนำสินค้าลงไปตามเดียวกันคือ ล่องเรือไปตามแม่น้ำป่าสัก นอกจากนี้ ใน **คำให้การชาวกรุงเก่า** ซึ่งเป็นคำให้การของชาวกรุงศรีอยุธยาหลังเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ก็ปรากฏชื่อเมืองหล่มสักอยู่ในรายชื่อกลุ่มเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองฝ่ายเหนือด้วย (กรมศิลปากร, ๒๕๐๗ : ๒๐๑-๒๐๒)

ปีพุทธศักราช ๒๒๕๐ เกิดข้อพิพาทระหว่างเมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง สมัยพระเจ้า ไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ (เจ้าชัยองค์เว้) เมืองเวียงจันทน์ กับเจ้ากิงกิสราช เมืองหลวงพระบาง จนเกิดสงคราม ใหญ่ เป็นเหตุให้ผู้คนอพยพมาทางใต้ เข้ามาตั้งเป็นชุมชนขึ้น ได้แก่เมืองน้ำปาด (จังหวัดอุดรดิตถ์) เมืองเลย เมืองด่านซ้าย และเมืองหล่ม

เมืองหล่มเก่ายุคสมัยกรุงธนบุรี

ปีพุทธศักราช ๒๓๒๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาอภัยภูธร (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ กรณีพระเจ้าสิริบุญสาร เจ้าผู้ครองเวียงจันทน์ นำกองทัพอพยพเข้ามาปราบปรามพระวอ พระตา ในเขตประเทศไทยประกอบกับเวียงจันทน์ยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพม่า โดยมีได้หัวเมือง พระบรมเดชาภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ผลของสงครามในครั้งนั้น ปรากฏว่าไทยได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระ บางทั้งสามเมืองจึงตกเป็นประเทศราชของไทยอีกครั้งหนึ่ง กองทัพไทยได้อัญเชิญพระแก้วมรกต และพระบาง ลงมายังกรุงธนบุรี และกวาดต้อนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์เข้ามาอยู่อาศัยในเขตไทยตั้งแต่ เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี นครปฐม จนถึงเมืองราชบุรี

ส่วนราษฎรชาวเมืองหลวงพระบาง เมืองไชยบุรี และเมืองเวียงจันทน์ ได้อพยพหนีภัยของสงคราม เข้ามาอยู่อาศัยในเขตเมืองน้ำปาด เมืองนครไทย (จังหวัดพิษณุโลก) และเมืองหล่ม ทำให้มีประชากรเพิ่ม เป็นจำนวนมากขึ้นกว่าครั้งแรก จากเดิมมีกลุ่มประชากรที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันหลากหลายกลุ่ม

เช่น กลุ่มชาวเมืองหลวงพระบาง กลุ่มชาวเมืองเวียงจันทน์ กลุ่มชาวพวน จากแขวงเชียงราย และกลุ่มชาวไชยบุรี เป็นต้น แต่ในปัจจุบันกลุ่มประชากรเหล่านั้นอยู่อาศัยผสมผสานร่วมกันจนแทบจะแยกไม่ออก และยังคงยึดถือปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมรวมถึงสำเนียงภาษาที่ใช้พูดกันไว้ได้อย่างมั่นคง จนบุคคลทั่วไปเรียกว่า ภาษาหล่ม ซึ่งเป็นสำเนียงที่แตกต่างจากสำเนียงทางภาคเหนือและภาคอีสานของไทยนั่นเอง

ปีพุทธศักราช ๒๓๒๕ พระสุริยวงษามหาภักดีเดชชนะสงคราม เจ้าเมืองหล่ม ได้ย้ายเมืองหล่มไปสร้างใหม่บริเวณท่ากกโพธิ์ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก ซึ่งเป็นทำเลที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่เหมาะแก่การทำเรือสวนไร่นาสามารถขยายเป็นเมืองใหญ่ได้ ประกอบกับต้องอาศัยแม่น้ำป่าสักในการขนส่งสินค้าและค้าขายกับเมืองต่างๆ ได้อย่างสะดวก โดยเรียกเมืองที่สร้างใหม่ว่าเมืองหล่มสัก ส่วนเมืองเดิมเรียกว่าหล่มเก่า หรือเมืองเก่า (นฤมล กางเกตุ, ๒๕๕๖) มีการสร้างจวนเจ้าเมืองที่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก (ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) การสร้างเมืองใหม่ ยังเรียนแบบจากเมืองเก่าที่มีลักษณะเป็นเมืองอกแตกเหมือนกัน การสร้างวัดขึ้นใหม่ยังคงใช้ชื่อวัดเหมือนกับเมืองเก่า เช่น วัดทุ่งธงไชย เป็นวัดทุ่งจันทร์สมุทร วัดตาล เป็นวัดลัทธิวนาราม วัดศรีสุมงคล เป็นวัดศรีบุญเรือง วัดจอมแจ้ง เป็นวัดศรีสะอาด เป็นต้น

เมืองหล่มเก่ายุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ปีพุทธศักราช ๒๓๖๙ เจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ เดินทางมาร่วมงานพระบรมศพของรัชกาลที่ ๒ ก่อนเดินทางกลับเวียงจันทน์ได้กราบบังคมทูลต่อรัชกาลที่ ๓ ขอประชากรชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาครั้งสมัยกรุงธนบุรีกลับไปยังเมืองเวียงจันทน์ด้วย แต่รัชกาลที่ ๓ ไม่โปรดพระราชทานให้เจ้าอนุวงศ์จึงน้อยใจและเสียหน้าเกิดความรู้สึกเป็นศัตรูต่อกรุงเทพฯ ระหว่างการเดินทางกลับเมืองเวียงจันทน์นั้นจึงได้กวาดต้อนเอาประชากรชาวลาวทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงกลับไปเมืองเวียงจันทน์ด้วย หลังจากนั้นได้รวบรวมกองกำลังแล้วยกกองทัพเข้าตีกรุงเทพมหานคร

เจ้าอนุวงศ์พร้อมด้วยเจ้าสุทธีสาร (โป้) ยกทัพหลวงบุกเข้ายึดเมืองนครราชสีมาได้สำเร็จและสั่งเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ยกทัพหน้าลงมากวาดต้อนผู้คนในเมืองสระบุรี เมื่อฝ่ายกรุงเทพฯ รู้ข่าวจึงรีบยกทัพไปที่เมืองสระบุรี แต่พบว่าผู้คนถูกกวาดต้อนไปแล้วจึงตั้งทัพรักษาเมืองสระบุรีเพื่อรอกำลังทัพใหญ่จากกรุงเทพฯ มาสนับสนุนเพื่อขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทราบข่าวการยกทัพของกรุงเทพฯ จึงสั่งให้เจ้าสุทธีสาร (โป้) ตั้งค่ายรับ ณ เมืองภูเขียว ส่วนเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ตั้งค่ายรับที่เมืองหล่ม โดยแบ่งกองกำลังออกเป็นหลายส่วนเพื่อตั้งค่ายตามรายทางจากเมืองเพชรบูรณ์จนถึงเมืองหล่ม พร้อมทั้งใช้เป็นที่พักของชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาได้จากหมู่บ้านต่างๆ ทั้งหมด ๕ ค่าย ดังนี้ ค่ายที่หนึ่งตั้งทัพอยู่ที่บ้านนายม ค่ายที่สองตั้งทัพอยู่ที่บ้านตะโพน ค่ายที่สามตั้งทัพอยู่ที่บ้านสะเดียง ค่ายที่สี่ตั้งทัพอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์ และค่ายที่ห้าตั้งทัพอยู่ที่ค่ายเมืองหล่ม เมื่อฝ่ายกรุงเทพฯ เดินทางมาถึงปรากฏการณ์แรกคือ

ค่ายบ้านนายมทั้งสองฝ่ายเกิดการปะทะกันครั้งใหญ่เป็นผลให้กองทัพกรุงเก่าตีกองทัพลาวแตกลงได้จากสงครามมีผลต่อคนลาวหล่มเป็นอย่างมากเพราะกองทัพเจ้าอนุวงศ์ได้กวาดต้อนกลุ่มคนลาวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองหล่มหนีกองทัพสยาม บางกลุ่มก็หนีเข้าป่า จึงทำให้ช่วงนี้บ้านเมืองไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลย

หลังจากสิ้นสุดสงครามศึกเจ้าอนุวงศ์แล้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๒ ทางกรุงเทพฯ ได้ส่งขุนนางและข้าหลวงตามหัวเมืองต่างๆ เข้ามาทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมให้ชาวบ้านที่หนีเข้าป่า เมื่อครั้งเกิดศึกสงครามให้กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานบูรณะบ้านเรือนและทำมาหากินเหมือนเดิม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าเมืองคนใหม่ที่จะร่วมในการปราบขบถ ชื่อ คง ในราชทินนามพระสุริยวงษามหาภักดีเดช ชนะสงคราม (เป็นบุตรพระสุริยวงษาที่เข้าร่วมเป็นขบถเจ้าอนุวงศ์) และได้รับพระราชทานฐานันดร และเครื่องยศชั้นพระยาพานทองที่พระยาสุริยวงษามหาภักดีเดชชนะสงครามรามภักดีวิริยะกรมพาหะ (คง ต้นตระกูล สุวรรณภา)

ปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ เกิดขบถฮ่อ ที่เมืองเชียงขวาง (เมืองพวน) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม (พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ ต้นตระกูล ทองใหญ่) เป็นแม่ทัพไปปราบ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสุริยวงษา (คง) ขึ้นไปจัดการปกครองเมืองเชียงขวาง ร่วมกับพระแก้วอาสา (แสง) เจ้าเมืองด่านซ้าย จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๓ และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตราช้างเผือก ชั้น ๓ ชื่อ นิภาภรณ์ (น.ช.) ในระหว่างนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพบุรี จากเมืองลพบุรี ขึ้นมารักษามืองหล่มสักดี

ปีพุทธศักราช ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมหัวเมืองลาว ยกฐานะเมืองหล่มสัก เป็นหัวเมืองชั้นเอก จัดอยู่ในกลุ่มเมืองลาวฝ่ายเหนือ มีเมืองขึ้นตรา ๕ เมือง ได้แก่ เมืองหล่มเก่า เมืองด่านซ้าย เมืองเลย เมืองบ่อแต่น และเมืองแก่นท้าว มีข้าหลวงใหญ่กำกับราชการ คือ พระยากำแหงสงคราม (จันทร์ ต้นสกุล อินทรกำแหง) ประจำอยู่ที่เมืองหนองคาย

พระยาสุริยวงษามหาภักดีเดชชนะสงครามฯ (คง สุวรรณภา) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองอยู่นานถึง ๕๘ ปี ก็ถึงแก่กรรม มีบุตรธิดา ๒ คน ธิดาคณเล็ก ชื่อ โสภี คนโตเป็นชาย ชื่อ มะลิ ได้รับพระราชทานฐานันดรศักดิ์เป็นพระประเสริฐสุริยศักดิ์ ชาวเมืองหล่มสัก ได้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิพระยาสุริยวงษาฯ ไว้บริเวณหน้าพระอุโบสถ วัดศรีมงคล อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปีพุทธศักราช ๒๔๓๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระแก้วอาสา (ทองดี) เจ้าเมืองด่านซ้าย เป็นเจ้าเมืองหล่มสัก แต่ต้องลาออก เนื่องจากพระประเสริฐสุริยศักดิ์ กล่าวหาว่า จัดการมรดกพระยาสุริยวงษาฯ (คง) ไม่เป็นธรรม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระแก้วอาสา (ทองดี) ไปเป็นเจ้าเมืองวิเชียรบุรี

ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ร.ศ. ๑๑๐ ให้เมืองหล่มสักไปขึ้นกับมณฑลลาวพวน (จังหวัดอุดรธานี) เมืองเพชรบูรณ์ และเมืองวิเชียรบุรี ขึ้นกับมณฑลลาวกลาง (จังหวัดนครราชสีมา)

ปีพุทธศักราช ๒๔๓๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งหลวงนิกรเกียรติคุณ (ขาว) เป็นเจ้าเมืองหล่มสัก ซึ่งเป็นคนภาคกลาง ถูกต่อต้านจากพระประเสริฐสุริยศักดิ์ กรมการเมืองหล่มสัก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระประเสริฐสุริยศักดิ์ไปเป็นปลัดเมืองเลย และตำแหน่งนายอำเภอเมืองเลย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๔๘

ปีพุทธศักราช ๒๔๔๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง หลวงรณกิจปริชา (เร็น สุนทรหงส์) เป็นเจ้าเมืองหล่มสัก

ปีพุทธศักราช ๒๔๔๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ ให้โอนเอาเมืองเพชรบูรณ์ เมืองบัวชุม เมืองไชยบาดาล และเมืองวิเชียรบุรี จากมณฑลลาวกลาง (มณฑลนครราชสีมา) เมืองหล่มสัก และเมืองเลย จากมณฑลอุดร โดยมีพระยาเพชรรัตนสงคราม (เฟื่อง เฟื่องเพชร) เป็นสมุหเทศาภิบาล ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘ เมืองหล่มสักถูกยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด มีอำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า และอำเภอวังสะพุง ขึ้นตรงในปีเดียวกันนั้นทางราชการได้แต่งตั้งหลวงจรูญกิจประชา (หอม พรหมลัทธิ) เป็นนายอำเภอหล่มเก่าคนแรกโดยสร้างที่ว่าการอำเภอครั้งแรกที่ทุ่งนาข้างวัดทุ่งธงไชย (ปัจจุบันคือโรงเรียนวัดทุ่งธงไชย)

ปีพุทธศักราช ๒๔๔๗ มีประกาศยกเลิกมณฑลเพชรบูรณ์ ด้วยเหตุเป็นเมืองเล็กและกันดาร ให้โอนไปขึ้นกับมณฑลพิษณุโลกทั้งหมด มีเจ้าเมืองพระยาสุรสีห์วิสิษฐ์ศักดิ์ (เชย กัลป์ยามมิตร) เป็นสมุหเทศาภิบาล

ปีพุทธศักราช ๒๔๕๐ มณฑลพิษณุโลก มีอุปสรรคในการปกครองเมืองเพชรบูรณ์ เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย จึงตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นมาอีกเป็นครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๐

ปีพุทธศักราช ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกเลิกมณฑลเพชรบูรณ์ โอนการปกครองไปขึ้นกับมณฑลพิษณุโลกอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘

ปีพุทธศักราช ๒๔๖๐ พระพิทักษ์สุนทรกิจ (บัง พิมพสุต) นายอำเภอหล่มเก่าได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากทุ่งนาข้างวัดทุ่งธงไชย มาสร้างในที่แห่งใหม่ (บริเวณตลาดสุขาภิบาลอำเภอหล่มเก่าปัจจุบัน) มีการตัดถนนและจัดวางผังเมืองใหม่พร้อมกับบูรณะวัดสระเกษให้เป็นวัดประจำอำเภอ และอาราธนาพระครูประธานศาสนกิจ จากวัดทุ่งธงไชยเป็นเจ้าคณะแขวงรูปแรก

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยให้ยกเลิกมณฑลต่าง ๆ และจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค เป็นจังหวัดและอำเภอ (หัวหน้าปกครองจังหวัดเรียกข้าหลวงประจำจังหวัด ซึ่งต่อมาเรียกว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด) เมืองเพชรบูรณ์ ถูกยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด อำเภอหล่มเก่าจึงขึ้นกับจังหวัดเพชรบูรณ์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านประเทศไทย บังคับรัฐบาลไทยร่วมต่อต้านและประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ตราพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงมีการย้ายส่วนราชการต่าง ๆ จากกรุงเทพมหานคร เข้ามาอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ กองพันทหารราบที่ ๖๑ จากจังหวัดสกลนคร ซึ่งมี พันตรีประภาส จารุเสถียร (ยศขณะนั้น) เป็นผู้บัญชาการ ย้ายมาตั้งกองบัญชาการอยู่ที่บ้านหินฮาว ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๖

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ นายไสว สุมาลัยกันธ์ นายอำเภอหล่มเก่า และนายเย็น พยุงศิลป์ นายอำเภอหล่มสัก ได้เกณฑ์แรงงานชาวบ้านสร้างสนามบิน บริเวณตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก (คำว่าหล่มสักดี เปลี่ยนใหม่เป็นหล่มสัก ตามรัฐธรรมนูญของผู้นำ สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และถูกใช้มาจนถึงปัจจุบัน) เพื่อเป็นฐานบินขับไล่กองทหารฝรั่งเศสออกไปจากอินโดจีน

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๐ ร.ต.ท.ปิ่น สหัสโชติ นายอำเภอหล่มเก่าได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากตลาดสุขาภิบาลอำเภอหล่มเก่า มาสร้างในที่ปัจจุบันและเป็นศูนย์กลางของส่วนราชการต่าง ๆ ในอำเภอหล่มเก่า มาจนถึงทุกวันนี้

ปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ กระทรวงสาธารณสุข ได้จัดงบประมาณสร้างสถานอนามัยขึ้นหนึ่งทางราชการได้แต่งตั้งนายแพทย์ประวัติ จิตรเจริญ เป็นหัวหน้าสถานอนามัย และพัฒนางานด้านการแพทย์จนเป็นโรงพยาบาลที่ทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่ง

ปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ใช้พื้นที่รอยต่อสามจังหวัด คือ จังหวัดพิษณุโลก เพชรบูรณ์ และเลย เป็นที่ตั้งกองกำลังเพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐ สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนไปเป็นจำนวนมาก รัฐบาลในขณะนั้นได้ดำเนินการปราบปรามอย่างจริงจังจนเหตุการณ์ทั้งหมดสงบเรียบร้อยลง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศตั้งกิ่งอำเภอน้ำหนาว โดยแยกพื้นที่ตำบลน้ำหนาวออกจากอำเภอหล่มเก่า เนื่องจากเป็นท้องที่ทุรกันดาร ห่างไกลการคมนาคม เจ้าหน้าที่ของรัฐออกตรวจตราและเยี่ยมเยียนราษฎรไม่ทั่วถึง เพราะเป็นพื้นที่ชายแดน มีอาณาเขตติดต่อกับ ๓ จังหวัด ๔ อำเภอ ประกอบกับมีการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งยากต่อการปราบปราม ซึ่ง ผบ.พตท.

๑๖๑๗ และผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความเห็นพ้องต้องกันว่าควรจัดตั้งกิ่งอำเภอกระหวมมหาไถย ได้ตั้งเป็นกิ่งอำเภอ ตามประกาศ ลงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยให้ขึ้นอยู่กับอำเภอหล่มเก่า

ทำเนียบนายอำเภอ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. หลวงจรูญกิจประชา (นายหอม พรหมลัทธิ)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๔๒ - ๒๔๔๕
๒. ขุนพินิจสารา (นายตม)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๔๕ - ๒๔๔๙
๓. ขุนประสิทธิ์วิทยา (นายเครื่อง เพชรบูรณ์)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๔๙ - ๒๔๕๐
๔. หลวงสุขกิจอุปกรณ (นายบัว กาญจนะโกมล)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๕๐ - ๒๔๕๑
๕. พระนฤพัฒน์ผจง (นายถม)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๕๑ - ๒๔๕๕
๖. หลวงเพชรานุรักษ์ (นายโต๊ะ เพชรบูรณ์)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๕๕ - ๒๔๕๙
๗. พระพิทักษ์สุนทรกิจ (นายบัว พิมสุด)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๕๙ - ๒๔๖๙
๘. ขุนอนุสรณ์ สิทธิกรรม (นายทองดี วัชรโยธาน)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๖๙ - ๒๔๗๑
๙. ขุนทีตามรักษ์ (นายสายนที คมมินทร์)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ - ๒๔๗๒
๑๐ ขุนฐานประสาทร (นายว่าน บุรารักษ์)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๗๒ - ๒๔๘๑
๑๑ ขุนบริรักษ์ประจักษ์ (นายทองอยู่ ศรีเมือง)	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๘๑ - ๒๔๘๒
๑๒ นายไสว สุมาลย์กันต์	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๘๒ - ๒๔๘๗
๑๓ นายสมาน บุญอารักษ์	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๘๗ - ๒๔๘๘
๑๔ นายมานิตย์ จันทสิทธิ์	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ - ๒๔๘๙
๑๕ นายจิตต์ สุวรรณโรจน์	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ - ๒๔๘๙
๑๖ ร.ต.ท.ปิ่น สหัสโชติ	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ - ๒๔๙๖
๑๗ นายสุคนธ์ศักดิ์ ศรีไชยันต์	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๔๙๖ - ๒๔๙๙
๑๘ นายขยัน อ่อนเจริญ	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๐๐ - ๒๕๑๑
๑๙ ร.ต.เพชร คุ่มสอน	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ - ๒๕๑๒
๒๐ นายอุทัย ไวยะเสวี	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ - ๒๕๑๔
๒๑ นายประเสริฐ เพิ่มทรัพย์	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ - ๒๕๑๖
๒๒ พ.ต.ดุสิต ตามไท	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๑๖ - ๒๕๑๗
๒๓ ร.ต.ธงชัย ตรงประศาสน์	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ - ๒๕๑๘
๒๔ นายไชยเจริญ เพื่อเจริญ	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๑๘ - ๒๕๒๑
๒๕ นายสรศักดิ์ สร้อยสน	ดำรงตำแหน่งปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ - ๒๕๒๔
๒๖ พ.ต.ปิติ เมธาคณวุฒิ	ดำรงตำแหน่ง ๓๑ พ.ค. ๒๕๒๔ - ๗ ต.ค. ๒๕๒๗
๒๗ ร.ต.บุญนพ ประดิวงค์	ดำรงตำแหน่ง ๘ ต.ค. ๒๕๒๗ - ๔ ต.ค. ๒๕๒๘

๒๘ นายวิรัช อนุชปรีดา
๒๙ นายนิพนธ์ คำพา
๓๐ นายชาญชัย หัสสนะ
๓๑ นายวัลลภ วรรณาดิเรก
๓๒. นายจิรายุทธ วัจนะรัตน์
๓๓. นายเสรี เสือแสงทอง
๓๔. นายถิรวัฒน์ พูนพิพัฒน์
๓๕. นายนิธิภัทร เสนาะดนตรี
๓๖. นายมณฑล สนามชัยสกุล
๓๗. นายชาติชาย เพชรบุรณิน
๓๘. นายธนพล จันทรมิ
๓๙. นายสอาด สิงห์งาม
๔๐. นายเสรี หอมเกษร
๔๑. นายชาญชัย ศรีศรีวิชัย
๔๒. นายสมลักษณ์ ยกน้อยวงษ์
๔๓. ว่าที่ร้อยเอกอานนท์ เชื้อเล็ก
๔๔. นางปิ่นทิรา เก่งการพานิช
๔๕. นายทวิช ทวิชยานนท์
๔๖. นายเสกสรร กลิ่นพูน

ดำรงตำแหน่ง ๕ ต.ค. ๒๕๒๘ - ๒๒ ม.ค.๒๕๓๒
ดำรงตำแหน่ง ๒๓ ม.ค. ๒๕๓๒ - ๓ ธ.ค. ๒๕๓๓
ดำรงตำแหน่ง ๓ ธ.ค. ๒๕๓๓ - ๙ ต.ค. ๒๕๓๕
ดำรงตำแหน่ง ๑๒ ต.ค. ๒๕๓๕ - ๑๔ มิ.ย.๒๕๓๙
ดำรงตำแหน่ง ๑๗ มิ.ย. ๒๕๓๙ - ๒๑ พ.ย. ๒๕๔๒
ดำรงตำแหน่ง ๒๒ พ.ย. ๒๕๔๒ - ๑๙ พ.ย. ๒๕๔๓
ดำรงตำแหน่ง ๒๐ พ.ย. ๒๕๔๓ - ๑๕ ธ.ค. ๒๕๔๕
ดำรงตำแหน่ง ๑๖ ธ.ค. ๒๕๔๕ - ๑๒ เม.ย.๒๕๔๗
ดำรงตำแหน่ง ๑๒ เม.ย. ๒๕๔๗ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๕๓
ดำรงตำแหน่ง ๑ มี.ค. ๒๕๕๔ - ๑๓ ธ.ค. ๒๕๕๔
ดำรงตำแหน่ง ๑๓ ธ.ค. ๒๕๕๔ - ๑๑ มี.ค. ๒๕๕๖
ดำรงตำแหน่ง ๑๑ มี.ค. ๒๕๕๖ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๕๗
ดำรงตำแหน่ง ๒๖ ม.ค. ๒๕๕๘ - ๘ พ.ย. ๒๕๕๘
ดำรงตำแหน่ง ๙ พ.ย. ๒๕๕๘ - ๗ พ.ย. ๒๕๕๙
ดำรงตำแหน่ง ๗ พ.ย. ๒๕๕๙ - ๑๕ ต.ค. ๒๕๖๐
ดำรงตำแหน่ง ๑๖ ต.ค. ๒๕๖๐ - ๑๕ พ.ย. ๒๕๖๑
ดำรงตำแหน่ง ๑๕ พ.ย. ๒๕๖๑ - ๖ เม.ย. ๒๕๖๓
ดำรงตำแหน่ง ๗ เม.ย. ๒๕๖๓ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๖๓
ดำรงตำแหน่ง ๒๘ มิ.ย. ๒๕๖๔ - ปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้ อำเภอหล่มเก่าเป็นดินแดนมนเสน่ห์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงด้วยลำน้ำสักและน้ำ
พุง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มาก เหมาะสำหรับประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้หลายอย่างซึ่งล้วนแต่ได้ผลผลิต
เป็นอย่างดี เช่น ข้าว ข้าวโพด ใบบัว ฯลฯ โดยเฉพาะเป็นถิ่นกำเนิดมะขามหวานพันธุ์หมื่นจง อีกทั้งยังเป็น
พื้นที่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจอย่างมากมาย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่าของเมืองหล่มเก่า

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ ชื่อหน่วย สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

เวลาเรียน ๕ ชั่วโมง

ของชาวตำบลหล่มเก่า

หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า

สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

โรงเรียน.....

สาระสำคัญ

ประวัติความเป็นมาของวัดสำคัญที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ในเขตตำบลหล่มเก่า รวมถึงโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ ๑.วัดตาล วัดที่สร้างโดยเจ้าเมืองลม (หล่มเก่า) มีพระพุทธรูปความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีเรื่องเล่าตำนาน เป็นที่กล่าวขาน ๒.วัดทุ่งธงไชย สร้างโดยครูบาสิงห์ เป็นที่ประดิษฐานของพระไสยาสน์ รูปหล่อหลวงปู่โตพรหมรังสี ปางนิพพาน และเป็นสถานที่จัดงานประจำปีประเพณีแข่งเรือยาวช่วงออกพรรษา ๓.วัดศรีมงคล หรือวัดหินกลิ้ง วัดเก่าแก่ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดแห่งแรกของเมืองหล่ม มีโบราณที่สำคัญ คือ พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีศรีมงคล หรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า “พระธาตุ ปูธาตุ” ๔.วัดศรีสมังค์ หรือวัดกลาง สร้างขึ้นหลังจากที่พระยาสุริยวงศาสงครามภักดีวิริยกรมพาหนะ ย้ายเมืองหล่มไปสร้างที่บ้านท่ากกโพธิ์ จึงได้สร้างวัดขึ้นในบริเวณคุ้มเจ้าเมืองเก่า ๕.วัดสระเกษ หรือวัดศรีสระเกษ เดิมเป็นวัดร้าง สร้างเป็นวัดใหม่เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๐ ลานหน้าวัดเป็นสถานที่ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชน

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบอกเล่าประวัติความเป็นมาของวัดภายในเขตชุมชนหล่มเก่าได้ (K)
๒. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ความสำคัญของวัดแต่ละวัดภายในเขตชุมชนหล่มเก่าแต่ละที่ได้ และจัดทำคลิปวิดีโอ (P)
๓. เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึก และเกิดความหวงแหนแหล่งศิลปกรรมภายในชุมชน (A)

กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

ขั้นการตั้งคำถาม

นักเรียนตั้งคำถามจากภาพที่เห็นให้ได้มากที่สุด เวลา ๑๐ นาทีผ่านระบบ Padlet

ภาพ หลวงพ่อใหญ่วัดตาล

ที่มา: (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๖๔)

ขั้นการรวบรวมข้อมูล

นักเรียนแบ่งกลุ่มละความสามารถ เก่ง ปานกลาง อ่อน ศึกษาใบความรู้ สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาวตำบลห่มเกล้า

ขั้นการจัดการข้อมูล

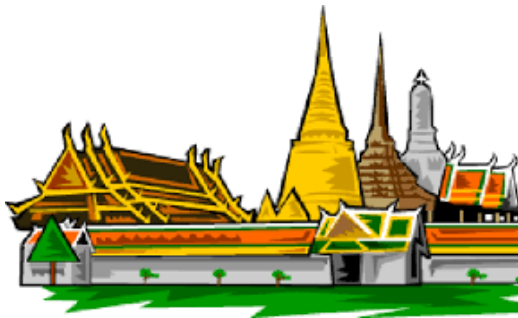
นักเรียนแบ่งกลุ่ม ๕ - ๖ คนจัดทำคลิปวิดีโอนำเสนอประวัติความเป็นมา โบราณสถาน โบราณวัตถุของวัดสำคัญในเขตตำบลห่มเกล้าอย่างน้อยกลุ่มละ ๑ วัด

ขั้นการนำเสนอ

นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานตนเอง ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลงานนักเรียน

ขั้นสะท้อนบทเรียน (AAR)

นักเรียนแต่ละคนสะท้อนผลการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้ เล่าขานตำนานวัดตาล ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลการสะท้อนของนักเรียนผ่านระบบ Padlet

ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา อันมีองค์ประกอบ คือ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นศูนย์กลางสังคมของพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรม

ประเพณี เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชา และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนา ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจการ หรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ สำนักสงฆ์ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์และสถูป ศาสนสถานจึงถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าของชนชาติไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต โดยเฉพาะ “วัด” ซึ่งเป็นแหล่งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและเป็นสถานที่รวบรวมวัฒนธรรมอันล้ำค่าเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีความสำคัญในฐานะเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และยังเป็นสถานที่แสดงประวัติศาสตร์ บริบทความเชื่อมโยงของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถานด้วย

วิถีทัศน์ ความหมายศาสนสถาน
ที่มา: (prem mm, ๒๕๖๔)

วัด จึงเป็นแหล่งทัศนศึกษาที่สำคัญของชุมชน ที่ใช้แสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความเชื่อของคนไทยในอดีต โดยจะเห็นได้จากศาสนสถานแต่ละประเภทจะมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นมิติ ทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้ อย่างดีเช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผน สกูลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถและพระวิหารหลวง แสดงอดีตพุทธประวัติพระพุทธรูปเจ้าและชาดก ซึ่งใช้เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกันจนถึงปัจจุบัน

ในเขตตำบลหล่มเก่า มีวัดที่มีประวัติความเป็นมาและมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมถึงพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์มีเรื่องเล่าตำนาน เป็นที่กล่าวขาน ถึงความศักดิ์สิทธิ์ ไม่แต่เพียงคนในอำเภอหล่มเก่าที่มีความเคารพและศรัทธาในพระพุทธรูปแต่คนทั้งจังหวัด เพชรบูรณ์ก็ศรัทธาและเลื่อมใสซึ่งพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในวัดอำเภอหล่มเก่านี้มี พุทธลักษณะไม่เหมือนกับท้องถิ่นอื่น ซึ่งจะได้นำเสนอวัดและพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์รวมถึงวัดอุโบสถในเขตของตำบลหล่มเก่า ดังนี้

วัดตาล

วัดตาล ตั้งอยู่ บ้านวัดตาล หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๔ ไร่ ๑ งาน อาณาเขตทิศเหนือยาว ๔๕ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศใต้ยาว ๔๕ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาว ๔๐ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ ทิศตะวันตกยาว ๔๐ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ มีที่ธรณีสงฆ์ จำนวน ๑ แปลง เนื้อที่ ๑๑ ไร่ ตาม น.ส. ๓ เลขที่ ๘๘

สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๓ กล่าวกันว่า เจ้าเมืองลพ หรือเมืองหล่มเก่าเป็นผู้สร้าง ต่อมาเจ้าแม่เขมทองนำบุตรธิดาจัดสร้างวิหารใหญ่ขึ้นเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เสนาสนะอื่นมีอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ และพระพุทธรูปปูนปั้น ๒ องค์ สร้างด้วยไม้จันทน์ ๔ องค์ และหลวงพ่อกว้าง รอยพระพุทธรูปจำลอง วัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๐

ภาพ หลวงพ่อกว้างวัดตาลประดิษฐานภายในพระอุโบสถ

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๓)

ความเชื่อ ความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ยังคงเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ชาวบ้านชุมชนหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ให้ความเคารพนับถือ “หลวงพ่อกว้างวัดตาล” พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่เลื่องลือถึงความศักดิ์สิทธิ์ในคำสาบาน ผู้ใดที่กระทำความผิดเมื่อมาอยู่ต่อหน้าหลวงพ่อกว้างมักจะกลัว และยอมรับสารภาพ ไม่กล้าทำผิดอีกส่วนผู้ที่ไม่ยอมรับผิดก็จะมีอันเป็นไปตามคำสาบานภายใน ๓ วัน ๗ วัน หลวงพ่อกว้างวัดตาลจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและที่พึ่งพิงทางจิตใจของชาวอำเภอหล่มเก่า

พุทธลักษณะหลวงพ่อกว้างวัดตาล หลวงพ่อกว้างวัดตาล เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักกว้าง ๒.๙๕ เมตร สูง ๔.๑๙ เมตร ครองจีวรห่มเฉียง เปิดพระอังสาข้างขวา ทั้งชายสังฆาฏิยาว โดยไม่มีชายสังฆาฏิ เนื่องจากบริเวณนั้นพระองค์คาดรัดประคด พระรัศมีเป็นเปลวแต่ค่อนข้างแข็งไม่อ่อนช้อย พระพักตร์กลมมน มีขอบไรพระศก เม็ดพระศกขมวดเล็กคล้ายกับกันหอยปลายแหลม พระขนงโค้งยาวจากตั้งพระนาสิกจรดพระนลาฏ ห้วพระขนงจึงไม่ต่อกัน เปลือกพระเนตรเรียวเล็กเหลือบมองต่ำ พระกรรมประติษฐานแบบบิสรระ ไม่มีแบบแผนแน่นอน เบ้าพระกรรมไม่ลึก มีความยาวไม่ถึงพระอังสา พระนาสิกโด่งเป็นสันสูงขึ้นมาถึงพระนลาฏจนคล้ายกับคั่นกลางระหว่าง

พระชนง จึงทำให้พระชนงทั้งสองข้างห่างออกจากกันและโค้งคล้ายคิ้วมนุษย์ บริเวณตอนปลายมีขนาดใหญ่คล้ายรูปสามเหลี่ยม ริมโขนหรือริ้วบาง พระหนุกลมมน พระพาหาไม่กว้างนัก พระอุระนูน พระหัตถ์วางบนพระเพลามีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับสัดส่วนโดยรวมขององค์พระ นิ้วพระหัตถ์ยาวตรงและยาวเสมอกันทั้งสี่นิ้ว พระองค์ตั้งตรง คาคัดประคตขอบเว้าขึ้น และบริเวณปลายข้อพระบาทแสดงขอบชายสรง เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะแบบศิลปะที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างในระยะหลัง ซึ่งมีความคลี่คลายจากแบบแผนในระยะแรก ๆ โดยเฉพาะความงามตามแบบมหาปुरुสลักษณะ ๑ ที่พัฒนามามากจนมีความเป็นพื้นเมือง (สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๑: ๒๖ - ๒๘)

ภาพ พุทธลักษณะหลวงพ่อใหญ่วัดตาล

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๐)

อิทธิพลศิลปะจากล้านช้าง พระพุทธรูปล้านช้างในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ – ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ช่วงนี้จัดเป็นยุคทองของการสร้างพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง เนื่องจากแสดงถึงความป็นเอกลักษณ์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ พระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นมามีการผสมผสานกับอิทธิพลจากศิลปะอื่น ๆ ได้อย่างลงตัว การสร้างมีความปราณีตงดงามและมีเอกลักษณ์ โดยพุทธลักษณะเด่น ๆ ในช่วงนี้ประกอบด้วย พระเพลากว้าง พระอุระนูนล้ำสัน รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย มีเบ้าพระกรรณขนาดใหญ่ ตั้งพระกรรณห้อยยาวโค้งออกจากลำคอ พระเศียรส่วนมากมีลักษณะใหญ่รับกับพระอังสาที่กว้างขึ้น พระรัศมีมีหลายแบบ โดยมากเป็นรูปเปลวแห่งตรง ยอดพระรัศมีอาจมีประดับด้วยอัญมณี

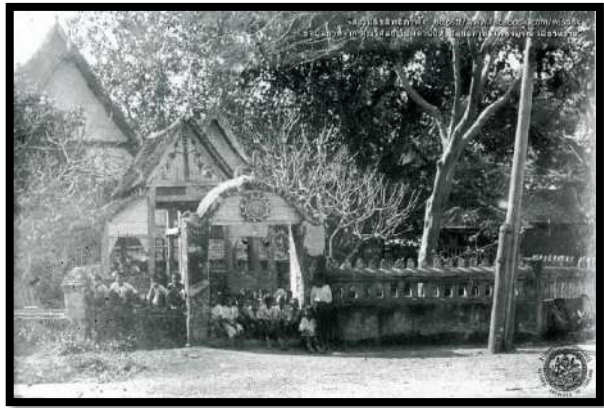
จากการศึกษาพุทธลักษณะของหลวงพ่อกับพระพุทธรูปในประเทศลาว ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ สงวน บุญรอด (๒๕๒๖: ๑๗๙ - ๑๘๐) ได้ศึกษาและรวบรวมไว้ในหนังสือพุทธศิลป์ลาว และเทียบกับ พระพุทธรูปในสมัยต่าง ๆ ที่ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (๒๕๒๘: ๑๔ - ๓๙) รายงานไว้ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย และหนังสือศิลปะสุโขทัย ที่ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม (๒๕๔๙: ๙๑ - ๙๙) เรียบเรียงไว้ และหนังสือพระพุทธรูปสำคัญของสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร (๒๕๔๕: ๑๖ - ๑๙) กล่าวว่า

“เมื่อเทียบพุทธลักษณะของหลวงพ่อกับพระพุทธรูปลาว ซึ่งเป็นศิลปะแบบล้านช้างในยุคต่าง ๆ แล้ว จะเห็นว่ามีพุทธลักษณะหลายอย่างเหมือนกัน ได้แก่ พระพักตร์แสดงเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้างยุคหลังที่ในระยะแรก ๆ นำเอาศิลปะสกุลช่างต่างมาผสมผสาน และสะท้อนความเป็นตัวของตัวเองในที่สุด เริ่มตั้งแต่พระพักตร์กลมมน มีขอบพระศก เม็ดพระศกขมวดเล็ก ๆ คล้ายกันหอยปลายแหลม พระขนงห่าง พระกรรณใหญ่หนา พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ยื่นออกมาเล็กน้อย พระอุระไม่ล้ำสันนัย บั้นพระองค์ตรง พระหัตถ์ใหญ่ ฐานชุกชีมีลายแข่งสิงห์ ในส่วนของฐานชุกชีแบบเดิม เป็นลายแข่งสิงห์ มีลักษณะเหมือนกับ ฐานพระพุทธรูปล้านช้างตอนต้นยุคกลางกับพุทธศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น โดยมีศิลปะสุโขทัยเข้ามาปะปน ด้วย คือ นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน แต่ดูภาพรวมไม่อ่อนช้อยงดงามได้สัดส่วนเหมือนพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย และมีอิทธิพลศิลปะอู๋ทอง ได้แก่ มีไรพระศก”

ตำนานการสร้าง “หลวงพ่อกว้างวัดตาล” ประดิษฐานอยู่ที่วัดตาล ซึ่งเดิมมีชื่อว่า “วัดตาลสรณมณ” คนทั่วไปมักเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดตาล” ตั้งอยู่ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ สร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เนื่องจากคนไทยสมัยก่อนไม่มีการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ มีเพียงตำนานเล่าขานกล่าวถึงเจ้าเมืองลุ่มหรือเจ้าเมืองหล่มเก่าเป็นผู้สร้าง บ้างก็ว่าเป็นชาวบ้านร่วมกันสร้าง และยังมีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่า พระนางเนาวรงค์เทวี พระชายาของพ่อขุนผาเมืองเป็นผู้สร้างวัดตาล เพราะมีการบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า “บ้านหินกลิ้งเป็นที่ตั้งของทหาร วัดตาลเป็นวัดสาบาน เมื่อทหารจะออกรบคลาไธจะต้องนำทหารมาทำพิธีสาบานตนเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจต่อหน้าหลวงพ่อกว้างวัดตาล โดยเฉพาะสมัยพ่อขุนผาเมืองนักรบผู้เก่งกล้าย่อมมีกองทหารที่แข็งแกร่ง มีจิตใจอีกเข็ม สามารถรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับพ่อขุนผาเมืองจึงสามารถปราบขอมและกอบกู้อาณาจักรต่าง ๆ ได้เป็นอิสระ และขับไล่ขอมออกจากราชอาณาจักรไทย”

วัดทุ่งธงไชย

วัดทุ่งธงไชย ตั้งอยู่บ้านวัดทุ่ง หมู่ที่ ๑๑ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้ง วัดเนื้อที่ ๕ ไร่ อาณาเขตทิศเหนือยาว ๒ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับถนนริมคลองน้ำพุ ทิศใต้ยาว ๒ เส้น ติดต่อกับที่นา ทิศตะวันออกยาว ๑ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับถนนซอยเข้าหมู่บ้าน ทิศ ตะวันตกยาว ๒ เส้น ติดต่อกับที่ตั้งโรงเรียน

ภาพ วัดทุ่งธงไชยในอดีต

ที่มา: (รักในหลวงจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๕๖๑)

วัดสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐๐ โดยมีครู บาสิ่งเป็นผู้สร้าง ชาวบ้านเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดทุ่ง” ได้รับ พระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ. ๒๓๓๐ เป็นสถานที่ ประดิษฐาน พระพุทธรูปไสยาสน์ และรูปหล่อหลวงปู่โตพรหม รังสี พระพุทธรูปปางนิพพาน

นอกจากนั้นบริเวณลำน้ำพุหน้าวัดทุ่งธงไชย ยัง เป็นสถานที่ใช้จัดงานประเพณีแข่งขันเรือยาวช่วงออก พรรษาของทุกปี ซึ่งจะมีกิจกรรมการทำบุญตักบาตร ในช่วงเช้า หลังจากทำบุญเสร็จจะมีการละเล่นพื้นบ้าน ต่าง ๆ บริเวณลานวัด และบริเวณหน้าวัดจะจัดแข่งขันเรือ ยาว ซึ่งในสมัยแรก ๆ จะเป็นกลุ่มของเด็กหนุ่ม ๆ ที่ประสงค์จะแข่งเรือเพื่ออวดสาว ๆ และเพื่อความ สนุกสนาน ต่อมาก็มีการแข่งเรือระหว่างคุ้มวัดและ หมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านใดได้ชัยชนะก็นับเป็นเกียรติประวัติ หมู่บ้านที่แพ้ก็พยายามไปฝึกฝนเพื่อเอาชนะชนะในปีต่อ ๆ ไป ถือเป็นจริงเป็นจังเรื่อยมา และการแข่งขันก็จัดแปลก ๆ ออกไปเช่น แข่งเรือใช้คนหนุ่มเป็นฝีพาย แข่งเรือใช้สาว สาวเป็นฝีพาย ชนิดของเรือก็มีการกำหนดขนาด แบบและ จำนวนฝีพาย ส่วนรางวัลก็เป็นเพียง ธง ๑ ผืน ซอดอกไม้ ขนมห่อที่เหลืจากการตักบาตรพระมอบให้เท่านั้น ภายหลัง ต่อมาด้วยที่มีการแข่งเรือสนุกสนานน่าตื่นเต้น การละเล่น พื้นเมืองต่าง ๆ ที่บริเวณวัด จึงลดลงกลายเป็นว่า ใน เทศกาลออกพรรษา

ภาพ บริบทวัดทุ่งธงไชย

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๓)

วัดศรีมงคล

วัดศรีมงคล ตั้งอยู่บ้านหินกลิ้ง หมู่ที่ ๒ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๖ ไร่ ๒ งาน ๔๖ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือยาว ๒ เส้น ๑๕ วา ติดต่อกับถนนเข้าหมู่บ้าน ทิศใต้ยาว ๒ เส้น ๑๕ วา ติดต่อกับซอยเข้าหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาว ๒ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ ทิศตะวันตกยาว ๒ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับแม่น้ำพุ่ง

ภาพ วัดศรีมงคล

ที่มา: (วัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง, ๒๕๖๒)

ภาพ พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีศรีมงคล

ที่มา: (วัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง, ๒๕๖๔)

สร้างเป็นวัดตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๐ ชาวบ้านเรียก “วัดคำกลิ้ง” หรือ “วัดหินกลิ้ง” ตามชื่อหมู่บ้าน เดิมเคยเป็นวัดร้างซึ่งได้สร้างมาตั้งแต่ สมัยสุโขทัยตอนปลาย มีกำแพงเการอบบริเวณวัด อุโบสถได้ทำการบูรณะมาแล้ว ๓ ครั้ง เคยเป็นสถานที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยามาแต่โบราณ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาราว พ.ศ. ๒๔๓๕ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๔๓ เมตร

วัดศรีมงคล (หินกลิ้ง) เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคู่มืองหล่มเก่า สันนิษฐานว่าเป็นวัดแห่งแรกของเมืองหล่ม ชาวไทเชื้อสายหลวงพระบางได้จัดตั้งบ้านเรือนสร้างเมืองใหม่ขึ้นในพื้นที่บ้านหนองซี้ควาย (บ้านหินกลิ้งในปัจจุบัน) และได้ยกผู้นำในการอพยพมาเป็นเจ้าเมืองแต่ครั้งนั้นไม่ได้เรียกกันว่าเจ้าเมืองเรียกว่า “อุปฮาด” ตามแบบอย่างภาษาของชาวเมืองศรีสัตนาคนหุต อุปฮาดคนแรกชื่อว่า “เจ้าปู่เฒ่า” เจ้าปู่เฒ่าได้ตั้งจวนที่อาศัยบนริมฝั่งน้ำพุ่งด้านตะวันออก ได้สร้างวัดคู่มืองขึ้นบนฝั่งน้ำพุ่งด้านตะวันออกปัจจุบันคือวัดศรีมงคล (วัดบ้านหินกลิ้ง) เนื่องจากชาวไทยกลุ่มนี้เป็นผู้มีจิตศรัทธามั่นคงต่อพระพุทธศาสนา

จากเมืองเดิมของตนคือเมืองศรีสัตนาคนหุต เมื่อมาสร้างบ้านตั้งเมืองขึ้นใหม่ก็ยังมีศรัทธาแก่กล้า มั่นคงในพระพุทธศาสนาเหมือนเดิมจึงพากันสร้างวัดเรียงรายริมฝั่งน้ำพุ่งเพื่อเป็นพุทธบูชาและส่วนรวมในการศึกษาอบรมจิตใจของทุกคน วัดที่ชาวไทยน้อยรุ่นแรกของเมืองหล่มสร้างขึ้นในครั้งนั้นนอกจากวัดศรีมงคลที่อุปฮาดเจ้าปู่เฒ่าสร้างคู่มืองก็ยังมีการสร้างวัดต่าง ๆ ที่ชาวไทยน้อยร่วมกันสร้างก็มี

๑. วัดป่าหรือวัดป่าไชโย วัดนี้ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำพุงด้านเดียวกับวัดศรีมงคลมาตอนใต้ห่างกันประมาณ ๒๐๐ เมตร ปัจจุบันเป็นวัดร้างแต่ยังมีหลักฐานคือพระประธานสร้างด้วยอิฐหรือปูนปรากฏอยู่

๒. วัดจอมแจ้ง วัดนี้ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำพุงด้านเดียวกับบวญอุปฮาดลงมาทางใต้ห่างกันประมาณ ๑ กิโลเมตร

๓. วัดตาล ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำพุงด้านเดียวกับวัดป่าห่างกันประมาณ ๑๕๐ เมตร วัดนี้มีพระพุทธรูปปั้นองค์ใหญ่เป็นที่สักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไปถือว่าเป็นพระประจำเมืองหล่มที่ศักดิ์สิทธิ์มากปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวิหารที่สร้างขึ้นใหม่

๔. วัดกุแก้ว ห่างจากวัดตาลมาทางทิศใต้ ๒๐๐ เมตร

“หินกลิ้ง” นั้นกล่าวกันว่า เจ้าอุปฮาด องค์แรกได้ทำการเสี่ยงทายที่ตั้งของคุ้มวัง และ วัดประจำเมือง โดยการกลิ้งก้อนหิน ลงจากภูเขาด้านทิศตะวันออกของเมือง ชื่อ ภูนมนาง เพราะมีสองยอดโค้งมนคล้ายนมสาว หินก้อนแรกสร้างวัด ปรากฏว่าก้อนหินก้อนนั้น กลิ้งลงมาหยุดอยู่ ริมแม่น้ำพุง จึงได้ก่อสร้างวัดขึ้น และเรียกว่าวัดศรีมงคล แต่ชาวบ้านมักเรียกว่า วัดหินกลิ้ง มาจนถึงปัจจุบัน หินก้อนที่สอง กลิ้งลงมาหยุดใกล้ ๆ กัน ห่างไปทางทิศใต้ประมาณ ๕๐๐ เมตร จึงสร้างคุ้มวังขึ้น และให้เป็นที่ตั้งกองทหาร เรียกว่า “วังเสือแดง”

“พระธาตุปู่ธาตุ” หรือพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีศรีมงคล แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “พระธาตุปู่ธาตุ” เพราะเป็นพระธาตุองค์แรกที่สร้างขึ้น ตรงตำแหน่งที่ “หินกลิ้ง” ลงมาหยุดอยู่ที่นี่

กล่าวกันว่าสาเหตุที่ยอดพระธาตุเอียงนั้นเป็นเพราะความเชื่อของคนโบราณว่า การจำลองพระธาตุ “เกศแก้วจุฬามณี” บนสวรรค์ลงมาไว้ที่โลกมนุษย์นั้นห้ามสร้างยอดตั้งตรง เพราะเจดีย์จุฬามณีประดิษฐานอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นสวรรค์ที่อยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ เป็นเจดีย์ที่บรรจุเครื่องทรงและพระเมาฬีของเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งทรงสละทิ้งเมื่อคราวออกผนวช และยังเป็นที่เกิดรักษาพระเขี้ยวแก้วของพระพุทธองค์ หลังการถวายพระเพลิงพระบรมศพอีกด้วย

ส่วนพระธาตุที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นองค์แทน พระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นั้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพในองค์จริง จึงสร้างให้มียอดเอียงเล็กน้อยไม่ให้ชี้ตรงกับองค์จริงเป็นภูมิปัญญาแห่งบรรพชนที่ให้ความเคารพอย่างสูงสุดต่อพระบรมศาสดาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพ ประตูทางเข้าวัดศรีสุมังค์

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๓)

วัดศรีสุมังค์

วัดศรีสุมังค์ ตั้งอยู่บ้านวัดกลาง หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๓ ไร่ ๘๑ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือยาว ๓ เส้น ๑ วา ติดต่อกับซอยเข้าหมู่บ้าน ทิศใต้ยาว ๓ เส้น ๑ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาว ๑ เส้น ๒ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศตะวันตกยาว ๑ เส้น ๒ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ ตาม ส.ค. ๑ เลขที่ ๑๔๐

สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ เดิมเรียก “วัดกลาง” โดยมีความเชื่อกันว่าครั้งหนึ่ง พระยาสุริยวงศาสงครามรามภักดีวิริยกรมพาหนะ ได้กลับจากจระที่เมืองหลวง (กรุงเทพฯ) เดินทางเรียบมาตามลำน้ำสัก จากสระบุรีเรื่อยมาจนถึงเมืองหล่มได้ผ่านหมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่ง คือ บ้านท่ากกโพธิ์ ซึ่งมีชาวหล่มอาศัยอยู่ประปราย บ้านท่ากกโพธิ์นี้อยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองหล่ม พระยาสุริยวงศาฯ ได้พิจารณาเห็นว่าพื้นที่ท่ากกโพธิ์เป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีชัยภูมิเหมาะที่จะเป็นเมืองอย่างยิ่ง จึงได้ตัดสินใจย้ายเมืองหล่มมาสร้างขึ้นใหม่ที่บ้านท่ากกโพธิ์และได้สร้างคุ้มเจ้าเมืองขึ้นที่สวนฝ้ายตาโปร่งเหล่ง ส่วนคุ้มเจ้าเมืองเก่าได้จัดสร้างเป็นวัด เรียกว่า “วัดกลาง” ปัจจุบัน คือ วัดศรีสุมังค์ และพระยาสุริยวงศาฯ ได้เรียกเมืองใหม่ที่ตั้งขึ้นนี้ว่า “หล่มสัก” เพราะตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำแควป่าสัก ส่วนเมืองเดิมเรียกว่า “หล่มเก่า”

ภาพ โบสถ์วัดศรีสุมังค์

ที่มา: (วัดศรีสุมังค์, ๒๕๖๑)

วัดสระเกศ

วัดสระเกศ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๔๒ บ้านหล่มเก่า ถนนนฤพจน์ หมู่ที่ ๕ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๑๑ ไร่ ๓ งาน ๒๐ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับคลองน้ำใส ทิศใต้ติดต่อกับถนนสุขาภิบาลตำบลหล่มเก่า ทิศตะวันออกติดต่อกับถนนสุขาภิบาล และตลาด ทิศตะวันตกติดต่อกับแม่น้ำพุทอง ตาม น.ส. ๓ เลขที่ ๑๓๙๐ พื้นที่วัดเป็นที่ราบลุ่ม อยู่ริมน้ำพุทองทางฝั่งตะวันออก สภาพแวดล้อมเป็นอาคารร้านค้าตลาดสด มีถนนตัดผ่านโดยรอบการคมนาคมสะดวกอยู่

ในย่านกลางของชุมชน อาคารเสนาสนะมี อุโบสถกว้าง ๘ เมตร ยาว ๒๐ เมตร บุรณะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ศาลาการเปรียญกว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๒๘ เมตร สร้าง พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นอาคารคอนกรีต ๒ ชั้น กุฏิสงฆ์จำนวน ๑๔ หลัง สำหรับปูชนียวัตถุมี พระประธานในอุโบสถ ปางมารวิชัย และรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง

วัดสระเกศ หรือเรียกอีกนามหนึ่งว่า “วัดศรีสระเกศ” ที่ได้นำมาวัดอย่างนี้เพราะที่บริเวณนี้มีสระน้ำและต้นเกตุใหญ่มีมานานเป็นสัญลักษณ์ สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๐ เดิมวัดร้างเรียกว่า “วัดคลองน้ำใส” เพราะตั้งอยู่ที่ฝั่งคลองน้ำใส นับเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๕ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร ทางวัดได้เปิดสอนปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๔๙๖ มีทั้งแผนกธรรมและบาลี แผนกสามัญ พ.ศ. ๒๕๒๖ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พ.ศ. ๒๕๑๘

ภาพ ลานวัดสระเกศ

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๓)

ภาพ บริบทวัดสระเกศ

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๓)

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ชื่อหน่วย ประเพณีของชาวตำบลหล่มเก่า

เวลาเรียน ๒ ชั่วโมง

หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า

สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

โรงเรียน.....

สาระสำคัญ

ประเพณี กิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ โดยส่วนใหญ่เกิดจากการได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ทำให้มีรูปแบบการปฏิบัติที่หลากหลาย เช่นเดียวกับตำบลหล่มเก่า เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมอันดีงามควรแก่การอนุรักษ์ ที่ยังคงมีการสืบทอด วัฒนธรรมประเพณีพื้นถิ่นไว้เป็นอย่างดี และยังถือปฏิบัติตลอดปี เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” งานบุญประเพณีใน แต่ละเดือน ที่ถือปฏิบัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับ ตอบแทนบุญคุณ ธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยดลบันดาลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งในแต่ละเดือนจะจัดให้มีงานบุญที่ แตกต่างกันไป ดังนี้

๑. ประเพณีบุญเข้ากรรม	๒. ประเพณีบุญคูณลาน
๓. ประเพณีบุญข้าวจี	๔. ประเพณีบุญพระเวส
๕. ประเพณีบุญสงกรานต์	๖. ประเพณีบุญบั้งไฟ
๗. ประเพณีบุญข้าฮะ	๘. ประเพณีบุญเข้าพรรษา
๙. ประเพณีบุญห่อข้าวประดับดิน	๑๐. ประเพณีบุญข้าวสาก
๑๑. ประเพณีบุญออกพรรษา	๑๒. ประเพณีบุญกฐิน

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายความเป็นมาของประเพณีที่สำคัญของชุมชนหล่มเก่าในแต่ละเดือน ได้ (K)
๒. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถจัดทำแผนที่ความคิดอธิบายความสำคัญของประเพณีในแต่ละเดือน ทั้ง ๑๒ เดือน พร้อมวาดภาพประกอบได้ (P)
๓. เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกและเป็นพลเมืองที่ดีตามวิถีชุมชนหล่มเก่า (A)

กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

ขั้นการตั้งคำถาม

นักเรียนตั้งคำถามจากภาพที่เห็นให้ได้มากที่สุด เวลา ๑๐ นาทีผ่านระบบ Padlet

ภาพ วิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนหล่มเก่า

ที่มา: (สำนักงาน อ.ส.ท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๓)

ขั้นการรวบรวมข้อมูล

นักเรียนแบ่งกลุ่มละความสามารถ เก่ง ปานกลาง อ่อน ศึกษาใบความรู้ ประเพณีของชาวตำบลหล่มเก่า

ชั้นการจัดการข้อมูล

แบ่งกลุ่ม ๕ - ๖ คน นักเรียนจัดทำแผนที่ความคิดอธิบายความสำคัญของประเพณีในแต่ละเดือน ทั้ง ๑๒ เดือน พร้อมวาดภาพประกอบ

ชั้นการนำเสนอ

นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานตนเอง ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลงานนักเรียน

ชั้นสะท้อนบทเรียน (AAR)

นักเรียนแต่ละคนสะท้อนผลการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้ ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลการสะท้อนของนักเรียนผ่านระบบ Padlet

ขบวนแห่เจ้าพ่อ งานเลี้ยงปี

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๕)

ใบความรู้ที่ ๓

ประเพณีของชาวตำบลหล่มเก่า

ประเทศไทยเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ ซึ่งมีหลักฐานการก่อสร้างบ้านเมืองมาเป็นเวลานาน สภาพสังคมไทยอยู่กันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสามัคคีกลมเกลียวช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะมีประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ต่าง ๆ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต ที่ทำให้เกิดความผูกพัน ต่อท้องถิ่นบ้านเกิด โดยสิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ชัดเจนเมื่อมีเทศกาลประเพณีสำคัญ ๆ ของท้องถิ่น ผู้คนเดินทาง กลับภูมิลำเนาของตนเพื่อไปร่วมงานประเพณีนั้น ๆ ตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา (ญาณิศา บุญจิตร, ๒๕๕๔)

ประเพณี หมายถึง กิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิด ของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่าง ๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติ และถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นตืออยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติหากไม่ดีก็แก้ไข เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ประเพณีล้วนเกิดจากการได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก มีรูปแบบการปฏิบัติที่ หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต

ประเพณี จึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อ ประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อ สังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมทั้งงดงามเพื่อใช้ใน พิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล เป็นต้น

วิดิทัศน์ ความหมายและความสำคัญของประเพณีไทย

ที่มา: (Muangthai Book, ๒๕๕๔)

ประเภทของประเพณี

๑. จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม หมายถึง ประเพณีที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม ถ้าคนใดฝ่าฝืนดเว้นไม่กระทำถือว่าเป็นความผิดและชั่ว จารีตประเพณีเกี่ยวข้องกับศีลธรรมของคนส่วนรวมในสังคม และที่เห็นได้ในสังคมไทย ได้แก่ การแสดงความกตัญญูต่อบิดา มารดาเมื่อท่านแก่เฒ่าเป็นหน้าที่ของลูกจะพึงเลี้ยงดูถ้าลูกไม่ดูแลสังคมจะลงโทษว่าเป็นคนอกตัญญู ถือเป็นความชั่วไม่มีใครอยากคบด้วย ตัวอย่างข้างต้นเป็นจารีตประเพณีไทย เราไม่ควรนำจารีตดังกล่าวไปใช้ในการ ตัดสินคนในสังคมอื่น ๆ

๒. ขนบประเพณีหรือสถาบัน คือ ประเพณีที่วางระเบียบแบบแผนไว้โดยตรง คือ วางเป็นระเบียบพิธีการไว้อย่างชัดเจน ซึ่ง จะถูกนำมาใช้กับสถาบันทางสังคมเป็นประเพณีประจำสถาบัน แต่ประเพณีดังกล่าวอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมและยุคสมัย

๓. ธรรมเนียมประเพณี หรือประเพณีนิยม หมายถึง แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่ปฏิบัติกันมาจนเคยชินเป็นปกติวิสัย เป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ธรรมดาสามัญที่ไม่มีความสำคัญมากมายต่อสวัสดิภาพหรือความจำเป็นของสังคม และเป็นเรื่องที่ทุกคนปฏิบัติอยู่ทั่ว ๆ ไปจนเป็นนิสัยหรือมาตรฐานทั่วไปในสังคมนั้น ธรรมเนียมประเพณีมีกำเนิดมาโดย ไม่มีผู้ใดทราบหรือสนใจสืบประวัติที่แน่นอน อาจจะเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสังคมหรือเกิดขึ้นใหม่แล้วแพร่หลายในสังคมเป็นพฤติกรรมปกติธรรมดาโดยทั่วไปไม่ต้องเสียเวลาไปครุ่นคิดในเรื่องเล็กๆ น้อย เช่น การไหว้ผู้หลักผู้ใหญ่เป็นประเพณีที่คนไม่ ได้มีความสนใจว่ามันเป็นอย่างไรแต่ทุกคนควรกระทำถ้าหากไม่กระทำจะถูกขูขบขินินทาได้ เป็นต้น

ตำบลหล่มเก่า ถือเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามและหลากหลาย ควรแก่การอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็น ภาษา อาหาร การแต่งกาย และวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ซึ่งในปัจจุบันคนหล่มเก่าก็ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้เป็นอย่างดี โดยมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับประเพณีอยู่ตลอดปี เรียกว่า “ฮิตสิบสอง”

“ฮิตสิบสอง” มีความหมาย ดังนี้ คำว่า “ฮิต” มาจากคำว่า “จารีตประเพณี” หรือสิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันเป็นระยะเวลายาวนาน ส่วนคำว่า “สิบสอง” หมายถึง เดือนทั้ง ๑๒ เดือนในรอบหนึ่งปี ดังนั้นความหมายโดยรวม ๆ จึงหมายถึง งานบุญประเพณีในแต่ละเดือนของชาวลาหล่ม ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ จุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ตอบแทนบุญคุณของธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยดลบันดาลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ในแต่ละเดือนจะจัดให้มีงานบุญที่แตกต่างกันดังนี้

ภาพ ประเพณีบุญเข้ากรรม
ที่มา: (อีสานร้อยแปด, ๒๕๖๑)

เดือนอ้าย ประเพณีบุญเข้ากรรม

งานบุญเดือนอ้าย เป็นประเพณีที่ให้พระสงฆ์ทำพิธีเข้ากรรม หรือที่เรียกว่า "เข้าปริวาสกรรม" กำหนดทำช่วงเดือนหนึ่ง ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ แต่ส่วนมากจะเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ใช้เวลาเข้ากรรมประมาณ ๖ - ๙ วัน อยู่ในบริเวณสงบ เช่น ชายป่า หรือที่ห่างไกลชุมชน (หรืออาจเป็นที่สงบในบริเวณวัดก็ได้)

บุญเข้ากรรมเป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำความผิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตนและมุ่งประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป

ด้านฆราวาสก็จะมีการทำบุญเลี้ยงผีต่าง ๆ

พิธีบุญเข้ากรรม คือ พิธีทำบุญโดยให้พระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (อาบัติ หนักรองจากปาราชิก) จัดทำโดยพระสงฆ์เข้าไปอยู่ในเขตหรือที่จำกัด เพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม หรือพ้นจากอาบัติที่ได้กระทำ และเป็นการชำระจิตใจให้หายจากความมัวหมองด้วย บางแห่งถือว่าเมื่อบวชจะแทนคุณมารดาได้จะต้องอยู่กรรม (อยู่ไฟหลังคลอด) เพราะมารดาท่านเคยอยู่กรรมมาแล้ว

ซึ่งโดยส่วนมากงานบุญในเดือนอ้ายมักจะเป็นพิธีกรรมทางสงฆ์ ผู้คนมีความเชื่อกันว่าหากทำบุญ แต่พระสงฆ์ในช่วงที่ท่านเข้ากรรมจะได้านิสงส์สูง เพราะในยามที่พระสงฆ์เข้ากรรมถือเป็นช่วงที่เคร่งวินัยและบริสุทธิ์มากที่สุด การเข้ากรรมของพระสงฆ์ก็เปรียบได้กับการอยู่กรรมของแม่ลูกอ่อน หรือหญิงที่เพิ่งจะคลอดลูกใหม่ที่จะต้องอยู่กรรม การปฏิบัติตัวให้เหมาะสมคือจะต้องรู้จักละทิ้งเรื่องการกินและกิจวัตร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความปลอดภัยทั้งแม่และลูก

ส่วนการเข้ากรรมของพระภิกษุสงฆ์นั้นเป็นเรื่องที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณกาล เป็นการทำให้พระที่ต้องอาบัติที่หนักรองลงมาจากปาราชิก ทำพิธีฐานพิธิซึ่งเป็นระเบียบอันเป็นเครื่องออกจากอาบัติ อันเป็นพิธีกรรมที่ทำให้จิตใจไม่หมองมัว หรืออีกนัยหนึ่งก็เพื่อระลึกถึงการกระทำอันเป็นบาปที่ทำมาตลอดเข้าพรรษา หรือตั้งแต่กำเนิด บ้างก็ว่าการคร่ำเคร่งในการเข้ากรรมของพระสงฆ์เพื่อเป็นการทดแทนการอยู่กรรมของมารดาที่แสนจะทรมาณ

มีตำนานเล่าสืบกันมาว่า ในสมัยพุทธกาล ในช่วงที่พระภิกษุสงฆ์จะเข้าปริวาสกรรม มีพระสงฆ์รูปหนึ่งล่องเรือไปตามแม่น้ำคงคา ได้เอามือไปจับใบเตยใคร่น้ำชาดเพียงเล็กน้อย การทำลายชีวิตในครั้งนั้นเข้าใจว่าเป็นเพียงบาปเล็กน้อย เป็นอาบัติอย่างเบา จึงไม่แสดงอาบัติ

แต่เหตุในครั้งนั้นก็ยังคงค้างคาอยู่ในใจของภิกษุรูปนั้นอยู่เสมอตลอดระยะเวลาในช่วงเวลาที่ปฏิบัติธรรมในป่าและคงอยู่เป็นเวลานาน แต่เมื่ออยากแสดงอาบัติในการทำใบเตยใคร่น้ำชาดในครั้งนั้นก็ไม่มีภิกษุรูปใดรับฟัง เมื่อภิกษุรูปนี้ได้มรณภาพลง บาปกรรมก็ยังติดตัวไปยังภพใหม่ด้วย จะเห็นได้ว่าแท้ที่จริงแล้วช่วงระยะเวลาการเข้ากรรมของพระสงฆ์นั้น เป็นช่วงที่ท่านแสดงซึ่งอาบัติที่เคยกระทำมาและยอมรับในการทำผิดนั้น มิได้บริสุทธิ์กว่ากาลที่ผ่านมา แต่เป็นความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ในปัจจุบันชาวอีสานก็ยังให้ความสำคัญกับงานบุญในเดือนอ้าย (เจียง) นี้อยู่แม้จะมีจำนวนลดน้อยลงบ้างตามกาลเวลา

พิธีกรรมที่ส่วนใหญ่ก็จะทำขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันสร้างความสมัครสมานสามัคคีและหล่อหลอมให้เป็นคนรู้จักสืบทอดการระแวดระวังในชุมชน รู้จักการแยกแยะรู้จักการให้อภัยแก่กัน ก็คือให้คนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีคุณธรรมไม่โลภ โกรธ หลง ต่างคนต่างพึ่งพาอาศัยกันไม่ถือชั้นวรรณะ และเป็นการสืบทอดศิลปขนบธรรมเนียมประเพณีต่างให้สังคมเกิดความเป็นสุขนั่นคือจุดประสงค์ที่ยิ่งใหญ่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวอีสาน ซึ่งเป็นความสำคัญและงดงามมากในอดีตกาล (ประสม บุญป้อม, ม.ป.ป.)

วิดิทัศน์ อีตเดือนอ้าย บุญเข้ากรรม

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ ประเพณีบุญคุณลาน

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๔)

เดือนยี่ ประเพณีบุญคุณลาน (บางท้องถิ่นเรียก “บุญกองข้าว”)

บุญคุณลาน หรือบุญคุณข้าว เป็นการทำบุญเพื่อรับขวัญข้าว เมื่อถึงเดือนยี่ หรือเดือน ๑ (มกราคม) ช่วงสัปดาห์ที่ ๒ ของเดือนของทุกปี ทำพิธีโดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ในลานข้าว บางแห่งจะมีการสู่ขวัญข้าว จุดมุงหมายของการทำบุญประเพณี “บุญคุณลาน” เพื่อกล่าวขอบคุณแม่โพสพและขอโทษที่ได้เหยียบย่ำพื้นแผ่นดินในระหว่างการทำนา ความเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในลานของตน และเพื่อเป็นการขออานิสงส์ต่าง ๆ การสู่ขวัญข้าวจะกระทำที่ลานนา หรือที่ลานบ้านก็ตามแต่จะสะดวก หลังการสู่ขวัญข้าวเสร็จก็จะเป็นการขนข้าวขึ้นเล้า (ยุ้ง/ฉาง) ก่อนการขนข้าวขึ้นเล้า เจ้าของข้าวจะต้องไปเก็บเอาใบคูณและใบยอเสียบไว้ที่เสาเล้าทุกเสา ซึ่งถือเป็นเคล็ดลับว่า ขอให้ค้าคุณ ยอ ๆ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป และเชิญขวัญข้าวพร้อมทั้งแม่โพสพขึ้นไปยังเล้าด้วย

ตามธรรมเนียมประเพณี ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เมื่อถึงเวลาเดือนยี่ หรือเดือนสอง จะมีพิธีหรือมีประเพณี เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชาวนา คือ บุญคุณลาน ความหมายของคำว่า คุณ หมายถึงเพิ่มเข้าให้เป็นทวีคูณ หรือทำให้มากขึ้นนั่นเอง ส่วนคำว่า ลาน คือสถานที่กว้างสำหรับนวดข้าว การนำข้าวที่นวดแล้วกองขึ้นให้สูง เรียกว่า คุณลาน การทำประเพณีบุญคุณลาน กำหนดเอาเดือนยี่เป็นเวลาทำ จึงเป็นที่มาของคำว่า บุญเดือนยี่

การทำบุญคุณลานหลาย ๆ หมู่บ้านอาจจะทำในเวลาที่ไม่ตรงกัน เพราะว่าการเก็บเกี่ยวอาจจะใช้เวลาอย่างน้อยต่างกัน ตามพื้นที่การทำนา และแรงงานที่มี แต่จะทำในช่วงเดือนสองหรือตรงกับช่วงเดือนมกราคม

มูลเหตุที่จะมีการทำบุญชนิดนี้นั้นเนื่องจาก ผู้ใดทำนาได้ข้าวมาก ๆ ก่อนหาบหรือขนข้าวมาใส่ยุ้งฉาง ก็อยากจะทำบุญกุศล เพื่อเป็นสิริมงคลให้เพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ตนและครอบครัวสืบไป

ในการทำบุญคุณลาน จะต้องจัดเตรียมสถานที่ทำบุญที่ลานนวดข้าวของตน จากนั้นนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ จัดน้ำอบ น้ำหอม ไม้ประพรหมซึ่งด้ายสายสิญจน์รอบกองข้าว เมื่อพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว มีการถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสงฆ์จากนั้นจะนำข้าวปลาอาหาร มาเลี้ยงดูญาติพี่น้องลูกหลาน และผู้มาร่วมทำบุญ พระสงฆ์ฉันเสร็จก็จะประพรหมน้ำพุทธมนต์ให้กองข้าว ให้เจ้าภาพและทุกคนที่มาร่วมในงาน เสร็จแล้วก็จะให้พรและกลับวัด เจ้าภาพก็จะนำน้ำพระพุทธมนต์ที่เหลือไปประพรหมให้แก่วัว ควาย ตลอดจนเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำนา เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อไป

ในปัจจุบัน บุญคุณลาน ค่อย ๆ จางหายไป เนื่องจากไม่ค่อยมีผู้สนใจประเพณีปฏิบัติกัน ประกอบกับทุกวันนี้มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีหลายอย่าง ชาวนามีเครื่องมือทุ่นแรงมากยิ่งขึ้น ชาวนาไม่มีการนวดข้าวเหมือนแต่ก่อน เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จจะใช้เครื่องสีมาสีข้าวแล้วได้เป็นเมล็ดข้าวเปลือกใส่กระสอบเลย จึงทำให้ประเพณีคุณลานนี้เลือนหายไป แต่ยังคงมีบางหมู่บ้านที่ยังรวมกันทำบุญโดยนำข้าวเปลือกมากองรวมกันในสถานที่ส่วนรวม (ลานกลางหมู่บ้าน หรือลานวัด) แทน นับว่าเป็นการประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับกาลสมัย (<https://citly.me/ZMF3t>, ม.ป.ป.)

วิถีทัศน์ บุญคุณลาน : ฮิต ๑๒ ของอีสาน

ที่มา: (THE BACKGROUND, ๒๕๖๕)

ภาพ ข้าวจี

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

เดือนสาม บุญข้าวจี

บุญข้าวจี เป็นงานบุญประเพณีที่กระทำกันในเดือนสาม รวากลางเดือนหรือปลายเดือน คือ ภายหลังการทำบุญวันมาฆบูชา (เดือนสาม ขึ้น ๑๔ ค่ำ) แล้วส่วนใหญ่จะกำหนดวันแรม ๑๓ ค่ำ และ ๑๔ ค่ำ เดือนสาม เป็นกิจกรรมร่วมของชุมชนหลายหมู่บ้านบางหมู่บ้านเรียกงานบุญนี้ว่า บุญคุ้ม จะทำกันเป็นคุ้ม ๆ หรือบางหมู่บ้านก็จะทำกันที่วัดประจำหมู่บ้าน

ข้าวจี คือ ข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนทาเกลือเคล้าให้ทั่ว เอาไม้เสียบย่างไฟเหมือนไก่ย่าง เมื่อข้าวสุกเกรียมแล้วก็เอาไข่ซึ่งตีไว้แล้วทาน้ำไปย่างข้างอีกรอบ กลายเป็นไข่เคลือบข้าวเหนียวเสร็จแล้วทอดไม่ออกแล้วเอาน้ำอ้อยหรือน้ำตาลที่เป็นก้อนยัดใส่แทนกลายเป็นข้าวเหนียวยัดไส้ แล้วถวายพระณรงذنตอนเช้า

โดยส่วนมากชาวบ้านจะรีบทำข้าวจีแต่เช้ามืด พอสว่างก็ลงไปที่ศาลาการเปรียญ (ที่ชาวบ้านเรียกหัวแจก) นิมนต์พระสงฆ์สามเณร สวดมนต์และให้พร เสร็จแล้วฉันภัตตาหาร งานบุญข้าวจี ถือว่าเป็นทั้งงานบุญและงานรื่นเริงประจำแต่ละหมู่บ้าน เพราะได้ทำข้าวจีไปถวายพระหลังจากพระฉันแล้วก็เลี้ยงกันเองสนุกสนาน

ภาพ ใส่บาตรข้าวจี

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

มูลเหตุที่ทำบุญข้าวจีในเดือนสาม เนื่องจากเป็นเวลาที่ชาวนาได้มีการทำนาเสร็จสิ้น ชาวนาได้ข้าวขึ้นยุ้งใหม่จึงอยากร่วมกันทำบุญข้าวจีถวายแก่พระสงฆ์ สำหรับมูลเหตุดั้งเดิมที่มีการทำบุญข้าวจี มีเรื่องเล่ากันตามความเชื่อว่า ในสมัยพุทธกาล นางปุณณทาสี ได้ทำขนมแบ่งจีถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอานนท์เถระ ครั้นถวายแล้วนางคิดว่าพระองค์คงไม่เสวยและอาจเอาทิ้งให้สุนัขหรือกากิน เพราะอาหารที่นางถวายไม่น่ารับประทาน เมื่อพระพุทธรูปเจ้าทรงทราบภาวะจิตของนางปุณณทาสี จึงรับสั่งให้พระอานนท์ป้อนาสนะแล้วทรงประทับนั่งฉันท์ เป็นผลให้นางเกิดปีติยินดีเป็นอย่างยิ่งและเมื่อนางได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงก็บรรลุโสดาบันปัตติผลด้วยอานิสงส์ที่ถวายขนมแบ่งจี จึงเกิดความเชื่อในอานิสงส์ของการทานดังกล่าวจึงพากันทำข้าวจีถวายทานแด่พระสงฆ์สืบต่อมา (อ้างอิงข้อมูลจาก (พระปลัดศรีพล จันทธมโม, ม.ป.ป.)

ภาพ นำข้าวจีไปไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว
ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

วิดิทัศน์ ประเพณีบุญข้าวจี
ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

ภาพ ประเพณีบุญผะเหวด

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๐)

เดือนสี่ บุญผะเหวด

บุญผะเหวด หรือบุญพระเวส หมายถึง บุญพระเวสสันดร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ นิยมจัดขึ้นในเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) เป็นบุญประจำปีในฮีตสิบสอง ดังที่ปราชญ์อีสานได้ประพันธ์ผญา (บทกลอน) เกี่ยวกับการทำบุญในช่วงเดือนสามและเดือนสี่ไว้ว่า “ถึงเมื่อเดือนสามค้อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี ตกเมื่อเดือนสี่ค้อยจวนน้อยเทศน์มัทรี” แปลว่า เมื่อถึงเดือนสามพระภิกษุสามเณรจะรอชาวบ้านทำบุญข้าวจี และเมื่อถึงเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) สามเณรเทศน์กัณฑ์มัทรีในงานบุญมหาชาติ

บุญผะเหวด ถือเป็นงานบุญสำคัญ ชาวบ้านจะจัดให้มีพิธีอย่างใหญ่โต งานบุญต่อเนื่องกัน ๒ - ๓ วัน มูลเหตุที่มีการทำบุญมีคติความเชื่อมาจากเรื่อง พระมาลัยสูตรว่า

“พระมาลัยได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยเมตไตรย องค์พระศรีอริยเมตไตรยได้ดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์อยากพบพระองค์ จงอย่าได้ทำบาปหนักได้แก่ ฆ่าบิดามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงให้พระสงฆ์แตกกัน อนึ่งให้ฟังเทศน์เรื่องรามหาเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียวกัน ฟังแล้วให้นำไปประพฤติปฏิบัติจะได้รับอานิสงส์มาก และได้พบพระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย เมื่อพระมาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์ จึงได้บอกเรื่องราวให้มนุษย์ทราบ ด้วยเหตุนี้ชาวอีสานผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย จึงพากันทำบุญพระเวสสันดรสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน”

เมื่อถึงเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) ชาวบ้านจะประชุมกันเพื่อกำหนดวันทำบุญว่าจัดวันไหน และจะนิมนต์พระภิกษุสามเณรที่มาเทศน์จากวัดไหนบ้าง ครั้นตกลงกันแล้วก็นำหนังสือใบลานเรื่องพระเวสสันดรชาดก ซึ่งมีจำนวน ๑๓ ผูก ออกมาแบ่งให้ครบเท่าจำนวนพระภิกษุสามเณรที่จะนิมนต์มาเทศน์ จากวัดของหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งพระที่อยู่วัดของหมู่บ้านตัวเองด้วย

หนังสือใบลานที่แบ่งออกเรียกว่า “กัณฑ์” ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะจับฉลากแบ่งกันเป็นเจ้าภาพกัณฑ์ต่าง ๆ เท่ากับจำนวนหนังสือใบลานที่แบ่งและจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มา ในอดีตครัวเรือนที่เป็นเจ้าภาพจะเรียกว่า “ค้ำบุญ” ทำหน้าที่ต้อนรับพระภิกษุสามเณรและโยมผู้ติดตาม มีการตั้งผามบุญ (ปะรำ) เรียงรายตามกำแพงรอบวัด ตั้งโอ่งน้ำดื่ม เตรียมหมากพลูบุหรีและจัดปัจจัยไทยทาน เพื่อสำหรับถวายพระภิกษุสามเณรในวันงานอีกด้วย แต่ปัจจุบันการตั้งผามบุญ เพื่อสำหรับต้อนรับพระภิกษุสามเณรได้หายไปตามยุคสมัยเหลือเฉพาะการเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์อย่างเดียว

ครั้นจับสลากแบ่งกัณฑ์เทศน์เสร็จแล้ว ก็มีการออกไปปฏิภาณนิมนต์ เรียกว่า การใส่หนังสือนิมนต์พระภิกษุสามเณรจากอารามต่าง ๆ มาเทศน์ พร้อมใส่หนังสือใบลานที่แบ่งเป็นกัณฑ์ไปด้วย พระภิกษุสามเณรที่ได้รับใบปฏิภาณนิมนต์พร้อมหนังสือใบลานกัณฑ์ต่าง ๆ ก็จะฝึกเทศน์ให้ชำนาญก่อนถึงวันบุญที่จะมาเทศน์ฉลองศรัทธาแก่ชาวบ้าน

ก่อนวันงานชาวบ้านจะออกไปรวมตัวกันที่วัด เพื่อจัดตกแต่งประดับศาลาโรงธรรมประกอบด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย และดอกไม้ตามฤดูกาลช โดยนำมาร้อยให้สวยงาม เช่น ดอกทองกวาว ดอกสะแบง ดอกพระยอม ดอกปีป ฯลฯ ส่วนผู้สูงอายุจะเตรียมทำหมากพั้นคำ เมี่ยงพั้นคำ ฐูปเทียน และข้าวตอกดอกไม้เพื่อใช้สำหรับเป็นเครื่องบูชาคาถา รอบศาลาโรงธรรมจะมีธงพะเหวดปักไว้ ๘ ทิศ ตามต้นเสา มีชั้นกะย่อง ที่สานด้วยไม้ไผ่ผูกติดไว้เพื่อใช้ใส่ข้าวพั้นก้อน และตั้งหอยพระอุทิศที่ด้านทิศตะวันออกของศาลา ป้องคุ้มครองมิให้เกิดเหตุเภทภัยอันตรายทั้งปวง

ข้างธรรมมาสน์ที่ใช้แสดงธรรมจะมีตาบ ปั้นติดไว้ และอ่างน้ำ ๔ ใบ ที่จำลองขึ้นเป็นสระน้ำ มีจอก แหวน (สำหรับ) ต้นบัว ดอกบัว ผักตบชวยในอ่างด้วย หน้าธรรมมาสน์จะตั้งหมอนน้ำมนต์ และเครื่องบูชาต่าง ๆ ไว้สำหรับเจ้าภาพมาจุดธูปเทียนบูชาตามกัณฑ์เทศน์ของตนเอง การจัดตกแต่งศาลาโรงธรรมให้เสร็จเรียบร้อยก่อนถึงวันงาน

งานบุญพะเหวดจะจัดอยู่ ๒ วัน

๑. มื่อโฮม (วันรวม) โดยในตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณร ช่วงบ่ายมีการอัญเชิญพระอุทิศจากสระหรือหนองน้ำใกล้หมู่บ้านมาประดิษฐาน ณ หอที่ตั้งไว้ มีขบวนแห่อัญเชิญพระเวสสันดร พระนางมัทรี พร้อมด้วยกัณหาและซาลีเข้าเมือง บางท้องที่จัดใหญ่โตมีช้างประกอบขบวนแห่อย่างเอิกเกริก ส่วนชาวบ้านจะเก็บดอกไม้ตามป่าโคกเพื่อมาบูชาพระ เข้าร่วมขบวนแห่ มีดนตรีกลองยาวเล่นอย่างสนุกสนาน

๒. มื่อจัน (วันเทศน์) ตอนเช้าตรู่เวลาประมาณ ๐๕.๐๐ น. มีการแห่ข้าวพั้นก้อนที่ชาวบ้านทำจากข้าวเหนียวปั้นให้เป็นลูกกลมขนาดเท่าหัวแม่มือจำนวน ๑,๐๐๐ ก้อน (เป็นคติการบูชาคาถา ๑,๐๐๐ พันคาถาในเรื่องพระเวสสันดรชาดก) นำมาแห่รอบศาลาโรงธรรม ๓ รอบ แต่ละรอบก็นำข้าวพั้นก้อนวางไว้ตามชั้นกะย่องที่ผูกไว้ต้นเสาธงพะเหวดให้ครบทั้ง ๘ ทิศ จากนั้นพระภิกษุสามเณรก็จะเริ่มเทศน์ตั้งแต่กัณฑ์สังกาส คือ การบอกศักราชกล่าวถึงอายุกาลของพระพุทธศาสนาที่ล่วงมาตามลำดับ ต่อมาเป็นการเทศน์

พระเวสสันดรชาดก เริ่มกัณฑ์แรก คือ กัณฑ์ทศพร เรียงตามลำดับกัณฑ์ไปเรื่อย ๆ ตลอดทั้งวันจนถึงนครกัณฑ์เป็นกัณฑ์สุดท้าย

การเทศน์ของพระภิกษุสามเณรมี ๒ ลักษณะ

๑. เทศน์แบบอ่านหนังสือหรือเทศน์ธรรมดาเป็นทำนองคล้ายกับการสูตรขวัญของอีสาน มีหลายทำนองตามความถนัดของพระผู้เทศน์ เช่น ทำนองกาเต้นก้อน ทำนองช้างเทียมแม่

๒. เทศน์เล่นเสียงยาว ๆ หรือเรียกว่าเทศน์แหล่ พระผู้เทศน์มีการเล่นลูกคอและทำเสียงสูงต่ำเพื่อให้เกิดความไพเราะ ส่วนญาติโยมที่นั่งฟังเทศน์ เมื่อพระภิกษุสามเณรที่ตนรับเป็นเจ้าภาพรับกัณฑ์ขึ้นเทศน์ เจ้าภาพก็จุดเทียนบูชาคาถา หวานข้าวตอกข้าวสาร ในช่วงเวลาที่พระภิกษุสามเณรกำลังเทศน์อยู่นั้น ถ้าพระผู้เทศน์เสียงดี ญาติโยมชาวบ้านก็จะถวายปัจจัยพิเศษเพิ่มเติมเรียกว่า “แถมสมภาร” และช่วงเย็นมีการแห่กัณฑ์จบ กัณฑ์หลอน

กัณฑ์จบ คือต้นดอกไม้เงินกัณฑ์พิเศษที่เจ้าของกัณฑ์เจาะจงจะนำไปถวายพระผู้เทศน์รูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ จึงเรียกว่ากัณฑ์จบ (จบ หมายถึง แอบดู) เมื่อเวลาที่จะนำไปถวายเจ้าภาพต้องไปแอบดูให้รู้แน่เสียก่อนว่า พระที่กำลังเทศน์อยู่นั้นคือพระที่เจ้าภาพศรัทธาหรือไม่ ถ้าใช่จึงแห่ต้นกัณฑ์จบเข้าไปยังอาราม เมื่อเทศน์เสร็จก็นิมนต์ลงมารับถวาย

กัณฑ์หลอน คือต้นดอกไม้เงินที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันทำขึ้นด้วยศรัทธา จากคุ้มต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าจะถวายแด่พระภิกษุสามเณรรูปใดรูปหนึ่ง ทั้งต้นกัณฑ์จบ กัณฑ์หลอนมีการแห่ด้วยวงกลองยาวพินแคน ผู้ร่วมขบวนฟ้อนรำอย่างสนุกสนาน เมื่อนำไปถึงอารามพระหรือสามเณรรูปใดกำลังเทศน์อยู่ เมื่อท่านเทศน์จบก็นิมนต์มารับกัณฑ์หลอนต้นนั้น พระเณรรูปใดหากถูกกัณฑ์หลอนถือว่าโชคดี เพราะกัณฑ์หลอนมีปัจจัยมาก ดังผญาอีสานว่า “ถูกกัณฑ์หลอน มันชีรวยข้าวต้ม” แปลว่า ถ้าได้รับถวายกัณฑ์หลอนจะรวยข้าวต้มที่มาพร้อมกับต้นกัณฑ์หลอน ในปัจจุบันประเพณีบุญผะเหวดนิยมทำกันทุกหมู่บ้าน เป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านและเป็นการค้ำจุนพระพุทธศาสนาไปอีกทางหนึ่งด้วย (จักรมนตรี ชนะพันธ์, ๒๕๖๕)

วิดิทัศน์ บุญเดือนสี่ บุญผะเหวด

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ สรงน้ำเจ้าพ่อเจ้าแม่ในงานบุญสงกรานต์

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

เดือนห้า บุญสงกรานต์

บุญสงกรานต์ หมายถึง ประเพณีไทยเดิม ที่ถือว่าวันนี้เป็นวันขึ้นปีใหม่ธรรมเนียมไทย มักจะมีการละเล่น รื่นเริง มีกิจกรรมการรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่ ญาติพี่น้องที่เคารพนับถือ และทางศาสนาก็จัดให้มีการบายศรีพระสงฆ์สมภารเจ้าวัด สรงน้ำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เท่าที่มีตามวัดต่าง ๆ ในชนบทหลายแห่งจะมีการเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ จะเริ่มจากวันที่ ๑๓ เมษายน และมีการเล่นสนุกสนานไปราว ๆ ๑ สัปดาห์

กิจกรรมวันสงกรานต์

- การทำบุญตักบาตร ถือว่าเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลให้ตัวเอง และอุทิศส่วนกุศลนั้นแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญแบบนี้มักจะเตรียมไว้ล่วงหน้า นำอาหารไปตักบาตรถวายพระภิกษุที่ศาลาวัด ซึ่งจัดเป็นที่รวมสำหรับทำบุญในวันนี้หลังจากที่ได้ทำบุญเสร็จแล้ว ก็จะมีการก่อพระทรายอันเป็นประเพณีด้วย
- การรดน้ำ เป็นการอวยพรปีใหม่ให้กันและกัน น้ำที่รดมักใช้น้ำหอมเจือด้วยน้ำธรรมดา
- การสรงน้ำพระ จะรดน้ำพระพุทธรูปที่บ้านและที่วัด และบางที่จัดสรงน้ำพระสงฆ์ด้วย
- การรดน้ำผู้ใหญ่ คือการไปอวยพรให้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ครูบาอาจารย์ ท่านผู้ใหญ่มักจะนั่งลงแล้วผู้ที่รดก็จะเอาน้ำหอมเจือกับน้ำรดที่มือท่าน ท่านจะให้ศีลให้พรผู้ที่ไปรด ถ้าเป็นพระก็จะนำผ้าสบงไปถวายให้ท่านผลัดเปลี่ยนด้วย หากเป็นฆราวาสก็จะหาผ้าถุง ผ้าขาวม้าไปให้
- การดำหัว คือการรดน้ำนั่นเอง แต่เป็นคำเมืองทางภาคเหนือ การดำหัวเรียกกันเฉพาะการรดน้ำผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือ ผู้สูงอายุ เป็นการขอขมาในสิ่งที่ได้ล่วงเกินไปแล้ว หรือการขอพรปีใหม่จากผู้ใหญ่ ของที่ใช้ในการดำหัวส่วนมากมีผ้าขนหนู มะพร้าว กล้วย และ ส้มป่อย

- การนำทรายเข้าวัด ทางภาคเหนือนิยมขนทรายเข้าวัดเพื่อเป็นนิมิตโชคลาภ ให้มีความสุขความเจริญ เงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ขนเข้าวัด (<https://citly.me/oxzbD>, ๒๕๖๕)

วิดิทัศน์ บุญเดือนห้า : บุญฮุดสร่ง

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ เจ้าพ่อเจ้าแม่แห่บั้งไฟ

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

เดือนหก บุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีหนึ่งของภาคอีสานของไทยรวมไปถึงลาว โดยมีตำนานมาจากนิทานพื้นบ้านของภาคอีสานเรื่องพระยาคนคาก เรื่องผาแดงนางไอ่ ซึ่งในนิทานพื้นบ้านดังกล่าวได้กล่าวถึง การที่ชาวบ้านได้จัดงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชา พระยาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า พระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และมีความชื่นชอบไฟเป็นอย่างมาก หากหมู่บ้านใดไม่ทำการจัดงานบุญบั้งไฟบูชา ฝนก็จะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้ ช่วงเวลาของประเพณีบุญบั้งไฟ คือ เดือนหก หรือพฤษภาคมของทุกปี

ความเชื่อของชาวบ้านกับประเพณีบุญบั้งไฟ

ชาวบ้านเชื่อว่ามีโลกมนุษย์ โลกเทวดา มนุษย์อยู่ใต้อิทธิพลของเทวดา การรำผีฟ้าเป็นตัวอย่างที่แสดงออกทางด้านการนับถือเทวดา และเรียกเทวดาว่า “แถน” เมื่อถือว่ามีแถนก็ถือว่า ฝน พาลม เป็นอิทธิพลของแถน หากทำให้แถนโปรดปราน มนุษย์ก็จะมีความสุข ดังนั้นจึงมีพิธีบูชาแถน การจุดบั้งไฟก็อาจเป็นอีกวิธีหนึ่งที่แสดงความเคารพหรือส่งสัญญาณความรักดีไปยังแถน ชาวบ้านจำนวนมากเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเป็นการขอฝนจากพญาแถน และมีนิทานปรัมปราเช่นนี้อยู่ทั่วไป แต่ความเชื่อนี้ยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน นอกจากนี้ในวรรณกรรมอีสานยังมีความเชื่ออย่างหนึ่งคือเรื่องพญาคันคาก หรือคางคก พญาคันคากได้รับกับพญาแถนจนชนะแล้วให้พญาแถนบันดาลฝนลงมาตกยังโลกมนุษย์

วิถีทัศน์ บุญเดือนหก : บุญบั้งไฟ

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ ประเพณีบุญข้าชะ

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

เดือนเจ็ด บุญข้าชะ

“ฮึดหนึ่งนั้น พอเมื่อเดือนเจ็ดแล้วจงพากันบุขาราช ผุงหมู่เทพเหล่านั้นบูชาแก้ส่วย ถลอดไปฮอด อ้ายอาฮักใหญ่หม่หลัก ทั้งหลักเมืองสู่หนบูชาเจ้า พากันเอาใจตั้งทำตามฮึดเก่า นิมนต์สังฆเจ้าชำระแก้สวด มนต์ ให้ฝูงคนเมืองนั้นทำกันอย่าได้ห่าง สูตรชำระเมืองอย่าค้ำงลียเสีย เสร้าดำคุนย์ ทุกขลิเล่นวุ่น ๆ มาโฮมไล่ เต็มเมือง มั่นลิเคื่องคำขัดต่ำลงคุนย์เคร้า ให้เจ้าทำตามนี้ แนวเฮลิกกล่าว จิงสิสุขอยู่สร้างสวรรค์ฟ้าแก่งกัน ทุกข์หมื่นฮ้อยชั้นบมีว่าพาน ปานกับเมืองสวรรค์ สุขแก่งกันเทียมได้”

ประเพณีบุญเดือนเจ็ด หรือ บุญข้าชะ เป็นงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นมีจุดประสงค์เพื่อ ปัดรังควาน และขับไล่เสนียดจัญไร ตลอดถึงเหล่าภูติผีปีศาจหรือสิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน คำว่า “ข้าชะ” ก็คือ “ชำระ” ที่หมายถึง การล้างให้สะอาด บุญข้าชะ อาจจะเรียกว่าเป็น บุญเบิกบ้าน หรือ บุญบ้าน ซึ่งในงานบุญนั้นนอกจากจะทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายแล้ว ยังต้องมีการทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านและประชาชน

ด้วยความเชื่อตามตำนานจึงได้จัดให้มีประเพณีบุญข้าชะขึ้นในเดือนเจ็ดเป็นประจำทุกปี ในการจัดงานบุญข้าชะหรือบุญเบิกบ้าน ชาวบ้านจะตกแต่งบริเวณพิธีด้วยการนำต้นกล้วยมาสั่นทำเป็นเสา ผูกยึดด้วยสายสิญจน์ และจะมีการโยงสายสิญจน์ไปยังบ้านทุกหลังในหมู่บ้าน แล้วนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ นอกจากนี้จะมีการนำหินเข้าพิธี เมื่อปลุกเสกเสร็จพระหรือพราหมณ์ก็จะนำหินที่ปลุกเสกไปหว่านทั่วหมู่บ้าน เพื่อปัดรังควานในปัจจุบันบางหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ชาวบ้านจะนำหินใส่ถุงเขียนชื่อตนเอง เมื่อเสร็จพิธีก็จะมารับกลับไปหว่านที่บ้านของตนเอง บ้างก็นำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านของตนไปเข้าพิธีเพื่อปลุกเสก โดยมีพระสงฆ์ร่วมด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุญชำระ

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ณ เมืองไพสาลี เป็นยุคเชษฐกษัตริย์ ข้าราชการมากแพ่ง ฟาฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล สรรพสิ่งต่างก็พากันเจ็บป่วยล้มตายด้วยโรคห่า หรือหิวขาดโรค ชาวบ้านที่ยังมีชีวิตอยู่จึงไปนิมนต์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อมาปิดเป่าทุกข์ภัย พระพุทธองค์จึงเสด็จมาพร้อมกับพระสงฆ์จำนวน ๕๐๐ รูป กว่าพระองค์จะเดินทางมาถึงเมืองไพสาลีก็ใช้เวลานานถึง ๗ วัน เมื่อพระองค์เสด็จมาถึงพร้อมคณะสงฆ์ก็เกิดฝนห่าแก้วตกลงมาอย่างหนัก จนน้ำท่วมเมืองไพสาลีสูงถึงหัวเข่า แล้วน้ำก็ไหลพัดพาเอาซากศพต่าง ๆ ลงสู่แม่น้ำจนหมดสิ้น พระองค์จึงทำน้ำพระพุทธรูปให้พระอานนท์ไปประพรมทั่วเมือง นับตั้งแต่บัดนั้นโรคภัยก็สูญหายไปจากบ้านเมือง

บุญชำระ นิยมทำกันในเดือน ๗ จัดทำได้ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม การชำระ (ชำระ) สะสางสิ่งสกปรกโสโครกให้สะอาด ปราศจากมลทินโทษ หรือความมัวหมอง เรียกว่า การชำระสิ่งที่ต้องการทำให้สะอาดนั้นมี ๒ อย่าง คือ

๑. ความสกปรกภายนอก ได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย
๒. ความสกปรกภายใน ได้แก่ จิตใจเกิดความโลภมาก โกรธ หลง เป็นต้น

แต่สิ่งที่จะต้องชำระในที่นี้คือ บุญชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดข้าศึกมารวาททำลาย เกิดผู้ร้ายโจรมาปล้น เกิดรบราฆ่าฟันแย่งกันเป็นใหญ่ ผู้คนฆ่าฆ่าว้าวความล้มตาย ถือกันว่าบ้านเมืองเดือดร้อน ชะตาบ้านชะตาเมืองขาด จำต้องชำระให้หายเสนียดจัญไร การทำบุญมีการรักษาศีลให้ทาน เป็นต้น

การทำบุญชำระนี้มักทำกัน ๓ คีน โดยมีการฟังพระสวดมนต์เย็น และถวายอาหารบิณฑบาตทุกเช้าวันรุ่งขึ้น และในวันสุดท้ายของบุญชำระ นอกจากมีถวายอาหารบิณฑบาตแล้ว ชาวบ้านจะนำสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เช่น ขยะมูลฝอย กระติบข้าว ตะกร้า หวด ฯลฯ ที่ชำระแล้ว กระบอกลาว่าที่ไม่ได้ใช้ เศษหม้อ เศษถ้วยชามที่แตก เป็นต้น ขนไปทิ้งนอกหมู่บ้านอีกด้วย หรือทำการเผา หรือฝัง เพื่อให้บริเวณบ้านสะอาดเรียบร้อย ถือว่าเป็นการนำสิ่งอัปมงคลออกจากบ้าน จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากสิ่งเสนียดจัญไรและโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง บุญชำระปกติทำปีละครั้ง แต่บางปีชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขอาจเว้นไม่ทำบ้างก็ได้ (ประตือสาน , ๒๕๖๓)

วิดิทัศน์ ร้อยเรื่องเมืองไทย

ตอน บุญชำระ

ที่มา: (krajokhokdan, ๒๕๕๖)

ภาพ ตกแต่งเทียนเข้าพรรษา

ที่มา: (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, ๒๕๖๒)

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา (วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘) หรือเทศกาลเข้าพรรษา (วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) ถือว่าเป็นวันสำคัญทางศาสนาพุทธที่สำคัญวันหนึ่งของประเทศไทย โดยมีกำหนดระยะเวลา ๓ เดือนในช่วงฤดูฝน ซึ่งวันเข้าพรรษาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ต่อเนื่องมาจากวันอาสาฬหบูชา (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘) พุทธศาสนิกชนชาวไทย รวมถึงพระมหากษัตริย์และบุคคลทั่วไป ได้สืบทอดประเพณีการปฏิบัติและการทำบุญในวันเข้าพรรษามาช้านานตั้งแต่สมัยสุโขทัย

สาเหตุที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้จำพรรษาอยู่ ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่งตลอดระยะเวลา ๓ เดือนแก่พระสงฆ์นั้น ก็เพื่อให้พระสงฆ์ได้หยุดพักจากการจาริกเผยแผ่ศาสนาไปยังสถานที่ต่าง ๆ ที่จะเป็นไปได้ด้วยความยากลำบากในช่วงฤดูฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาจำพรรษตลอด ๓ เดือนนั้น เป็นช่วงเวลาและโอกาสสำคัญในรอบปีที่พระสงฆ์จะได้มาอยู่จำพรรษารวมกันภายในอาวาส หรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยจากพระสงฆ์ที่ทรงความรู้ นับว่าเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ด้วยเอง อีกทั้งในวันเข้าพรรษาและช่วงฤดูพรรษกาลตลอด ๓ เดือนนั้น พุทธศาสนิกชนชาวไทยถือว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะได้บำเพ็ญกุศลด้วยการเข้าวัดทำบุญตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนา และนับเป็นโอกาสพิเศษที่มากกว่าวันสำคัญอื่นๆ โดยในวันเริ่มต้นพรรษานี้จะมีการถวายหลอดไฟหรือเทียนเข้าพรรษา และผ้าอาบน้ำฝน (ผ้าวัสสิกสาฎก) แก่พระสงฆ์ เพื่อไว้สำหรับให้พระสงฆ์ได้ใช้ตลอดการอยู่จำพรรษา

กิจกรรมวันเข้าพรรษา

- ร่วมกิจกรรมทำเทียนจำนำพรรษาและถวายเทียนพรรษา
- ร่วมกิจกรรมถวายผ้าอาบน้ำฝน และจตุปัจจัยแก่ภิกษุสามเณร
- ร่วมทำบุญ ตักบาตร ฟังธรรมเทศนา รักษาอุโบสถศีล
- อธิษฐาน งดเว้นอบายมุขต่างๆ

วีดิทัศน์ บุญเดือนแปด บุญเข้าพรรษา

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ ประเพณีบุญห่อข้าวประดับดิน

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๙)

เดือนเก้า บุญห่อข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดิน คือ บุญที่ทำในวันแรมสิบสี่ค่ำ เดือนเก้า (ประมาณเดือนสิงหาคม) เป็นการนำข้าวปลา อาหาร คาวหวาน ผลไม้ หมา กู บุษรี อย่างละเล็ก อย่างละน้อย แล้วห่อด้วยใบตองทำเป็นห่อเล็กๆ นำไปวางตามโคนต้นไม้ใหญ่หรือตามพื้นดินบริเวณรอบ ๆ เจดีย์หรือโบสถ์ เป็นการทำบุญที่ชาวบ้านจัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ความเป็นมา

มีเรื่องเล่าไว้ในพระธรรมบทว่าญาติของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์ของสงฆ์เมื่อตายแล้วไปเกิดในนรก ครั้นพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้าแล้วมิได้อุทิศให้ญาติที่ตาย กลางคืนพวกญาติที่ตายมาแสดงตัวเปล่งเสียงน่ากลัวให้ปรากฏใกล้พระราชนิเวศน์ รุ่งเช้าได้เสด็จไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทูลเหตุให้ทราบ พระเจ้าพิมพิสารจึงถวายทานอีกแล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ตายไปจึงได้รับส่วนกุศลการทำบุญข้าวประดับดิน ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ตายแล้ว ถือเป็นประเพณี ที่ต้องทำเป็นประจำทุกปี ที่มาของงาน เนื่องจากคนลาวและไทยอีสาน มีความเชื่อถือสืบต่อกันมาแต่โบราณกาลแล้วว่า กลางคืนของเดือนเก้าดับ (วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙) เป็นวันที่ ประตูนรกเปิดยมบาลจะปล่อยให้ผีรอกออกมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ ในคืนนี้คืนเดียวเท่านั้นในรอบปี ดังนั้นจึงพากันจัดห่อข้าวไว้ให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ถือว่าเป็นงานบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว

ภาพ งานประเพณีบุญห่อข้าวประดับดิน

ที่มา: (<https://citly.me/m9CB1>, ๒๕๕๖)

พิธีกรรม

ในตอนเย็นของวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๙ ญาติโยมเตรียมจัดอาหารคาวหวาน และหมากพลู บุหรี่ ไว้กะให้ได้ ๔ ส่วน ส่วนหนึ่งเลี้ยงดูกันภายในครอบครัว ส่วนที่สองแจกให้ญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศให้ญาติที่ตายไปแล้ว และส่วนที่สี่นำไปถวายพระสงฆ์ ในส่วนที่สาม ญาติโยมจะห่อข้าวน้อย ซึ่งมีวิธีการห่อคือ ใช้ใบตองห่อ ขนาดเท่าฝ่ามือ ส่วนความยาวนั้นให้ยาวสุดซีกของใบตอง อาหารคาวหวาน ที่ใส่ห่อนั้นจะจัดใส่ห่ออย่างละเล็กละน้อย อาทิ

- ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ ขนาดเท่าหัวแม่มือ ๑ ก้อน
- เนื้อปลา เนื้อไก่ หมู แะใส่ลงไปเล็กน้อย ถือว่าเป็นอาหารคาว
- กล้วย น้อยหน้า ฝรั่ง มะละกอ มันแกว อ้อย มะละกอสุก หรือขนมหวานอื่น ๆ ลงไป
- หมากหนึ่งคำ บุหรี่หนึ่งมวน เมียงหนึ่งคำ

หลังจากนั้นนำใบตองมาห่อเข้ากันแล้วใช้ไม้กลัดหัวท้ายและตรงกลางก็จะได้ห่อข้าวน้อยที่มีลักษณะยาว ๆ หมาก พลู หมากหนึ่งคำ บุหรี่หนึ่งมวน เมียงหนึ่งคำ สีสวย แ่่นดู นำมาห่อใบตองเข้าด้วยกันแล้วไม้กลัดหัวท้าย ก็จะได้ห่อหมาก พลู หลังจากนั้นนำทั้ง ๒ ห่อมาผูกกันเป็นคู่ แล้วนำไปมัดรวมเป็นพวง ๑ พวง จะใส่ห่อหมากและห่อพลูจำนวน ๙ ห่อ ต่อ ๑ พวง

การวางห่อข้าวน้อย

การวางห่อข้าวน้อย หมายถึง การนำห่อข้าวน้อยไปวางอุทิศส่วนกุศลตามที่ต่าง ๆ พอถึงเวลาประมาณ ๐๓.๐๐ - ๐๔.๐๐ น. ของวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะนำเอาห่อข้าวน้อยที่จัดเตรียมได้แล้วไปวางไว้ตามโคนต้นไม้ในวัด วางไว้ตามดินริมกำแพงวัด วางไว้ริมโบสถ์ ริมเจดีย์ในวัด การนำเอาห่อข้าวน้อยไปวางตามที่ต่าง ๆ ในวัดเรียกว่า การยายห่อข้าวน้อย (วางเป็นระยะ ๆ) ซึ่งเวลานำไปวางจะพากันไปทำอย่างเงียบ ๆ ไม่มีการตีฆ้องตีกลองแต่อย่างใด

หลังจากการยาย (วาง) ห่อข้าวน้อยเสร็จ ชาวบ้านจะกลับบ้านเพื่อเตรียมอาหารใส่บาตรในตอนเช้าของวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ หลังจากนั้น พระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับเรื่องอานิสงส์ของบุญข้าวประดับดินให้ฟัง ต่อจากนั้นชาวบ้านจะนำปัจจัยไทยทานถวายแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ให้พรเสร็จ ชาวบ้านที่มาทำบุญก็จะกรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วทุก ๆ คน (<https://citly.me/m9CB1>, ๒๕๕๖)

วัดทัศนัย บุญเดือนเก้า : บุญข้าว

ประดับดิน

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ ประเพณีบุญข้าวสาก

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๙)

เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือสลาก

ประเพณีบุญข้าวสาก นิยมทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายหรือเปรตผู้เป็นญาติพี่น้อง ชาวบ้านจะทำข้าวสาก (ภาคกลางเรียกข้าวสารทหรือข้าวกระยาสารท) ไปถวายพระภิกษุสามเณร

พิธีทำบุญข้าวสาก ชาวบ้านจะเตรียมอาหารชนิดต่าง ๆ ใส่ภาชนะหรือห่อด้วยใบตองหรือใส่ชะลอมไว้แต่เช้ามีด วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ตอนเช้าจะนำภัตตาหารไปถวายพระภิกษุสามเณรครั้งหนึ่ง ก่อน พอตอนสายจนเพลจึงนำอาหารซึ่งเตรียมไว้แล้วไปวัดอีกครั้ง เพื่อนำไปถวายแด่พระภิกษุสามเณร โดยการถวายจะใช้วิธีจับสลาก นอกจากนี้ชาวบ้านยังนำเอาห่อหรือชะลอมหรือข้าวสากไปวางไว้ตามบริเวณวัด พร้อมจุดเทียนและบอกกล่าวให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้วมารับเอาอาหารและผลบุญที่อุทิศให้ มีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสากและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับ นอกจากนี้ชาวบ้านจะนำอาหารไปเลี้ยง ตา แยก ณ ที่นาของตนด้วย เป็นเสร็จพิธีทำบุญข้าวสาก (สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕๖๑)

วีดิทัศน์ บุญเดือนสิบ บุญข้าวสาก

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ ประเพณีบุญออกพรรษา

ที่มา: (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๕๖๔)

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา

ประเพณีบุญออกพรรษา หรือ บุญออกพรรษา เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระสงฆ์ทำพิธีออกพรรษาตามหลักธรรมวินัย คือ ปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ญาติโยมทำบุญถวายทาน รักษาศีล เจริญภาวนา บางแห่งนิยมทำการได้น้ำมัน หรือได้ประทับ และพาสาทผึ่ง (ปราสาทผึ่ง) ไปถวายพระสงฆ์

พิธีทำบุญออกพรรษา ตอนเช้ามีการตักบาตร หรือตักบาตรเทโว ถวายภัตตาหาร มีการได้น้ำมันล้างประทีป มีการถวายผ้าห่มหนาวพระภิกษุสามเณร บางแห่งมีการกวนข้าวทิพย์ถวาย มีการรับศีล ฟังเทศน์ ตอนค่ำจะมีจุดประทีป นอกจากนี้บางท้องถิ่นจะมีการถวายต้นพาสาทผึ่ง หรือปราสาทผึ่ง ล่องเรือไฟ เพื่อเป็นการบูชาและคารวะพระแม่คงคา (อ้างอิงข้อมูลจาก สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด)

วีดิทัศน์ บุญเดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

ภาพ ประเพณีบุญกฐิน

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๙)

เดือนสิบสอง บุญกฐิน

จัดขึ้นในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ – วันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นการถวายผ้าแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาตลอดช่วงเข้าพรรษา นับเป็นงานบุญที่กระทำมาแต่โบราณ

มูลเหตุการทำบุญกฐินมีเรื่องเล่าว่า พระภิกษุชาวเมืองปาฐา ๓๐ รูป จะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตุวันมหาวิหาร แต่จวนใกล้กำหนดเข้าพรรษาเสียก่อน จึงหยุดจำพรรษาที่เมืองสาเกต พอออกพรรษาแล้วก็รีบพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทั้ง ๆ ที่ผ้าสบงจีวรเปื้อนเปรอะ เนื่องจากกระยะทางไกลและฝนผ้าสบงจีวรจึงเปียกน้ำและเปื้อนโคลน จะหาผ้าผลัดเปลี่ยนก็ไม่มี พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุเช่นนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้ตามกำหนด

ในการทอดกฐินนั้น มีกฐิน ๓ ประเภท

๑. จุลกฐิน (กฐินเล่น) คือ กฐินที่มีการเตรียมและการทอดกฐินเสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง

๒. มหากฐิน

๓. กฐินตกค้าง คำว่า "กฐินตกค้าง" คือวัดซึ่งพระสงฆ์จำพรรษาและปวารณาแล้ว ไม่มีใครจองกฐิน

พิธีทำบุญทอดกฐิน เจ้าภาพจะมีการจองวัดและกำหนดวันทอดล่วงหน้า เตรียมผ้าไตร จีวร พร้อมอัฐบริวาร ตลอดบริวารอื่น ๆ และเครื่องไทยทาน ก่อนนำกฐินไปทอดมักมีการคบงัน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนไปสู่วัดที่ทอด เมื่อนำองค์กฐินไปถึงวัดจะมีการแห่เวียนประทักษิณรอบวัดหรือรอบพระ

อุโบสถสามรอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบอื่น ๆ ไปถวาย
พระสงฆ์ที่โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายผ้ากฐินและ
บริวารแต่พระสงฆ์ พระสงฆ์ทำพิธีรับแล้วเป็นเสร็จพิธี

คองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮิตสิบสอง คอง แปลว่า
แนวทาง หรือครรลอง หมายถึง ธรรมเนียมประเพณี หรือแนวทาง
และสิบสี่ หมายถึง ข้อวัตร หรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้นคองสิบ
สี่ จึงหมายถึง ข้อวัตร หรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับนับตั้งแต่
พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์ และคน
ธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบสี่ข้อ อาจสรุปได้หลายมุมมองดังนี้

๑. เป็นหลักปฏิบัติกล่าวถึงครอบครัวในสังคม ตลอดจน
ผู้ปกครองบ้านเมือง

๒. เป็นหลักปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง และหลักปฏิบัติของประชาชน
ต่อพระมหากษัตริย์

๓. เป็นหลักปฏิบัติที่พระราชายึดถือปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณี และคนใน
ครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกัน

๔. เป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขตามจารีตประเพณี

นอกจากฮิตสิบสอง ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในบางชุมชนจะมีชื่อประเพณีที่เรียกเฉพาะถิ่น
และเป็นที่รู้จักกันโดยทั่ว เมื่อถึงเวลาที่ชุมชนนั้น ๆ จัดประเพณีก็จะมีผู้คนจากทั่วสารทิศมาเที่ยวชมงาน
ในที่นี้ จะขอยกตัวอย่าง เช่น สรงน้ำพระธาตุวัดวังเวิน ประเพณีแข่งเรือหล่มเก่า ประเพณีแห่กัณฑ์หลอน
 เป็นต้น

วิดิทัศน์ บุญเดือนสิบสอง บุญกฐิน

ที่มา: (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๙)

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ ชื่อหน่วย พิธีกรรมและความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า เวลาเรียน ๓ ชั่วโมง
หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕
โรงเรียน.....

สาระสำคัญ

พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่สำคัญของชาวหล่มเก่า คือการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ดังนั้น คนไทหล่มจึงมีวิธีการปฏิบัติต่อผีที่ตนนับถือผ่านพิธีกรรมที่สำคัญของชาวหล่มเก่า ได้แก่ ๑. พิธีกรรมปั่ว ๒. พิธีกรรมกินดองเจ้า ๓. พิธีกรรมเลี้ยงปีเจ้าพ่อ

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายความเป็นมาความเชื่อและพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนหล่มเก่าได้ (K)
๒. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างของพิธีกรรมแต่ละพิธีกรรมของชุมชนหล่มเก่าได้ (P)
๓. เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกและเป็นพลเมืองที่ดีตามวิถีชุมชนหล่มเก่า (A)

กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

ขั้นการตั้งคำถาม

นักเรียนตั้งคำถามจากภาพที่เห็นให้ได้มากที่สุด เวลา ๑๐ นาทีผ่านระบบ Padlet

ภาพ วิถีชีวิตของชาวบ้าน ชุมชนหล่มเก่า

ที่มา: (สำนักงาน อ.ส.ท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๓)

ขั้นการรวบรวมข้อมูล

นักเรียนแบ่งกลุ่มละความสามารถ เก่ง ปานกลาง อ่อน ศึกษาใบความรู้ พิธีกรรมและความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า

ขั้นการจัดการข้อมูล

๑. นักเรียน เปรียบเทียบความแตกต่างของพิธีกรรมแต่ละพิธีกรรมของชุมชนหล่มเก่าเป็นแผนภาพอินโฟกราฟิก

๒. นักเรียนจำลองการประกอบพิธีกรรมสำคัญของชาวหล่มเก่า อย่างน้อยกลุ่มละ ๑ พิธีกรรม

ขั้นการนำเสนอ

นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานตนเอง ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลงานนักเรียน

ขั้นสะท้อนบทเรียน (AAR)

นักเรียนแต่ละคนสะท้อนผลการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้พิธีกรรมสำคัญของชาวหล่มเก่า ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลการสะท้อนของนักเรียนผ่านระบบ Padlet

ใบความรู้ที่ ๔

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวลุ่มน้ำแม่

พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมที่สำคัญของชาวลุ่มน้ำแม่ คือ การนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ถึงแม้ในปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวลุ่มน้ำแม่แล้ว แต่ยังคงมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่ง ซึ่งยังคงเชื่อกันมายาวนาน ได้แก่ การนับถือผีแถนและผีบรรพชน คนไทลุ่มน้ำแม่และคนลาวทั่วไปมีความเชื่อว่า นอกจากมนุษย์แล้ว ยังมีสิ่งที่เรามองไม่เห็นเรียกว่า “ผี” ซึ่งก็แบ่งออกเป็นสองจำพวก คือ ผีที่ให้โทษ และผีที่ให้คุณผีที่ให้โทษตามความเชื่อของคนไทลุ่มน้ำแม่ ได้แก่ ผีปอบ ผีเป่า ผีโพง ผีพราย ผีตายโหง ซึ่งเป็นผีไม่ดี และมักให้โทษแก่มนุษย์ และผีฝ่ายดี ได้แก่ ผีฟ้า ผีแถน (เทวดา) ผีบรรพชน หรือผีบรรพบุรุษ ผีเจ้านาย ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ผีตาแฮก ผีบ้าน และผีเรือน เป็นต้น ดังนั้น คนไทลุ่มน้ำแม่จึงมีวิธีการปฏิบัติต่อผีที่ตนนับถือผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ โดยมีผู้สื่อสารที่เรียกว่า “เจ้าพ่อ” “พ่อกวน” “เฒ่าจ๊า” และ “นางเทียม” เป็นผู้ติดต่อระหว่างวิญญาณและมนุษย์ มีข้อสังเกตว่า คำว่าผู้สื่อสารในที่นี้อาจจะไม่ใช่วางทรงเสมอไป อาจเป็นเพียงผู้นำในการประกอบพิธีเท่านั้นแล้วแต่ว่าชุมชนนั้น ๆ จะนับถือผีของตนอย่างไร วิธีปฏิบัติตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นเรียกว่า การเข้าของรักษา คือในตระกูลของเรานับถือผีเจ้านายตนใดก็สืบทอดต่อ ๆ กัน เรียกว่า “เป็นลูกฝั่งลูกเทียม” ซึ่งก็จะต้องให้ความเคารพยำเกรงและปฏิบัติตามคำสั่งของผีเจ้านาย และจะต้องทำพิธีบอกกล่าวก่อนที่จะลงมือทำงานอะไร เช่น การทำนา ทำไร่ ก็ต้องบอกกล่าวแก่ผีที่ตนนับถือเสียก่อน เป็นต้น

ภาพ ขบวนแห่พิธีเลี้ยงผี

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖)

พิธีกรรมที่สำคัญของชาวลุ่มน้ำแม่

๑. พิธีปัว

ความเชื่อกับพิธีปัวเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาไข้โดยการเชิญผีฟ้า หรือแถนมาช่วยรักษา อุทุม เขยกิจวงศ์ (๒๕๔๕: ๒๑๙ - ๒๒๖) กล่าวว่า ผีฟ้าหรือผีแถนมีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผี กล่าวคือ ผีฟ้าจะคอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามประสบภัยพิบัติ ผีฟ้าเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุด และเป็นผู้ที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าผีชนิดอื่นมิได้อยู่ตามต้นไม้ ภูเขาหรือพื้นดิน ชาวอีสานทุกท้องถิ่นนับถือผีฟ้ากันอย่างเคร่งครัด เมื่อถึงวันพิธีก็ต้องประกอบพิธีลงช่วงผีฟ้าเป็นการสำนึกและตอบแทนบุญคุณแถน เป็นคำเรียกในความหมายรวมถึงเทวดาซึ่งมีอยู่หลายระดับและแถนที่เป็นใหญ่ หรือแถนหลวงซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระอินทร์ ชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้า ผีแถนหรือพญาแถนเป็นเจ้าแห่งผีเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา

ผีฟ้าสามารถทำให้ดีหรือให้ร้ายแก่มนุษย์ สามารถดับทุกข์เชื้ญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ ตลอดจนคอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามเจ็บป่วยไข้ชาวบ้านจะประกอบพิธีรำผีฟ้ารักษาโดยอัญเชิญขอร้องอ้อนวอนให้ผีฟ้าลงมาช่วยขจัดโรคร้ายซึ่งในการรักษาผู้ป่วย โดยการรำผีฟ้านั้นต้องอัญเชิญให้ผีฟ้าลงมาช่วยสวดส่องหาสาเหตุของการป่วยและช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ป่วยที่รักษานั้นให้หายปลอดภัย ถือเป็นผีบรรพชนของตนจึงต้องศรัทธาเคารพยำเกรงและทำพิธีกรรมบวงสรวงอยู่เสมอ ชาวอีสานต้องอ้อนวอนและอัญเชิญผีฟ้าให้มาช่วยรักษาผู้เจ็บป่วยด้วยเชื่อว่าการเจ็บป่วยของมนุษย์ การรำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยโดยการเชิญผีฟ้าให้ลงมาสิงสถิตอยู่ในร่างของคนทรงหรือนางเทียมเพื่อที่จะทำนายลักษณะอาการของผู้ป่วย ประกอบพิธีรักษาและยังเป็นสื่อกลางระหว่างผีที่มากกระทำให้ร้ายกับผู้ป่วยให้มีความเข้าใจต่อกัน พิธีกรรมการรำผีฟ้ามีปรากฏทั่วไปในภูมิภาคอีสานโดยทั่วไปจะมีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ หมอลำผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย และเครื่องคาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หมอลำผีฟ้าที่เข้าพิธีรักษาผู้ป่วยนั้นมักมีผู้ร่วมพิธี ๔ - ๕ ราย ทุกคนจะนุ่งผ้าขึ้นใหม่มีเชิง สวมเสื้อแขนยาวสีขาวและมีผ้าสไบพาดบ่า บางท้องถิ่นหัวหน้าหมอลำผีฟ้าจะนุ่งผ้าพื้นม่วงเสื้อแขนสั้นสีขาว มีผ้าไหมคาดเอว เป็นต้น หมอลำผีฟ้า โดยปกติมักเป็นผู้หญิงบางท้องถิ่นกำหนดให้เป็นผู้หญิงสวยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดเลย ผู้เป็นหมอลำผีฟ้าจะต้องสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มหมอลำผีฟ้าเท่านั้น ผีฟ้าสามารถเข้าสิงร่างได้ทั้งชาย หญิง และเด็ก

หมอแคน หรือหมอม้าที่เข้าร่วมในพิธีกรรมจะต้องมีประสบการณ์เป่าแคนมาเป็นอย่างดี เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้าจะใช้ระยะเวลานานจะต้องเป่าแคนอยู่อย่างต่อเนื่อง ลายแคนที่นิยมเป่าเป็นลายใหญ่หรือลายโป้ซ่าย

ผู้ป่วยจะต้องแต่งกายตามข้อกำหนดของพิธีกรรม มีผ้าไหมหรือผ้าขาวม้าพาดบ่า มีดอกมะละกอซึ่งจัดร้อยเป็นพวงทัดหู ผู้ป่วยอาจพ่อนรำกับหมอลำผีฟ้าด้วยก็ได้

เครื่องคาย เป็นปัจจัยสำคัญเป็นสิ่งประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาผีฟ้า ตลอดจนครูอาจารย์ผู้ล่วงลับและเป็นการอัญเชิญให้มาช่วยรักษาผู้ป่วย เครื่องคายดังกล่าวจะต้องวางไว้ในถาดเครื่องเซ่น เมื่อประกอบพิธีเสร็จจะยกเครื่องคายทั้งหมดขึ้นตั้งไว้บนหิ้งเป็นเวลา ๑ คืน จึงยกลงมาได้

รูปแบบหรือลักษณะการรำผีฟ้าอาจมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นหรือมีบางอย่างที่คล้ายกัน เช่น หมอแคนจะเริ่มเป่าแคน ผู้ป่วยที่มีอาการไม่หนักถ้าลูกได้จะลูกมาร่วมพ่อนรำด้วย แต่ถ้าไม่สามารถลุกขึ้นได้จะเป็นฝ่ายนอนดูการพ่อนรำไม่มีกำหนดเวลาขึ้นอยู่กับผู้ป่วย คณะผู้พ่อนรำจะทำหน้าที่ไปเรื่อย ๆ แต่ถ้าผู้ป่วยต้องการให้เลิกจะต้องเลิก ก่อนเลิกพิธีจะไปกราบที่เครื่องคาย ๓ ครั้ง ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีจากนั้นก็จะนำเครื่องคายขึ้นไปเก็บไว้บนหิ้ง

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นลักษณะของการรำผีฟ้าของชาวอีสานซึ่งพบว่ามีลักษณะคล้ายกับพิธีปวที่มีการอัญเชิญแถนหรือเทพมาช่วยปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากผู้ป่วยของชาวบ้านวังบาล และชาวบ้านนาทราย อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นวัฒนธรรมความเชื่อกับการรักษาโรคด้วยวิธีการปวของชาวหล่มเก่าหรือชาวไทหล่มเกิดจากแรงศรัทธาและเชื่อว่าจะสามารถรักษาโรคที่เป็นอยู่ให้หายเป็นปกติ จากรูปแบบพิธีกรรมการรำผีฟ้าของชาวอีสานมีองค์ประกอบคล้ายกับพิธีปวคือเป็นการรักษาโรคทางใจโดยมีเจ้าพ่อเจ้าแม่ มีหมอแคนทำการเป่าแคนเพื่อประกอบพิธีกรรมมีเครื่องคายต่าง ๆ ที่ใช้บูชาแถนเพื่อที่จะรักษาผู้ป่วยตามความเชื่อในวิถีของชาวไทหล่มที่ได้รับการสืบทอดความเชื่อจากบรรพบุรุษที่มีเชื้อสายชาวลาวนั่นเอง

ความเป็นมาของพิธีปว

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม (มปป.) กล่าวว่า การปว เป็นความเชื่อที่เปรียบเหมือนการรักษาโดยพิธีปว เกิดขึ้นเนื่องจากในหมู่บ้านมีคนเจ็บป่วยและรักษาไม่หายจนต้องมีพิธีปวเพื่อให้ทราบสาเหตุของการป่วย

จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม (๒๕๖๐: ๑๘๘) กล่าวว่า กมล บุญเขต กล่าวถึงการปวเป็นความเชื่อของชาวบ้านซึ่งมีลักษณะความเชื่อคล้ายกับการรำผีฟ้าเพื่อรักษาโรคบ้างก็เรียก รำผีแถน เป็นการรักษาโรคทางใจแบบหนึ่งของชาวลาวชาวอีสาน โดยมีความเชื่อว่าเป็นโรคที่เกิดจากการกระทำของสิ่งที่ไม่มองเห็นอาจเป็นภูตผี ญาติพี่น้องจะหาหมอมาทำพิธีขันธ ๕ ขันธ ๘ (เครื่องบูชา) และมีหมอแคนมาเป่า เจ้าพิธีจะรับแบบหมอรำเรื่องบอกเนื้อความในทำนองขับไล่ผี และเชิญพญาแถนมาช่วยปกป้องคุ้มครองแก่คนไข้ เจ้าพิธีจะอยู่ในลักษณะภววิงค์เหมือนคนทรงจะถามไถ่อาการคนไข้หรือสาเหตุการเจ็บป่วย

มานะ บุญเกิด (๒๕๕๗, ตุลาคม ๑๐) กล่าวว่า การปวเป็นการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โดยผู้ที่รักษาไม่ได้เป็นหมอและไม่ได้เชี่ยวชาญในการรักษา แต่ในความเชื่อกลับพบว่าผู้ที่รักษาได้ตั้งตนเป็นผู้ที่ติดต่อกับเทพเจ้าพ่อภูตผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ตามความเชื่อซึ่งคนป่วยจะมีลักษณะซึมเศร้าหรือคลุ้มคลั่ง เมื่อรักษาได้แล้วสิ่งตอบแทนที่ผู้ทำพิธีปวจะได้รับนั้นจะขึ้นอยู่กับญาติของผู้ป่วยว่าจะให้สิ่งใด อาจเป็นเงินหรือเป็นสิ่งของต่าง ๆ ก็ได้ เจ้าพ่อเจ้าแม่จะไม่เรียกร้องสิ่งตอบแทนใด ๆ ในการรักษาตามศรัทธา

มูลเหตุของการเจ็บป่วยตามแนวคิดของพิธีปว

จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม (๒๕๕๗, สิงหาคม ๙) กล่าวว่า กมล บุญเขต ได้พูดถึงเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจาก ๒ สาเหตุ ดังนี้

๑. ความเชื่อที่เกิดจากการป่วยด้วยการกระทำของผีป่า โดยเหตุของการเจ็บป่วยลักษณะเช่นนี้จะส่งหรือแลกเปลี่ยนด้วยกระตังที่เหลื่อม กระตังหน้าว้าว หรือกระตังสามเหลื่อม และกระตังตัด โดยนำกระตังมาเรียงกันโดยเริ่มจากกระตังที่เหลื่อมวางไว้ก่อนแล้วตามด้วยกระตังหน้าว้าวและกระตังตัดตามลำดับ และวางไว้ในตำแหน่งปลายเท้าของผู้ป่วยโดยให้ผู้ป่วยหันหน้าออกทาง ประตูบ้าน เวลาทำพิธี

นั้นจะกระทำในบ้านในช่วงเวลาหัวค่ำประมาณ ๑ ทุ่ม โดยใช้เทียนและธูปจุดใส่ในกระทงทั้ง ๓ ชนิด ครั้นเสร็จพิธีแล้วให้นำกระทงทั้งสามไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งและจะทำพิธีติดต่อกันสามวัน

๒. ความเชื่อจากการป่วยที่ถูกกระทำของผีบ้าน เหตุการณ์เจ็บป่วยในลักษณะเช่นนี้ผู้ประกอบพิธีจะใช้สีผึ้งหรือขี้ผึ้งหุ้มฝ้ายพันความยาวเท่ากับรอบหัวผู้ป่วยเพื่อใช้เป็นเทียนน้ำมันสำหรับการขอแลกเปลี่ยนระหว่างหยดเทียนลงขันน้ำมัน ในการทำขันน้ำมันของชาวบ้านนั้นชาวบ้านจะมีคำกล่าวโดยให้ระลึกถึงแต่องค์เจ้าพ่ออยู่คำ โดยระลึกว่า

“...ให้เขาหาย ให้ลูก ให้หลาน คนป่วยนี้ให้ช่วง ให้เขา ให้ฟื้น ให้ถอน ให้ออกเจ็บนอกให้ถอนเสีย ให้หายวันหายคืน ให้ระดับภัย ให้ปลอดภัย จากโรคร้ายนี้เกิด...” (มานะ บุญเกิด, ๒๕๕๐)

ข้อห้ามของผู้ประกอบพิธีปว

๑. ห้ามรับประทานอาหารของบ้านผู้ป่วย
๒. ห้ามรับประทานอาหารของงานศพ
๓. ห้ามนำอาหารที่ผ่านงานศพมารับประทาน
๔. อาหารที่ถวายพระแล้วห้ามรับประทาน
๕. ห้ามรับประทานของเหลือจากคนอื่น
๖. วันที่ไม่นิยมทำพิธีปว คือ วันพระ วันพุธ ช่วงเข้าพรรษา หากจำเป็นสามารถทำได้

ตัวอย่างชื่อเจ้าพ่อบ้านนาทราย และบ้านวังบาล

๑. เจ้าพ่ออยู่คำ - อยู่แก้ว	๒. เจ้าพ่อตอมาด	๓. เจ้าพ่อขุนไทร
๔. เจ้าพ่อขุนไกร	๕. เจ้าพ่อขุนจบ	๖. เจ้าพ่อเหล็กสี
๗. เจ้าพ่อขุนเดช	๘. เจ้าพ่อขุนรัก	๙. เจ้าพ่อขุนหลวง

ขั้นตอนการประกอบพิธีปว

๑. ขึ้นเตรียมการ

ก่อนที่จะทำพิธีปว ผู้ป่วยหรือเจ้าบ้านจะต้องเข้ามาหาเจ้าพ่อที่ศาลเจ้าพ่อขุนไทร เพื่อมาดูว่าตัวเองนั้นเป็นอะไร สิ่งที่จะต้องนำมาด้วยนั้นคือ ขันธ ๕ ขันธ ๘ ห่อน้ำมัน เพื่อที่จะให้ท่านช่วยดูว่ามันเกิดอะไรขึ้นกับตัวผู้ป่วย ในการรักษาผู้ป่วยจะใช้เครื่องบัตพลีหรือเครื่องคาย โดยตั้งเป็นขันธ ๕ ขันธ ๘ เงิน ๒๔ บาท ๕๐ สตางค์ พร้อมของควาหวานและอื่น ๆ ใส่กระทงหน้าว ในการตั้ง เครื่องบัตพลีจะมีการพยากรณ์ตามวันเดือนปีเกิดของผู้ป่วย และมีการจัดเตรียมเครื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ หอปราสาท คือเครื่องบวงสรวงที่ใช้ประกอบพิธีการปวจะมีการจำลองชั้นปราสาทของเหล่าเทพด้วยการทำหอปราสาท ๑๒ ชั้น ทำด้วยกาบกล้วยตัดให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมไล่จากใหญ่ไปหาเล็ก แล้วนำไม้ไผ่เหลาเป็นชิ้นเล็ก ๆ มาเสียบตรงกาบของกระทงสี่เหลี่ยม ให้เรียงกันจนเต็มแล้วปูด้วยกาบกล้วยอีกที

ทำแบบนี้ทั้งหมด ๑๒ กระถาง หลังจากนั้นก็นำก้านกล้วยเข้ามาทำเป็นขาทั้ง ๔ ด้าน และนำก้านมะพร้าวมามัดติดกับก้านกล้วยโดยใช้ตอกมัดชั้นละ ๕ ที่ ขาทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนของหอบปราสาทจะมัดด้วยตอก

เครื่องใช้ที่ใส่ในหอบปราสาท ประกอบด้วย

- ๑) จอก อ้อย กล้วย ข้าวต้มห่อด้วยใบตอง เนื้อหมูปิ้ง
- ๒) เมี่ยง ประกอบด้วย ตำตะไคร้ใส่เกลือห่อด้วยใบมันสำปะหลัง
- ๓) จีบหมาก ประกอบด้วยเปลือกไม้ฝอยและยาสูบห่อด้วยใบพลู
- ๔) ข้าวดำ คือ ข้าวเจ้าสุกผสมจากเขม่าไฟที่ติดกันหม้อก้นกระทะหีบเต็ม ๑ ฝ่ามือ ข้าวหวานที่ผสมด้วยน้ำตาล ข้าวเหลืองที่ผสมด้วยไข่แดงใส่หอบปราสาท ๑๒ ชั้น

๕) ปลา เป็นปลาทั้งตัวเสียบใส่ไม้

๖) แกงส้ม และแกงหวาน

๗) พริก และเกลือก้อน

๘) ธงชัย ๔๘ อัน นำมาเสียบที่ขาปราสาท ๔ ขา ขาละ ๑๒ อัน

๙) ถุงข้าวสาร และถุงข้าวเปลือก อย่างละ ๑๒ ถุง

๑๐) รูปปั้นเทวดา ๑ องค์

๑๑) บายศรี ประกอบด้วย ดอกไม้ขาว รูป ๓ ดอก แล้วนำวางไว้บนยอดของหอบปราสาท

๑๒) ทอง ทำด้วยขมิ้นที่หั่นเป็นแว่นร้อยด้วยก้านมะพร้าวเป็นพวง แล้วนำมาปักรอบ

ปราสาท ๑๐ พวง

๑๓) รูปปั้นสัตว์ ๑๑ ชนิด และปั้นคนรวมเป็น ๑๒ ชนิด

๑๔) สร้อยทอง ๔ เส้น นำไปไว้บนยอดปราสาท

๑๕) เทียน ปักด้านข้างของกระถางด้านละ ๑๒ เล่ม

๑๖) ถุงเงิน ๔ ถุง ประกอบด้วยเงินเหรียญบาท ๒ ถุง เหรียญสตางค์ ๒ ถุง ซึ่งแต่ละถุง

จะมีเงิน ๓๐ บาท

๑๗) สร้อยสังวาลย์ทำจากขมิ้นร้อยแล้วมัดรอบห่างกันประมาณ ๑ นิ้ว ซึ่งเส้นรอบวงของสร้อยสังวาลย์มีขนาดประมาณ ๒ ฟุตครึ่ง แล้วนำมาห้อยตามเสา ๔ เสา

๑๘) ด้ายสายสิญจน์ จะเวียนด้ายสายสิญจน์ทางขวาให้รอบทีละชั้นตามชั้นของหอบปราสาทเริ่มจากล่างขึ้นบนของหอบปราสาท ด้ายสายสิญจน์ที่เวียนรอบหอบปราสาทใช้ด้ายสายสิญจน์รวมกันทั้งหมด ๑๒ เส้นมัดรวมกัน

จากเครื่องใช้และสิ่งที่ต้องใส่ในหอบปราสาท ๑๒ ชั้น ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นในการจัดเตรียมสิ่งของในข้อที่ ๑, ๒, ๓ และ ๑๓ จะต้องจัดเตรียมจำนวน ๑๔๔ ชิ้น โดยวิธีการจัดวางสิ่งของที่เตรียมไว้จะนำมาใส่ในหอบปราสาทแต่ละชั้น

ภาพ ตัวอย่างรูปปั้นสัตว์ต่าง ๆ
ที่มา: (มานะ บุญเกิด และวิไลย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐)

จากภาพพบว่า ชาวไทหล่มมีความเชื่อและศรัทธาต่อพิธีปั่วที่รักษาผู้ป่วย โดยจากความเชื่อที่ว่าเป็นการขับไล่ผี หรือสิ่งที่ไม่ดีให้ออกไป ดังนั้นการปั้นรูปคนและรูปสัตว์ต่าง ๆ ด้วยดินน้ำมัน แล้วนำมาใส่ในหอปราสาททุกชั้นเพื่อใช้ทำพิธีในการไปส่งแถนหรือเทวดาตามความเชื่อของชาวไทหล่ม

ภาพ จำลองหอปราสาททำด้วยกาบกล้วย ๑๒ ชั้น
ที่มา: (มานะ บุญเกิด และวิไลย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐)

ชาวบ้านได้จำลองหอปราสาทที่ทำด้วยกาบกล้วย ๑๒ ชั้น และนำสิ่งของต่าง ๆ ที่กล่าวมาในข้อที่ ๑.๑ ใส่ในหอปราสาทเพื่อใช้ในการประกอบพิธีปั่วซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไทหล่ม

๑.๒ เครื่องบัตพลี ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑) กระถาง ๓ เหลี่ยม ในกระถางนี้ประกอบด้วย ปลาแห้ง ปลาร้า เกลือ พริก ข้าวดำ ข้าวแดง เทียน ไข่ดิบ น้ำ เหล้า

ภาพ กระถางสามเหลี่ยม

ที่มา: (มานะ บุญเกิด และวิไลย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐)

กระถางสามเหลี่ยมเป็นกระถางที่ชาวไทหล่มนำสิ่งของในข้อที่ ๑.๒ และข้อ ๑) ที่กล่าวมาข้างต้นนำมาใส่ในกระถางเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ และนำไปไว้บริเวณถนน หรือทางสามแพร่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีปั่ว

๒) กระถาง ๔ เหลี่ยม ในกระถางนี้ประกอบด้วย

๒.๑) ข้าวหวาน

๒.๒) เหล้า

๒.๓) น้ำ ๑ จอก (จอกคือใบฝรั่งนำมาม้วนเข้าด้วยกันโดยให้ด้านบน บานออก และด้านล่างชิดติดกันเพื่อไม่ให้ของเหลวที่ใส่รั่ว)

๒.๔) ดอกไม้ขาวและเทียน ๑ เล่ม (การวางเทียนให้นำมาวางไว้ข้างกระถาง)

๓) คายคุ้ม (คายใหญ่) ประกอบด้วย

๓.๑) บุหรี่ ๑ ซอง

๓.๒) เทียนขาวตั้งตรงกลางถาดใหญ่ ๑ เล่ม

๓.๓) มีดดาบวางไว้ตรงกลางถาด

๓.๔) กรวยดอกไม้ขาว ๑ คู่

๓.๕) เทียนเหลือง ๑ คู่

๓.๖) เทียนขาว ๕ เล่ม

๓.๗) กรวยดอกไม้ ๒๖ กรวย

- ๓.๘) ห่อนิมนต์ ๔ ห่อ โดยวางคายนุ่มสลับบนขอบผาดกับชั้น ๕ ชั้น ๘
- ๓.๙) เงินค่าคาย ๒๔ บาท ๕๐ สตางค์
- ๔) ห่อนิมนต์ ประกอบไปด้วยกรวยทำจากใบตองมีดอกไม้สีขาว ๑ คู่ และเทียนอันเล็ก ๑ คู่ จะใส่ไว้ในห่อปราสาทชั้นละ ๑ ห่อ รวม ๑๒ ชั้น
- ๕) ชั้น ๕ ประกอบไปด้วย
- ๕.๑) เหล้าขวดเล็ก ๑ ขวด
 - ๕.๒) กระทิงแดง ๑ ขวด
 - ๕.๓) ไข่ดิบ ๑ ฟอง
 - ๕.๔) เงิน ๖ บาท ๒๕ สตางค์ ห่อด้วยกระดาษขาว
 - ๕.๕) ฝ้าย ๑ ใจ
 - ๕.๖) กรวยใบตอง ๕ กรวย โดยใส่ดอกไม้อ่างขาว ๑ คู่ และเทียนเล่มเล็ก ๑ คู่
- ๖) ชั้น ๘ ประกอบด้วย
- ๖.๑) กรวยใบตอง ๘ กรวย ในกรวยใส่ดอกไม้อ่างขาว ๑ คู่ และเทียนเล่มเล็ก ๑ คู่
 - ๖.๒) ห่อนิมนต์ ๑ ห่อ
 - ๖.๓) เงิน ๑๒ บาท ๕๐ สตางค์
- ๗) ชั้นน้ำมันต์ ประกอบด้วย
- ๗.๑) ใบเงิน
 - ๗.๒) ใบคำ
 - ๗.๓) ใบว่านสน (กาบพลับพลึง)
 - ๗.๔) มะกรูดฝาน ๗ ชั้น
 - ๗.๕) ขมิ้นฝาน ๗ ชั้น
 - ๗.๖) ว่านฝาน ๗ ชั้น
 - ๗.๗) ส้มป่อยเผาไฟให้มันแดงแล้วฝานลงชั้นน้ำมันต์ ๑ ชั้น

ภาพ ชันน้ำมนต์

ที่มา: (มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐)

จากภาพพบว่า คนไทยยังมีความเชื่อเรื่องน้ำมนต์เป็นน้ำที่เสกเพื่ออาบกินหรือประพรมถือกันว่าเป็นมงคล ดังนั้นการทำชันน้ำมนต์กับความเชื่อในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมีมานานคู่กับสังคมไทย จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นขั้นตอนการเตรียมการและจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีปัว และหลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนในการประกอบพิธีปัว

ขั้นตอนประกอบพิธีปัว

มานะ บุญเกิด (๒๕๕๐, ตุลาคม ๑๐) กล่าวว่า ขั้นตอนการบวงสรวงและการประกอบพิธีปัว เมื่อเตรียมเครื่องบตรพลีบวงสรวงเสร็จ ผู้ประกอบพิธีจำนวน ๖ คน ได้จัดวางเครื่องบตรพลีและเสื้อผ้า โดยเสื้อผ้าจะเป็นสีเขียว สีแดง ตามลักษณะของแกน พิธีจะเริ่มโดยเสียงแคนเพลงสุดสะแนนซึ่งถือเป็นเพลงปฐมสำหรับไหว้ครู เทวดา หัวหน้าผู้ประกอบพิธีได้ตั้งนะโมสามจบแล้วอัญเชิญเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในทุกชั้นภพเจ้าพ่อต่อมมาให้ความรู้การกระทำพิธีขอไล่ชีวิตของคนป่วยจากเทวดาหรือสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ที่จะมาเอาชีวิตของคนป่วยไป และรับแลกกับสิ่งพลีบูชา เครื่องบวงสรวงที่เตรียมให้ผู้ป่วยมีชีวิตที่เป็นปกติสุข ผู้ประกอบพิธีจะพูดบอกผีพาย ผีเปรต ที่มาทำอันตรายให้กับคนไข้ให้ออกไปจากคนไข้ ซึ่งเป็นคำพูดของคนปัว คำคายสมัยก่อนมีไถ่หนึ่งตัวโบราณเรียกว่า ไก่กุลาเหล้าหนึ่งไห

ตัวอย่างคำกล่าวของผู้ประกอบพิธี

“...ให้สูออกไปเน้อให้ออกไปนอก ไปรับบรรณาการของฝากมากมาย คนคนนี้เป็นข้าพระพุทธเจ้า เป็นบ่าวพระมหากษัตริย์ ตัวนี้หนักเก้งฟ้า หนาเก้งดิน ถ้ากูบอกให้สูหนี สูฟ้าหนี สูหนีไปโลด หนีไปทางผีตะบิตตะบอย ให้สูหนีไปทางลูกทางท่า สูอย่ามาชี้คนต่างข้างต่างม้า ให้สูหนีไปทางพ่อค้า ทิศเหนือ ให้สูหนีไปทางผีตายเหลืองควรไข้ แม้สูหนีไปได้ให้ฮ้องไห้หนีเสีย กูสะส่าริดตน อนุภาพ ครุบาอาจารย์ ประสิทธิ์ให้แกกู ลันเคเตโร เวลาสันตอมเซ็น ๆ พุทธเซ็น ๆ ชั่วหายะ ท้าวธน บัดนี้ให้สูไปอยู่เดิน

คง ถ้าให้สูไปอยู่หน้าคองเอาถึงยามเองจะเอาให้มันประหัดกู จะให้มึงโลด สูอย่ามาทำคน ๆ นี่อีกต่อไปถ้า มึงไปก่อนเท้าเหล็กกู ทิวพันสอง ก่อนเท้าทองกู ทิวพันสี่ ถ้าสูหนีไม่ทัน พระยาเวทสุวรรณ ให้ภูษาสู กูก็จะ ฆ่าบอกให้ กูตีสูก็จะต้อง ออย่ามาขี่คน ต่างข้างต่างมาให้สูไปเสียเลย...” (มานะ บุญเกิด, ๒๕๕๐.)

จากคำบอกกล่าวของผู้ประกอบพิธี พบว่า ผู้ประกอบพิธีเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อตอมาดซึ่ง ชาวบ้านเชื่อว่าท่านเป็นผู้ที่มากอยปกปักรักษาและอาสาเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์โลกกับ เทวดาภูตผีปีศาจไม่ให้ใครมาทำร้ายซึ่งกันและกัน เพราะในบางครั้งมนุษย์อาจจะกระทำความผิดต่อผีสาธ เทวดา ทำให้ผีสาธเทวดาไม่พอใจ ความเชื่อนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถติดต่อกับผู้ที่อยู่ในภพ อื่น ๆ ได้ และผู้ใดก็ตามที่มาก่ออันตรายให้กับคนป่วยให้มารับเอาเครื่องบัตร์พลีสักการะแล้วรีบหนีไป โดยเร็วพลันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อาจเป็นแม่น้ำลำคลองหรือหนีไปทางทุ่งนากว้าง แต่หากผู้หนีไม่รีบหนีไปผู้ ประกอบพิธีซึ่งได้รับอนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงจะดำเนินการจัดการต่อผู้หนีหรือฆ่าเสียให้ตาย

ภาพ ร่างทรงเจ้าพ่อตอมาด หัวหน้าผู้ประกอบพิธี
ที่มา: (จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม, ๒๕๕๐)

จากภาพพบว่า ชาวไทหล่มมีความเชื่อและศรัทธาในเจ้าพ่อ โดยเฉพาะการรักษาอาการป่วย ด้วยการปัวเชื่อว่าเจ้าพ่อตอมาดคือประธานผู้ประกอบพิธีปัว ท่านจะเป็นคนบอกกล่าวและเป็นสื่อกลาง ติดต่อระหว่างมนุษย์โลกกับเทวดาภูตผีปีศาจไม่ให้ใครมาทำร้ายซึ่งกันและกัน

การสื่อสารเพื่อประกอบการปัว เมื่อผู้ประกอบพิธีทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยจึงได้ให้เหล่า บรรดาเจ้าพ่อต่าง ๆ เป็นผู้เจรจาหรือติดต่อโดยหัวหน้าผู้ประกอบพิธีเป็นผู้เจรจาแลกเปลี่ยนสลับกับหมอลำ ร้องบทวิงวอนเหล่าเทพและถนให้ปลดปล่อยผู้ป่วยให้หายจากอาการซึมเศร้า ไม่มีสติขณะที่บรรดาตัวแทน เจ้าพ่อรายราไปตามบทและเสียงแคนสายสุดสะแนน ดังนี้

“...จงหายเชิญเจ้าพ่อตอมาด เสือเมืองทรงเมือง เจ้าพ่อนาย ขุนจบ ขุนศรี ขุนไกร ขุนไทร ขุน เดช พร้อมเพรียบทั้งหมู่ขุนเสนาอมาตย์ข่อยเข้ามาใช้ มาแต่งพอยขอให้เจ้ามิ่ง เจ้าแนน เจ้าเผ่า เจ้าถน พระ อินทร์ พระพรหม พระยมมิบาน (ยมบาล) โลกจักรวาลทั้ง ๔ ตลอดทิศนี้...”

“...สาธุ สาธุ สาธุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพรหมสถานแห่งนี้ในโลกนี้ ให้มีศักดิ์สิทธิ์ในเนื้อ ในกาย คนที่เจ็บไข้ได้ป่วย ข้าพเจ้าทำวาทเป็นขุน อยู่ในบริเวณตอมาด (ตะเคียน) ข้าว่ามาปราบเภทภัยเภทพ่ายแพ้ศัตรูกะดี มาบนเกล้าเก้าสิบขอให้สิ่งสถิตอยู่ ๑๖ ชั้นฟ้า ๑๕ ชั้นดินก็ดี...” (มานะ บุญเกิด, ๒๕๕๐.)

จากข้อความข้างต้น พบว่า ตัวแทนเจ้าพ่อตอมาดและเหล่าเสือเมือง เจ้าพ่อทั้งหลายได้พากันมาอ้อนวอนให้เหล่าเทพเทวาที่สิ่งสถิตวิมานชั้นฟ้า มารับเอาเครื่องบัตร์พลีบูชาเพื่อแลกเปลี่ยนกับชีวิตที่ผาสุกของคนป่วย ทั้งนี้ผู้ป่วยยังจะมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองสืบไปภายหน้า และเพื่อเขาจะได้เป็นที่พึ่งของบุพการีเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดีต่อไป

ตัวอย่างบทเจรจา เจ้าพ่อตอมาด

“...สาธุ สาธุ นะโม ตะ สะ ภา สะ วะ โต อะ ละ หะ โต สัมพุทธัสสะ

สาธุ สาธุ นะโม ตะ สะ ภา สะ วะ โต อะ ละ หะ โต สัมพุทธัสสะ

สาธุ สาธุ นะโม ตะ สะ ภา สะ วะ โต อะ ละ หะ โต สัมพุทธัสสะ

พุทัง ชีวิตัง สาระนัง คะ ฉามิ ธิมมัง ชีวิตัง จะชามิ สังคัง ชีวิตัง สาระนัง
คะชามิ...”

(จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม, ๒๕๖๐)

“...ข้าพเจ้าเป็นท้าว เป็นขุน ผู้ข้าขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในสากลโลกนี้ ข้าพเจ้าขอเจ้าข้า เจ้าเณรขอท้ายขอมวล ข้าพเจ้าขึ้นไปขอ ไปมิ่งไปแนน ขอไถ่บ่าวขึ้น...”

“...สาธุ สาธุ ขอให้ข้าพเจ้าเหล่าเทพา จงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คนนี้นับแต่นี้น้ำแต่ขัยมา แต่หินท่า มาแต่น้ำเต้า คอยสอนผู้มาช่วยร้าย (ดีตลอด) เมื่อกุใจฮ้ายให้มิ่งหนี เมื่อกุสีหน้าบติ ให้มิ่งลงท่า ให้มิ่งหนีลูกข้า โอม สัก เค สัก คาย นาราย นาช่วงดวงมูลไม่เรื่องมีฤทธิแห่งเตาตาสถา...”

“...สาธุ สาธุ ลูกพระอินทร์ พระพรหม พระยมภิบาล (ยมบาล) โลกจักรวาล ทั้งสิ่งงมาให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แก่แม่นางน้อยคนนี้...”

“...สาธุ สาธุ เทพเจ้าเหล่าเทพาอินทราเทวราช เทพดา เจ้าทั้งหลาย ตูลา เทพดา เจ้าทั้งหลาย จงเสด็จลงมาในสถานที่นี้ เจ้ากูจงมารับเอาเครื่องบูชาอันนี้ มีข้าวต้มใส่น้ำตาล มีของหวานใส่น้ำอ้อย ของแซบข่อยมีกินทุกอย่าง มีกล้วย มีอ้อย มีข้าว มีขึ้นจี (เนื้อ)...” (มานะ บุญเกิด และวิไล ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๑)

จากนั้นก็จะนำสายสิญจน์มาคล้องคอให้กับผู้ป่วย และให้ทุกคนที่อยู่ร่วมงานเอาเงินปีคนละหนึ่งปีเตรียมไว้สำหรับซื้อผู้ป่วยคืน ในระหว่างพิธีการเจรจาตัวแทนเจ้าพ่อตอมาดและคณะให้นำผู้ป่วยมาที่หอปราสาทที่เตรียมไว้ โดยใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกโยงผู้ป่วยกับหอปราสาทและผู้ป่วยนั่งพับเพียบพนมมือและต่อด้วยร้องหมอลำเชิญเจ้าน้ำเจ้าแกน (เทวดา) แล้วก็กล่าวว่า

“...สาธุเด้อ เทพบุตรผู้เฒ่าอยู่ชั้นฟ้า เทวดาผู้อยู่ชั้น ๔ สาเอาเด้อ ธรณี หนักน้ำ ให้มาพร้อม ให้
สำกันเมื่อนั้น นางสีดาขอยังเจ้า พระบิดาผู้เป็นพ่อขอให้พระพ่อเจ้า จงฟังข้าผู้แอ้วอน.แนเด้อ...”

“...สาธุเด้อ ขอให้บิดาตาเจ้า เหนือหัว แม่เก่าเกด พ่อเอ้ย นางสิยก กียอไหว ให้พ่อ พระนางพ่อ
เอ้ย ขอให้บิดาตาเจ้า บิดาตาเจ้า ให้เหลียวล้าลงมา นางขอวันทา พ่อนาง ผู้วอนเอ้ย...”

“...สาธุเด้อ สาธุเด้อ ขอให้บิดาตาเจ้าด่วนมาเด้อ มาสร้งน้ำ อ่อนอ่อน กะคั้น ให้แก่นาง แนเด้อ
นางกระขอยอมเจ้า สาระวังสาระเนนนำ พ่อพญาแถน ผู้เพิ่นอยู่บนเบื้องฟ้าให้กะเลยลงมาพิ์ เลี้ยงดูเรียบล้า
แนเด้อ ขอพินางแต่ง ไว้กระยอให้แก่พระองค์...” (มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๑)

จากนั้นเป็นการอ้อนวอนต่อแถนของเจ้าพ่อต่อมาด (ร้องไห้) ซึ่งจะขอให้พระอินทร์ พระพรหม
ฟ้าเทวดาช่วยลงมาตลอดถึงพระพุทธรเจ้า บิดา มารดา พ่อ แม่ ขอให้มาเยือนขอให้เจริญ ทุกข์ยากขอให้
หายขาด ขอให้คุณบิดามารดา พ่อแม่สงสารข้า เวลาทุกข์ยากลำบากจริงผู้ป่วยเป็นมากยากให้หาย

จากนั้นหมอแคนได้เป่าเพลงล่องใหญ่เพื่อประกอบพิธีกรรมฟ้อนปั่ว แล้วผู้ประกอบพิธีกรรมที่
เป็นหมอลำก็ร้องเจรจาการแลกเปลี่ยนจากสิ่งที่เป็นเหตุของการเจ็บป่วย หลังจากนั้นก็กล่าว

“...สาธุเด้อ นางขอวอนเจ้าหลายทีกะหลายเหล่าเจ้าพ่อเอ้ย... จ้งบ่วางปล่อยให้กะมาแท้แก่พระ
นาง บ่หากมีคนจ้างมาทุกสิ่งน้อแนวดาพ่อเอ้ย... ครั้นสิมายอยก กะใส่เสื่อกะแหล่งเจ้าหรือว่าบิดาตาเจ้า บ่
พอใจยังจักอย่าง พ่อเอ้ย...” (มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๒)

ภาพ การร่ายรำและการเจรจาขอไล่ชีวิตให้ผู้ป่วย

ที่มา: (จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม, ๒๕๕๐)

การเจรจาของเจ้าพ่อเพื่อขอไล่ชีวิตให้ผู้ป่วยนั้น การเจรจามีลักษณะเป็นบทเจรจา บทกล่าวเป็น
ภาษาสำเนียงไทหล่ม และในขณะเดียวกันเจ้าพ่อองค์อื่นก็จะร่ายรำประกอบเสียงแคน

ภาพ การป้ะรักษำผู้ป่วย

ที่มำ: (มำนะ บัญเกิด และวิลัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐)

การป้ะรักษำผู้ป่วย พบว่ำ ในขณะทีทำพิธีนั้นทั้งผู้ทำพิธีและผู้ป่วยจะต้องมีการเชื่อมโยงสื่อสารกันโดยมีสื่อกลาง คือ ด้ายสายสิญจน์ทีเชื่อมโยงจากหอปราสาทมำผู้ป่วยและผู้ทำพิธีต่อมำตัวแทนเจ้าพ่อต่อมำต เชิญชวนให้ผู้ป่วยเป็นญาติของผู้ป่วยใช้เงินบ้ะว้างไว้ทียอดปราสาทเพื่อเป็นการซื้อชีวิตของคนป่วย บางขณะพบว่ำไม่สามารถขอชีวิตจากเหล่าเทพได้ คณะของเจ้าพ่อต่อมำตมำต่างได้อ้อนวอนต่อไปด้วยวิธีต่าง ๆ จนเหล่าเทพยอมปลดปล่อยผู้ป่วยให้เป็นปกติ

ตัวอย่าง บทกล่ำวนำผู้ป่วย

(เป็นคำกล่ำวของผู้ป่วยทีเป็นเด็กหญิง)

“นะโม ตะ สะ ณะ คะ วะ โต อะ ละ หัต โต สัมมำสังคุระสะ (๓ จบ) สารุข้าพเจ้าเป็นลูกพระพุทเจ้า เหล่าเทพำ ผู้ข้าขออินทรีย์ชีวิตสืบสร้างเมืองมนุษย์ เมื่อได้หนูป้ะสัณกรรม หนูป้ะสัณเวร หนูป้ะไปตมำพ่อเก่ำและแม่เดิม อยู่กับพ่อใหม่แม่ใหม่ อยู่เมืองมนุษย์ ขอเล่ำเรียนสืบพระศาสนา สารุ พุทธบูชา สารุ ธรรมบูชา สารุ สังฆบูชา...” (มำนะ บัญเกิด และวิลัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๙)

ภาพ การนำเครื่องบ้ะดพลีส่งแถน (เทวดำ)

ที่มำ: (มำนะ บัญเกิด และวิลัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐)

ตัวแทนเจ้าพ่อต่อมาและคณะจะต้องออกมานำเครื่องบัตร์พลีสังเวยหรือเทวดาซึ่งในขณะที่ทำพิธีอยู่นั้นมีการเป่าแคนและเจ้าพ่อก็จะพ้อนรำประกอบการทำพิธี

หลังจากพิธีแลกเปลี่ยนและขอชีวิตของผู้ป่วยเสร็จลง ตัวแทนเจ้าพ่อต่อมาและคณะก็กลับมาบริเวณพิธีกรรมเดิมที่มีผู้ป่วยอยู่ ซึ่งกลับมามีสติดังเดิมหายจากอาการซึมเศร้าแล้ว ตัวแทนเจ้าพ่อได้อบรมสั่งสอนให้ผู้ป่วยปฏิบัติตนให้เป็นคนดี ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและประเพณีอันดีงาม จากนั้นได้ผูกข้อต่อแขนรับขวัญผู้ป่วย และทำการส่งเจ้าพ่อองค์ต่าง ๆ กลับเหล่าร่างทรงเก็บข้าวของเป็นอันเสร็จพิธี

ภาพ ตัวแทนเจ้าพ่อต่อมาผูกสายสิญจน์รับขวัญผู้ป่วย
ที่มา: (มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐)

หลังจากพิธีกรรมในการแลกเปลี่ยนและขอชีวิตของผู้ป่วยเสร็จเจ้าพ่อต่อมาจะผูกสายสิญจน์รับขวัญผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยเป็นสุขถือว่าเป็นพิธีสุดท้ายในการประกอบพิธีปัวของชาวหล่มเก่า

๒. พิธีกินตองเจ้า บ้านวัดทุ่งธงไชย

พิธีกินตองเจ้า บ้านวัดทุ่งธงไชยเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษเกิดจากความเชื่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อ “เจ้าพ่อเจ้าแม่” สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และเจ้าองค์ใหญ่ที่สุดของบ้านวัดทุ่งธงไชย คือ เจ้าปู่พระยาระพานทอง ซึ่งชาวบ้านวัดทุ่งธงไชยได้สร้างศาลไว้สำหรับเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อเจ้าแม่ของหมู่บ้าน และใช้ในการประกอบพิธีต่าง ๆ รวมถึงพิธีกินตองเจ้า ชื่อว่า “ศาลเจ้าพ่อหนองขาม” ตั้งอยู่บริเวณ หมู่ที่ ๑๑ บ้านวัดทุ่งธงไชย บนพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ภายในอาณาเขตบริเวณของศาลจะมีสิ่งปลูกสร้าง ๔ หลัง คือ

ภาพ หอไหว้

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

ภาพ หอเลี้ยง

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

๑. หอไหว้ สร้างขึ้นในลักษณะคล้ายศาลา ๖ เหลี่ยม ภายในมีแท่นตั้งเครื่องบูชา กระถางธูป แจกันดอกไม้ ด้านหน้ามีป้ายเขียนติดไว้ว่า “เจ้าปู่พระยาระพานทอง เจ้าย่าประทุมมา” ชาวบ้านเล่าว่า ป้ายชื่อดังกล่าว เป็นชื่อพ่อและแม่ของเจ้าพ่อพระยาระกองค์ กับเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ และยังมีคำบอกเล่าสืบทอดกันมาว่า บริเวณหอนี้เป็นที่ฝังสมบัติและกระดูกของเจ้าปู่เจ้าย่าอีกด้วย

๒. หอเลี้ยง มีลักษณะเป็นศาลาเปิดโล่ง มีฝาผนังด้านที่ติดกับหอไหว้ เมื่อมองไปภายในหอเลี้ยง จะพบแท่นบูชาของเจ้าพ่อเหล็กสี (เสนาฝ่ายขวาของเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ) ตั้งอยู่บริเวณมุมซ้าย ส่วนแท่นทางด้านขวามือเป็นแท่นบูชาของเจ้าพ่ออยู่คำ ซึ่งหอเลี้ยงจะใช้เป็นสถานที่สำหรับเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่มารับเครื่องเซ่นไหว้ และเชิญเข้าประทับร่างทรง ด้านนอกของหอเลี้ยงมีการทำแท่นติดกับฝาผนังสูงระดับเอวไว้สำหรับเทอาหารหวานคาวและเหล้าให้เหล่าเสนากิน หลังจากที่ได้ถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่เรียบร้อยแล้ว

ภาพ หอครองใหญ่

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

ชั้นวางเครื่องเซ่นไหว้ในวันเตรียมงานพิธีและตู้สำหรับเก็บเครื่องแต่งกายและข้าวของเครื่องใช้ของร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ นอกจากนี้ยังมีเครื่องเสียง และเครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธี ซึ่งหอครองใหญ่ใช้เป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกินตอง พิธีปั่ว พิธีเลี้ยงปี หรือแม้กระทั่งการบนบานศาลกล่าว

๓. หอครองใหญ่ มีลักษณะเป็นอาคารที่มีการทำผนังและประตูปิดรอบทั้ง ๔ ทิศ ภายในมีแท่นบูชาขนาดใหญ่ พร้อมทั้งมีการวางเครื่องบูชาที่ชาวบ้านนำมาถวาย เช่น ธัทรเงิน ธัทรทอง ๙ ชั้น บายศรีตัน ๙ ชั้น แจกันดอกไม้ ช่างม้าแกะสลัก กระจกรูป เชิงเทียน พานใส่ขันดอกไม้ พวงมาลัยที่ชาวบ้านนำมาถวาย ถัดจากแท่นบูชามีเบาะรองนั่งแบบยาวพร้อมหมอนอิง ชั้นไม้สำหรับวางร่มที่ใช้กางให้เจ้าพ่อเจ้าแม่เวลามีงานพิธีต่าง ๆ ที่วางดาบและไม้หว่ายหางปลากระเบน

ภาพ โรงครัว

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

๔. โรงครัว เป็นที่สำหรับประกอบอาหารหวานคาว และเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ที่จะใช้ในงานพิธี

ภาพ ห้องน้ำและห้องอาบน้ำ

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

๕. ห้องน้ำและห้องอาบน้ำ อยู่ด้านหลังโรงครัวไว้รับรองร่างทรงและชาวบ้านที่มาร่วมพิธีรวมถึงไว้สำหรับร่างทรงคนใหม่ที่เข้าพิธีกินตอง และต้องนอนค้างที่ศาลเจ้าพ่อหนองขามด้วย

วันเตรียมงาน

เช้าของวันเตรียมงาน ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม และจะแยกย้ายกันเตรียมงานตามความถนัดของแต่ละคน ผู้ชายจะพากันทำความสะอาดบริเวณสถานที่จัดงานพิธี ส่วนคนที่ถนัดงานฝีมือ งานใบตองก็จะมาทำบายศรี จีบหมาก จีบพลู และทำหอนิมนต์ เมื่อทำหอนิมนต์เสร็จแล้วก็จะนำไปแจกให้กับบรรดาร่างทรงของหมู่บ้านเพื่อเชิญมาร่วมงาน ส่วนบรรดาแม่บ้านก็จะเข้าโรงครัวตั้งแต่เช้า เพื่อจัดเตรียมเครื่องเช่นไหและอาหารหวานคาว สิ่งของที่ต้องเตรียมมีดังต่อไปนี้

๑. เครื่องเช่นไห

ในพิธีกินตองแต่ละครั้งเจ้าที่จะมารับร่างทรงใหม่จะเป็นผู้กำหนดเครื่องเช่นไหเอง ว่าจะเช่น หมู (ตัวตัน) เป็ด (ตัวกลาง) หรือไก่ (ตัวปลาย) หากเป็นพิธีกินตองของเจ้าองค์ใหญ่จะเลือกหมูเป็นเครื่องเช่นไห แต่ถ้าเป็นเจ้าองค์เล็กหรือเจ้าที่เป็นเด็กจะเลือกเป็ดหรือไก่ หมูที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีจะต้องมีลักษณะผิวพรรณสะอาดเกลี้ยงเกลา หู หาง ต้องครบไม่มีตำหนิสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ทุกประการ และเป็นหมูเพศผู้เท่านั้น

๒. อาหารหวานคาว

อาหารที่ใช้ถวายในวันรุ่งขึ้นจะมีด้วยกัน ๘ สำหรับ แบ่งเป็น หวาน ๔ สำหรับ คาว ๔ สำหรับ โดยสำหรับหวานจะประกอบด้วยขนม ๓ อย่าง คือ ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียวแดง และข้าวปาด (ลักษณะจะเหมือนกับขนมเปียกปูนแต่ต่างจากขนมเปียกปูนตรงที่เป็นสีเขียวที่ทำจากใบเตย) ส่วนสำหรับคาวจะประกอบด้วยอาหาร ๓ อย่าง คือ ลาบ คั่ว และต้ม นอกจากนี้จะต้องนั่งข้าวเหนียวไว้ด้วย ในระหว่างที่ทำอาหารสำหรับถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่ห้ามหิวน้ำและดื่มเครื่องดื่มเด็ดขาด หลังจากทำอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วจะนำหอนิมนต์มาวางที่หม้ออาหารเพื่อเป็นการบ่งบอกว่า เป็นอาหารสำหรับถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่ ห้ามใคร

นำไปรับประทานก่อนถวายเด็ดขาด ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายในงานเจ้าภาพ (คนที่มารับเป็นร่างทรงคนใหม่) จะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดแต่ชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็จะนำข้าวของมาช่วยในงาน เช่น พริก เกลือ มะเขือ ปลา ร้า ฯลฯ บางคนก็ช่วยออกเงินตามกำลังศรัทธา

๓. ผลไม้และเครื่องดื่มที่ใช้ถวาย

จะต้องเตรียมผลไม้ไม่น้อยกว่า ๙ ชนิดแต่จะต้องให้เป็นจำนวนคี่ ที่สำคัญต้องเป็นผลไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลเช่น กล้วย สับปะรด ชมพู แก้วมังกร องุ่น แอปเปิ้ล ส้มโอ ฝรั่ง สาลี่ ผลไม้ที่ห้ามคือ ละมุด และมังคุดส่วนของเครื่องดื่ม ได้แก่ น้ำเปล่า เหล้า น้ำอวดลม (เหล้าในภาษาเรียกของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่หอหนองขามจะเรียกว่า ม้า) อาจจัดให้มีเบียร์เพิ่มเข้ามาเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยใหม่นอกจากนี้ยังต้องเตรียมน้ำมะพร้าวอ่อนไว้ให้เจ้าพ่อเจ้าแม่ดื่ม เรียกว่า น้ำดัน และสำหรับเจ้าที่เป็นเด็กจะเรียกว่า น้ำนม

๔. ขันหมาก หมายถึง กระทงใบตองที่มีการกัด (เย็บ) เป็น ๔ มุม ภายในก็จะประกอบไปด้วย

- จีบพลู คือ ใบพลูที่นำปูนแดงทาที่ใบพลูแล้วจึงมวนให้เป็นหลอด
- หมากแห้ง คือ หมากที่ผ่านการตากแดดจนแห้งจะมีลักษณะเป็นแผ่นวงกลมขนาดเหรียญสิบ สีสออกน้ำตาลดำ

- หมากสด คือ หมากสดนำมาผ่าเป็นซีก ๆ
- ยาเส้น คือ ยาสูบที่นำมาซอยเป็นเส้นแล้วตากแดดจนแห้ง
- สีสียัด คือ เปลือกไม้สีเสียดที่ใช้กินหมาก
- ยามวน คือ ยาเส้นที่ผ่านการตากแดดจนแห้งแล้วนำมามวนกับใบตองแห้ง (ยามวนในภาษาของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่หอหนองขามจะเรียกว่า ข้าวหลาม)

๕. ห่อนิมนต์ มีลักษณะเป็นกรวยใบตอง ภายในมี ดอกไม้ รูป เทียน ซึ่งเจ้าภาพจะนำไปแจกให้ร่างทรงในหมู่บ้าน เพื่อให้ร่างทรงแต่ละคนนำห่อนิมนต์นี้ไปเชิญเจ้าที่ประทับร่างของตนมาร่วมงานกินตอง

๖. ขันนิมนต์ (ขันเชิญ) เป็นจานใส่กรวยใบตอง ภายในมีดอกไม้ รูป เทียน สำหรับให้ร่างทรงยกอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ลงประทับร่าง

๗. จานการวะ เป็นจานใส่กรวยดอกไม้สำหรับให้ร่างทรงคนใหม่ยกการวะขอขมาเจ้าองค์ใหญ่ จานการวะจะต้องเตรียมไว้ทั้งหมด ๔ จาน แต่ละจานจะใส่ของ ๘ อย่าง ได้แก่ กรวยดอกไม้ (ใบตองทำเป็นกรวยตัดที่ริมปากของกรวยเท่ากัน) รูป ๑ คู่ ดอกไม้ ๑ คู่ ยามวน ๑ คู่ จีบพลู ๑ คู่ ยาเส้น ๒ คำ สีสียัด ๒ คำ ผ้าพับ ๑ ผืน

๘. พาขวัญ คือ สิ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีในการสู่ขวัญ ได้แก่ ขันสู่ขวัญ ไก่ต้ม ๑ ตัว เหล้าขาว ๑ ขวด ข้าวเหนียว ๑ กระติบ น้ำเปล่า ๑ ขวด ผ้าขาวปูรองพื้น ๑ ผืน และพานบายศรีสู่ขวัญ ๑ พาน ที่ทำจากใบตองและนำมาประดิษฐ์ตกแต่งอย่างสวยงามด้วยดอกไม้หลากหลายสี ซึ่งในบายศรีจะประกอบด้วย เทียน รูป ๙ ดอก ไขไก่ต้ม ๑ ฟอง ข้าวต้มมัด ขนมปัง ใบคูณ ใบเก้าคำ ใบเงิน ใบทอง ฝ่ายผูกแขน ห่อนิมนต์ ๑ ห่อ เงิน กล้วยน้ำว้าสุก และเครื่องจิบหมาก จีบพลู

๙. เทียนเงิน เทียนทอง ใช้ในพิธีการจะ ซึ่งจะวางอยู่ในชั้น ๕ ชั้น ๘ เทียนเงิน คือ เทียนที่ห่อหุ้มด้วยกระดาษเงิน และเทียนทอง จะห่อหุ้มด้วยกระดาษทอง

๑๐. เครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วย แคน กลอง ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก ซ้องเล็ก และซ้องใหญ่

๑๑. น้ำมันจันทน์และน้ำอบ น้ำหอม น้ำปรุง สำหรับใช้ประพรมร่างกายของร่างทรงขณะอันเชิญเจ้าเข้าประทับร่างเป็นความเชื่อสืบทอดกันมาว่าเจ้าชอบผู้ที่มีการกลืนกายหอม

๑๒. เครื่องแต่งกายของร่างทรงใหม่ จะต้องเตรียมเครื่องแต่งกายของร่างทรงใหม่ ทั้งผ้าถุง เสื้อผ้ามัดเอว ผ้าโพกศีรษะ โดยเจ้าร่างทรงใหม่จะเป็นผู้เลือกสีและลวดลาย

บรรยากาศของวันเตรียมงานบรรดาชาวบ้านและร่างทรงที่มาช่วยกันเตรียมงานนั้น ก็จะทำงานไปด้วย และพูดคุยสนทนากันเหมือนเป็นการได้พบปะเครือญาติ ครอบครัว เพื่อนฝูง และนั่งล้อมวงกินข้าวร่วมกันดูแล้วมีความอบอุ่นเป็นกันเอง เมื่อเตรียมข้าวของเครื่องใช้เรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปในเย็นวันนี้จะมีการเชิญเจ้าที่จะมาเอาร่างใหม่มาตรวจดูข้าวของเครื่องเช่นไหว้ที่ได้จัดเตรียมเอาไว้ว่าเป็นที่พอใจหรือไม่ หากขาดเหลือต้องการสิ่งใดเพิ่มก็จะได้จัดเตรียมได้ทัน

พิธีเจ้าลงตรวจดูของเช่นไหว้ (ช่วงเย็น)

เมื่อเสร็จจากการเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในช่วงเช้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ช่วงเย็นบรรดาร่างทรงก็จะมารวมตัวกันบริเวณศาลเจ้าพ่อหนองขามอีกครั้ง เพื่อทำพิธีอัญเชิญเจ้าลงมาประทับร่างทรงเพื่อตรวจดูของเครื่องเช่นไหว้ว่าของที่เตรียมไว้เป็นที่พอใจหรือไม่โดยพิธีจะเริ่มขึ้นเวลาประมาณ ๒ ทุ่ม เพื่อที่จะได้รอชาวบ้านที่กลับมาจากการไปทำไร่ไถนาได้มาร่วมในพิธีด้วย โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. เชิญเจ้าเข้าประทับร่าง

เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้วบรรดาร่างทรงก็เริ่มพิธี ด้วยการเอาน้ำแบ่งและน้ำมันจันทน์ประพรมไปตามร่างกายของตน แล้วจึงยกขึ้นเชิญเจ้าเข้าประทับร่าง ช่วงนี้หมอแคนก็จะเป่าแคนไปเรื่อย ๆ และเจ้าองค์ใหม่ก็จะเข้าประทับร่างด้วย ขณะเจ้าประทับร่างจะมีการสั่น อ้วก บางองค์ก็ร้องไห้ หลังจากที่เจ้าเข้าประทับร่างทรงแล้ว ก็จะลุกขึ้นแต่งองค์ทรงเครื่อง เมื่อแต่งตัวเสร็จก็จะคลานเข้าไปกราบไหว้เจ้าองค์ใหญ่

๒. รำเทียนส่องดูของ

เมื่อเจ้าประทับร่างทรงจนครบทุกองค์แล้ว ก็จะเริ่มพิธีการพ้อนรำส่องดูของเช่นไหว้ต่าง ๆ โดยเจ้าแต่ละองค์จะใช้น้ำมันระหว่างนิ้วชี้กับนิ้วกลางคืบเทียนข้างละ ๑ เล่ม แล้วก็จุ่มเทียนที่จุดอยู่ในมือเดินส่องดูไปยังสิ่งของที่จัดเตรียมเอาไว้ เช่น รำส่องดูอาหารหวานที่ได้ทำเอาไว้ ส่องดูหมูที่ได้เตรียมไว้ในกรง หากเจ้าองค์ใหม่ไม่พอใจสิ่งของที่จัดเตรียมไว้นั้น ก็จะต้องจัดเตรียมกันใหม่ทำจนกว่าเจ้าองค์ใหม่จะพอใจ เมื่อเป็นที่พอใจแล้ว จึงจะร่วมกันรำฉลองในระหว่างนี้หมอแคนและเครื่องดนตรีต่าง ๆ ก็จะบรรเลงไปเรื่อย ๆ จนจบพิธี ส่วนหมูที่นำมาเป็นเครื่องเช่นไหว้หลังจากผ่านพิธีตรวจแล้วช่วงเวลาประมาณ

ตี ๒ - ๓ จะต้องฆ่าหมูด้วยวิธีการทุบให้หมูตาย จะไม่ฆ่าด้วยการแทงคอหมูเพราะจะต้องไม่มีเลือดออก
เด็ดขาดกรณีเป็นไก่หรือเป็ดก็จะใช้วิธีทุบเช่นกัน

งานพิธีกินตองและลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

๑. การบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เมื่อได้เวลาเริ่มพิธีกินตองแล้วบรรดาร่างทรงจะจุดธูป ๙ ดอก พร้อมพนมมือขึ้นบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับรู้ว่าจะมีการจัดงานกินตองเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าก่อนจะทำการสิ่งใด หรือจะจัดงานอะไรก็ตามจะต้องบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายทุกครั้งเพื่อให้การจัดงานราบรื่นไปได้ด้วยดี โดยการบอกกล่าวนั้นจะจุดธูปไหว้ที่หอไวก่อนตามด้วยหอครองใหญ่ หอเล็ก นอกจากนี้ยังจุดธูปไหว้บริเวณหน้าต้นลีลาวดีที่อยู่ระหว่างหอครองใหญ่กับหอเล็ก เสมือนเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางด้วย

ภาพ การบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

๒. พิธีการวะเจ้าพ่อเจ้าแม่

หลังจากที่ได้ทำการบอกกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว บรรดาร่างทรงก็จะมารวมกันที่หอเล็ก ร่างทรงเจ้าปู่ก็จะเป็นผู้ดำเนินการทำพิธี โดยเริ่มจากการจุดเทียน ธูป ที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ และร่างทรงเจ้าพ่อเหล็กชี จะเป็นคนจุดเทียน ธูป ที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเหล็กชี หลังจากนั้นร่างทรงเจ้าปู่ก็จุดเทียนตั้งที่ชั้นเชิง แล้วยกขึ้นกล่าวเชิญเจ้าทั้งหมดมารับการคารวะจากร่างทรงใหม่ ซึ่งร่างทรงใหม่จะใช้มือแตะที่งานคารวะทั้ง ๔ งานแล้วร่างทรงเจ้าองค์อื่น ๆ ก็จะเอามือมาแตะร่างทรงใหม่ต่อ ๆ กันไป ขณะที่ทำพิธีการวะ เสนาจะตีฆ้องเป็นระยะตลอดการทำพิธีพร้อมกับเสียงแคนควบคู่ไปด้วย

ภาพ พิธีการคารวะเจ้าพ่อเจ้าแม่

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

๓. พิธีถวายอาหารหวานคาว

ระหว่างที่ทำพิธีการจะอยู่นั้น ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารหวานใส่ถาดทั้งหมด ๔ ถาด ในแต่ละถาดจะมีขนมทั้งหมด ๔ ถ้วย ถ้วยที่ ๑ ใส่ข้าวเหนียวแดง ถ้วยที่ ๒ ใส่ข้าวต้มมัด ถ้วยที่ ๓ ใส่ข้าวปาด ถ้วยที่ ๔ จะใส่ทั้ง ๓ อย่าง และมีกรวยดอกไม้ ๑ กรวย กระทงชันหมาก น้ำเปล่า ๑ แก้ว เทียนขาว ๑ เล่ม นอกจากถาดอาหารหวานแล้วยังมีถาดผลไม้ ๑ ถาด ที่ประกอบด้วยผลไม้ ๙ อย่าง

ภาพ พิธีถวายอาหารหวานคาว

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

เมื่อจัดของถวายเรียบร้อยแล้ว ร่างทรงใหม่จะจัดเรียงถาดอาหารหวาน ๔ ถาด และถาดผลไม้ ๑ ถาด พร้อมกับจุดเทียนตั้งในแต่ละถาด จากนั้นร่างทรงทั้งหมดก็จะพนมมือกล่าวเชิญเจ้ามารับเครื่องถวาย ระหว่างนั้นหมอแคนก็จะเป่าแคนกับลั่นฆ้องคู่กันไป เมื่อกล่าวเชิญจบร่างทรงใหม่จะประเคนของถวายโดยยื่นมือไปแตะที่ถาดทั้งหมด และกราบลง ๓ ครั้ง จากนั้นก็นั่งรอนกว่าเทียนจะดับ จึงทำการถอนอาหารหวานออกและนำไปเทที่แท่นเสนาเพื่อให้บรรดาเหล่าเสนาเลี้ยงช้างเลี้ยงม้าได้กิน แล้วทำการถวายอาหารคาวเป็นลำดับต่อไปซึ่งจะจัดเตรียมอาหารคาวไว้ทั้งหมด ๔ ชุด แต่ละชุดจะประกอบไปด้วย ข้าวเป็ด ข้าวไก่ ข้าวเหนียวหนึ่งใส่กระต๊อบ กระทงชันหมาก กรวยดอกไม้ แก้วเปล่า ๒ ใบ น้ำเปล่า ๑ แก้ว น้ำอัดลม เหล้า เบียร์ และเทียน จากนั้นร่างทรงใหม่จะจุดเทียนตั้งที่ถาดอาหารคาวทั้ง ๔ ถาด และทำพิธีถวายเช่นเดียวกับอาหารหวานทุกขั้นตอน เมื่อเทียนดับแล้วร่างทรงใหม่ก็ยกถาดอาหารคาวส่งให้คนอื่นเอาไปเทไว้ที่แท่นเสนาเช่นเดียวกับอาหารหวาน หลังจากถวายอาหารหวาน - คาว เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะนำอาหารมาเลี้ยงร่างทรงและแขกที่มาร่วมงาน

๔. เชิญเจ้าประทับร่างทรง

หลังจากรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว บรรดาร่างทรงจะทำพิธีเชิญเจ้าประทับร่างในระหว่างพิธีห้ามบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ร่างทรงเข้าไปในหอเลี้ยงโดยเด็ดขาดร่างทรงเจ้าปู่จะจุดเทียน จุดธูป ๙ ดอก ปักกระถางธูปที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำ และร่างทรงเจ้าพ่อเหล็กชีจุดเทียนธูป ๙ ดอก ปักกระถางธูปที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเหล็กชี หลังจากนั้นร่างทรงเจ้าปู่และร่างทรงเจ้าองค์อื่น ๆ ก็จะประพรมน้ำแป้ง น้ำหอม และยกขันกล่าวเชิญเจ้าลงมาประทับร่าง เมื่อเจ้าประทับร่างแล้วก็จะแต่งองค์ทรงเครื่อง แต่จะมีเจ้าเพียง ๓ องค์เท่านั้นที่จะมีคนคอยมาแต่งตัวให้ คือ เจ้าปู่พระยาระพานทอง เจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำ และเจ้าพ่อพระยาละกองคำ เมื่อเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์แต่งตัวเสร็จแล้วก็จะคลานเข้าไปกราบไหว้เจ้าตามลำดับชั้นของเจ้า หลังจากนั้นบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็จะนำเจ้าองค์ใหม่ไปกราบที่หอไหว้ และพาไปยังครองใหญ่เพื่อจะทำพิธีสู่ขวัญ

๕. พิธีสู่ขวัญเจ้าองค์ใหม่

ภาพ พิธีสู่ขวัญเจ้าองค์ใหม่

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

เจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำจะเป็นผู้ทำพิธีให้แก่เจ้าองค์ใหม่ โดยหยิบขันสู่ขวัญหันหน้าไปทางแท่นบูชาพร้อมกับจุดเทียนตั้งที่ชั้นแล้วกล่าวบทสู่ขวัญเมื่อกล่าวจบก็หันกลับมายังหน้าพานบายศรี วางขันสู่ขวัญลง แล้วจึงจุดเทียนที่ยอดบายศรี และส่งดอกไม้ให้เจ้าองค์ใหม่พนมมือไว้ พร้อมบอกให้เจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ พนมมือและหลับตาในช่วงที่ทำพิธีสู่ขวัญ ระหว่างนั้นหมอแคนก็จะเป่าแคนไปเรื่อย ๆ พร้อมกับเจ้าพ่อหว่ายสามโค้งก็จะลั่นฆ้องควบคู่กันไปเมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญเจ้าพ่อหว่ายสามโค้งก็จะลั่นฆ้อง ๙ ครั้ง พร้อมกับเจ้าองค์หนึ่งให้อาฤกษ์เอาชัย หลังจากเสร็จพิธีสู่ขวัญแล้ว เจ้าพ่อเจ้าแม่ที่นั่งข้างพานบายศรีก็จะหยิบข้าวเหนียวในกระติบ ไข่มดในบายศรีวางบนมือของเจ้าองค์ใหม่ และให้เจ้าองค์ใหม่คลานเข้าไปหาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำเพื่อให้ผูกข้อมือรับขวัญเป็นองค์แรกตามด้วยเจ้าองค์อื่น ๆ ตามลำดับชั้น

ภาพ การป้อนข้าวเหนียวไข่มุกร่างทรงองค์ใหม่
 ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

ภาพ การผูกข้อมือเจ้าองค์ใหม่
 ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

เมื่อผูกข้อมือจนครบหมดแล้วเจ้าที่นั่งข้างพานบายศรีก็จะเอาข้าวเหนียวกับไข่มุกร่างทรงองค์ใหม่ป้อนให้กับเจ้าองค์ใหม่กิน หลังจากนั้นเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำจะสนทนากับเจ้าองค์ใหม่ถามสารทุกข์สุกดิบแล้วจึงพากันร่ายรำฉลองในงานพิธีกินตองจนเป็นที่พอใจ จากนั้นเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำและเจ้าพ่อเจ้าแม่ทุกองค์ก็หันหน้าไปทางแท่นบูชาของหอครองใหญ่ยกมือพนม โดยจะมีเจ้าพ่อเหล็กชีจุรูป ๙ ดอกส่งให้เจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำกล่าวและปักยังกระถางรูป และก็จะกราบลงสามครั้ง เพื่อเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ออกจากร่างทรงในระหว่างนี้จะลั่นฆ้องและเป่าแคนควบคู่กันไป เมื่อเจ้าออกจากร่างทรงแล้วก็จะถอดเครื่องแต่งกาย แล้วพับเก็บให้เรียบร้อย เป็นอันเสร็จพิธีกินตองเจ้า แต่เจ้าองค์ใหม่จะต้องนอนค้างคืนที่ศาลหนองขามเป็นเวลา ๓ คืน จึงจะเป็นร่างทรงที่สมบูรณ์

ภาพ การร่ายรำของเจ้าพ่อเจ้าแม่
 ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

๓. พิธีเลี้ยงปีเจ้าพ่อ

พิธีเลี้ยงปีเจ้าพ่อ เป็นพิธีที่สำคัญและใหญ่ที่สุด กำหนดจัดกันในเดือนหกของทุกปี โดยชาวไทหล่มมีความเชื่อและถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน โดยพิธีกรรมนี้แฝงไปด้วยภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สวดแทรกใส่ไว้ในพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างสามัคคี กตัญญูต่อบรรพบุรุษแล้วยังสอนให้ผู้คนและลูกหลาน รวมทั้งเหล่าลูกศิษย์บริวาร สร้างแต่กรรมดีและให้ละอายต่อการทำบาป

พิธีกรรมดังกล่าว พบว่าร่างทรงและผู้ที่นั่งถือเจ้าพ่อจะไปอยู่ที่ใดต้องกลับมาร่วมพิธีนี้ทุกครั้ง ถ้ามาไม่ได้ต้องให้คนในครอบครัวเสียไก่ เสียเหล้า เพื่อเป็นสิ่งแทนตัวบุคคลมาร่วมงาน ผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวไว้จะกลับมาแก้บนในวันนั้นด้วย อาหารคาวที่ใช้เช่นไหว้ด้วย หมู ไก่ เป็ด จะหมูนเวียนทุกปี ร่างทรงและลูกฟั้งลูกเทียนจะร่วมรับประทานอาหารหลังจากเลี้ยงเจ้าพ่อแล้ว จากนั้นจึงทำพิธีสู่ขวัญ มีหมอแคนทำพิธีสู่ขวัญ เจ้าพ่อองค์ใหญ่ เจ้าพ่อองค์รอง และเจ้าพ่อองค์เล็ก จะผลัดกันผูกข้อมือ ลำดับสุดท้ายเจ้าพ่อองค์ใหญ่ผูกข้อมือให้ลูกฟั้งลูกเทียนจนเป็นที่พอใจ และสุดท้าย เข้าสู่พิธีไล่ผีหลวง เป็นพิธีปิดเป่าและส่งบรรดาพวกผีปีศาจ สิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้านนั่นเอง

สิ่งของที่ใช้ในพิธี

๑. อาหารหวาน ประกอบด้วย ข้าวปาด ข้าวเหนียวแดง ข้าวต้มมัด

๒. อาหารคาว ประกอบด้วย คั่วไก่ คั่วเป็ด

๓. ผลไม้ ประกอบด้วย กล้วย มะม่วง แอปเปิ้ล ลองกอง เงาะ แตงโม สับปะรด มะพร้าว

๔. พวงมาลัย (พวงของพญาแถน)

ประกอบด้วย บายศรีปากชาม ๑ คู่ จีบหมากจีบพลู ๑ กระทง ข้าวเหนียว ๑ ถ้วย ปลาปิ้ง ไก่ย่าง ๑ ตัว

มะพร้าวอ่อน ๑ ลูก เหล้า ๔๐ ๑ ขวด แก้ว ชุดขาว ๑ ชุด กระจก หวี แป้ง น้ำอบ น้ำปรุง กล้วย ๑ หวี แก้ว แหวน เงิน ทอง (ทำจากแป้งข้าวเหนียวปั้นชุบแป้งทอด) ๔ กระทง กรวยดอกไม้ รูป ๒ ดอก เทียนขาว ๒ เล่ม

๕. บายศรีเงินทอง ๔ คู่

๖. เทียนกิ่ง เทียนง่า ๔ ชุด

๗. เครื่องดื่ม ประกอบด้วย เหล้าเบียร์ น้ำเปล่า และน้ำอัดลม

ภาพ การเตรียมอาหารคาวหวาน

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

ภาพ พานบายศรี

ภาพ เทียนกิ่ง เทียนง่า

ภาพ เหล้า

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

๘. ชั้นเชิญเจ้าพ่อ ประกอบด้วย **ชั้น ๕** (กรวยดอกไม้ธูป ๕ กรวย ห่อนิมนต์กรวยแหลม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนไขสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม) **ชั้น ๘** (กรวยดอกไม้ธูป ๘ กรวย ห่อนิมนต์กรวยพับเป็นรูปสี่เหลี่ยม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนไขสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม)

๙. ชั้นทำนํ้ามนต์ ประกอบด้วยกรวยดอกไม้ธูป เทียน เทียนนํ้ามนต์ เครื่องนํ้ามนต์ (ใบเงิน ใบทอง ใบหมากผู้ ใบพลับพลึง (ว่านโชน) ส้มป่อย)

๑๐. ม้าก้านกล้วย มีธูปน้ำ และหญ้าวางอยู่ข้าง ๆ ม้าก้านกล้วย

๑๑. ชั้นหมาก ประกอบด้วย จานใส่จีบหมากจีบพลู

ภาพ ม้าก้านกล้วย

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธี

๑. แคน
๒. ฆ้อง
๓. ฉาบ
๔. กลองปี่

ภาพ กลองปี่

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

วันเตรียมงาน

ช่วงเช้าของวันเตรียมงานบรรดาภรรยา แม่แต่ง รุ่งทรงของเจ้าพ่อเจ้าแม่ และชาวบ้านมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม ภรรยาจะนำขันธ ๕ ขันธ ๘ บอกกล่าวเจ้าพ่อเจ้าแม่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ฮีบใหญ่ มีการจัดสถานที่ช่วยกันทำความสะอาดที่หอครองใหญ่ หอเลี้ยงและที่ลานหน้าหอเลี้ยงจะมีร่มกางอยู่ ๒ คัน ๒ จุด สีเงินอยู่ทางขวามือ สีส้มทองอยู่ทางซ้ายมือ ที่ร่มจะมีหอนิมนต์มัดไว้ที่ด้ามร่ม พร้อมทั้งมีเก้าอี้วางอยู่ในร่มคันละตัว

ในระหว่างนี้จะมีกลุ่มชาวบ้านที่อยู่ช่วยกันทำขนมข้าวต้มที่จะต้องใช้ในพิธีของวันงานเลี้ยงปี และยังมีการทำหอนิมนต์ให้กับภรรยาไปเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านมาร่วมงานเลี้ยงปี

แม่แต่งจะจัดทำ ขันธ ๕ ขันธ ๘ (ที่มีดอกไม้และธูป) ไว้จำนวน ๓ ชุด สำหรับที่จะใช้ในพิธีโดยแบ่งดังนี้ ๑) ใช้ตอนเจ้าพ่อเจ้าแม่ประชุมตรวจดูของไหว้ที่จะใช้ในงานเลี้ยงปี ซึ่งในช่วงเย็นของวันเตรียมงาน ๒) ใช้ตอนถวายอาหารหวานคาว ๓) ใช้ตอนถวายสิ่งของให้พญาแถนเพื่อขอฝน สิ่งของที่เตรียมเอาไว้สำหรับใช้ในงานเลี้ยงปีจะถูกเก็บไว้ที่หอครองใหญ่ซึ่งเป็นศาลาข้าง ๆ ศาลาเลี้ยง

เมื่อจัดเตรียมข้าวของที่จะใช้ในงานเลี้ยงปีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ช่วงเย็นของวันเตรียมงานเวลาประมาณ ๑ ทุ่ม บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่จะเข้าทรงประชุมกันที่หอครองใหญ่ของเจ้าพ่อเพื่อทำการตรวจดูข้าวของที่จะใช้ในงานเลี้ยงปี เช่น อาหารหวาน อาหารคาว ว่าครบบริบูรณ์หรือมีข้อบกพร่องอย่างไรหรือเปล่า

วันงานเลี้ยงปีไล่ผีหลวง

บรรดารุ่งทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ และชาวบ้านเริ่มเดินทางมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานเลี้ยงปีของบ้านวัดทุ่งธงไชย ถ้าเป็นกลุ่มของรุ่งทรงเจ้าก็จะเข้าไปนั่งรวมตัวกันภายในหอเลี้ยง แต่ถ้าเป็นกลุ่มชาวบ้านที่มาร่วมงานนั้นจะนั่งอยู่รอบบริเวณงาน ภายในงานยังมีการตั้งกองผ้าป่าไว้สำหรับให้ชาวบ้านที่มาร่วมงานได้ทำบุญร่วมกันอีกด้วย

งานเลี้ยงปีจะมีพิธีย่อย ๙ พิธี คือ ๑. พิธีบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๒. พิธีถวายพาถน ๓. พิธีถวายอาหารหวาน - คาว ๔. พิธีเชิญเจ้าลงมาประทับร่าง ๕. ถวายพานบายศรี ๖. ทำความเคารพหอไหว้ ๗. ทำน้ำมนต์ ๘. พิธีส่งเจ้าส่งนาย ๙. ชาวบ้านรับน้ำมนต์

ภายในหอจะมีการจัดสถานที่ดังนี้ ตรงกลางของหอรอยะห่างระหว่างแท่นบูชาของเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำกับเจ้าพ่อเหล็กซี (เสนาฝ่ายขวา) นั้นจะมีส่วนที่หน้าแท่นเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ จะมีเครื่องแต่งกายของเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ และเครื่องแต่งกายของรุ่งทรงคนใหม่ (บนเครื่องแต่งกายของรุ่งทรงคนใหม่จะมีกรวยดอกไม้ ๑ อัน ชาวบ้านเรียกกันว่า หอนิมนต์)

นอกจากนี้ยังมีขันเชิญ (ขันเชิญของหมู่บ้านนี้จะมีกรวยดอกไม้ ๖ กรวย วางอยู่ในขันเชิญ) และมีเบาะรองนั่งไว้สำหรับให้เจ้าปู่เจ้าย่า เจ้าพ่อเจ้าแม่ได้นั่งบนเบาะ มีอยู่ ๖ ที่เท่านั้น ได้สอบถามชาวบ้านดูว่าทำไมต้องมีเบาะรองนั่งด้วย ชาวบ้านบอกว่า เจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่ได้นั่งบนเบาะเพราะว่าท่านมียศสูง

กว่าบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ ส่วนทางด้านหน้าแท่นบูชาของเจ้าพ่อเหล็กสี ก็จะมีเครื่องแต่งกายของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มาร่วมงานพิธีกันตรงวางอยู่เหมือนกันโดยการวางเครื่องแต่งกายของเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่จะไม่วางอยู่ใกล้กันทั้งหมด โดยจะแยกกันวาง ดังนี้

๑. ที่หน้าแท่นบูชาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำจะวางเครื่องแต่งกายของเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่จะมีวางอยู่แค่ ๗ องค์ คือ

- ๑.๑ เจ้าย่าปทุมมา
- ๑.๒ เจ้าปู่พระยาระพานทอง
- ๑.๓. เจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ
- ๑.๔. เจ้าพ่อพระยาละกองคำ
- ๑.๕. เจ้าแม่คำหมุด
- ๑.๖. เจ้าแม่อยู่แก้ว
- ๑.๗. เจ้าแม่คำหอม

๒. ถัดออกมา ก็จะเป็นที่วางของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่เป็นลูกหลานเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ และชุดของเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์ใหม่ (กองนี้จะพิเศษตรงที่ด้านบนจะมีกรวยดอกไม้ (ชาวบ้านเรียกว่า ห่อนิมนต์)

๓. ส่วนชุดของเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ ที่มาร่วมงานก็จะวางเรียงกันที่หน้าแท่นบูชาของเจ้าพ่อเหล็กสี

บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เมื่อถึงเวลาร่างทรงของเจ้าปู่พระยาระพานทองกับร่างทรงเจ้าบางส่วนจุดธูป ๙ ดอก พนมมือขึ้นบอกกล่าวเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตาคนเราไม่สามารถมองเห็นได้ เพื่อบอกให้รับรู้ว่าจะมีการจัดงานเลี้ยงปีกันเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านเชื่อกันว่าเวลาจะทำอะไรจะมีงานอะไรก็ต้องบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือทุกครั้งเพื่อให้ช่วยดูแลการจัดงานให้ราบรื่นไปได้ด้วยดี โดยการบอกกล่าวนั้นก็จะจุดธูปไหว้บอกที่หอไว้ก่อน และตามมาด้วยหอครองใหญ่ และตามมาด้วยหอเลี้ยง และก็ยังมีการทรงคนหนึ่งจุดธูปไหว้ที่ต้นลีลาวดีที่อยู่ระหว่างหอครองใหญ่กับหอเลี้ยง จากการที่ได้สอบถามชาวบ้านบอกว่า เป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองและชาวบ้านนับถือกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายว่าถ้าจะมีงานอะไรก็ตามก่อนทำพิธีในวันงานดังเช่นวันนี้จะมีการจัดพิธีกันตรงกันเกิดขึ้นก็ต้องบอกกล่าวดังที่เคยทำกันมาหลังจากที่ได้บอกกล่าวตามจุดต่าง ๆ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว บรรดาร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มาร่วมงานก็จะมาร่วมตัวกันอยู่ที่หอเลี้ยง

ถวายพาดน

ในการถวายพาดนนั้นทางร่างทรงได้จัดวางพาดนไว้ที่ด้านหลังของหอเลี้ยงแล้วยังมีการจัดพาอาหารหวานอีก ๔ ชุดอาหารคาวอีก ๔ ชุด นำไปถวายแด่ตามมุมทั้ง ๔ ของบริเวณศาลเจ้าพ่อหนองขามตรงกับบริเวณเดียวกันที่ปักทุงนั่นเอง ในระหว่างที่ถวายพาดนนั้นจะมีการจุดเทียนกิ่ง เทียนง่าที่ปักไว้ทั้ง ๔ จุด

ภาพ ถวายอาหารหวาน - คาว

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

จัดเตรียมอาหารหวาน ช่วงที่มีการคารวะอยู่นั้นก็จะมีชาวบ้านบางส่วนหันไปจัดเตรียมอาหารหวานใส่ถ้วยจัดเป็นถาด ๔ ถาดภายในถาดก็จะมีของดังต่อไปนี้

๑. ถ้วยขนม ๔ ถ้วย โดยถ้วยที่ ๑ จะใส่ข้าวเหนียวแดง ถ้วยที่ ๒ จะใส่ข้าวต้ม (ข้าวต้มมัด) ถ้วยที่ ๓ จะใส่ขนมข้าวปาด ถ้วยที่ ๔ จะใส่ทั้ง ๓ อย่างด้วยกัน (ข้าวต้ม ข้าวเหนียวแดง ข้าวปาด)

๒. กรวยดอกไม้ ๑ กรวย จะมีกรวยที่ทำจากใบตองสดทำเป็นกรวย ในกรวยก็จะมีดอกไม้รูปอีก ๒ ดอก

๓. กระหังขนมมาก ประกอบด้วย

๓.๑ จีบพลู จะนำไปพลูสด ๆ มาทาด้วยปูนแดงและก็นวมมัดด้วยฝ้าย

๓.๒ หมากสด จะเอาลูกหมากสด ๆ มาหันเป็นชิ้น

๓.๓ หมากแห้ง จะเป็นชิ้นหมากแห้งที่ชาวบ้านหันเป็นชิ้น ๆ ตากแดดเก็บเอาไว้

๓.๔ ยาเส้น จะเป็นยาสูบที่ชาวบ้านนำมาหันฝอยแล้วเอาไปตากแดดจนแห้งเก็บเอาไว้

๓.๕ สีสี่เสียด เป็นเปลือกของต้นไม้ที่ชื่อว่า ต้นสี่เสียด ชาวบ้านนำเอามาทุบจนเป็นฝอย

๓.๖ ยามวน จะเป็นการนำเอาใบตองแห้งมามวนกับยาเส้นที่ชาวบ้านทำเก็บเอาไว้

๔. แก้วน้ำเปล่า ๑ แก้ว

๕. แต่ละถาดก็จะมีเทียน ๑ เล่ม นอกจากถาดอาหารหวานแล้วยังมีถาดผลไม้อีก ๑ ถาดจะมีผลไม้ ๔ อย่าง ถ้าจะมากกว่า ๔ อย่างก็ได้แต่ต้องลงเลขคี่เท่านั้น ที่ถาดผลไม้ก็จะมีกรวยดอกไม้ ๑ กรวย เทียน ๑ เล่ม

ถวายอาหารหวาน

เมื่อจัดของถวายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ร่างทรงคนอื่นก็จะส่งถาดอาหารหวานให้กับร่างทรงใหม่ จัดเรียง ๔ ชุด และถาดผลไม้อีก ๑ ชุด เมื่อจัดวางสำหรับอาหารหวานเรียบร้อยแล้ว ร่างทรงใหม่ก็จะจุดเทียน ๑ เล่ม ตั้งที่ถาดอาหารหวาน ๔ ถาด ที่ถาดผลไม้ ๑ ถาด หลังจากนั้นร่างทรงทั้งหมดก็พนมมือขึ้น พอเริ่มกล่าวเชิญหมอแคนก็จะเป่าแคนกับลั่นฆ้องคู่กันไป โดยชาวบ้านบอกว่าเป็นการเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์ โดยคนที่เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อเจ้าแม่จะเป็นผู้กล่าวเชิญมารับของที่ถวายและประเคน เมื่อกล่าวเชิญจบก็จะประเคนโดยเอามือขวายื่นไปแตะที่ถาดอาหารหวานให้ครบทั้ง ๔ ถาด และถาดผลไม้อีก ๑ ถาด แล้วทุกคนก็กราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็นั่งรอจนกว่าเทียนที่ถาดอาหารหวานจะดับลง

จัดเตรียมอาหารคาว

ช่วงที่นักร้องให้เจ้าพ่อเจ้าแม่กินเครื่องเซ่นอยู่นั้น จะมีชาวบ้านที่นั่งอยู่ตรงหม้ออาหารหวาน อาหารคาวก็จะตักอาหารคาวใส่ถ้วยและจัดใส่ถาด ๔ ถาด เตรียมไว้ โดยจะมีการจัดเป็น ๔ ชุด แต่ละชุดจะมีของดังนี้ ๑. ข้าวเป็ด ๒. ข้าวไก่ ๓. ข้าวเหนียวหนึ่งใส่กระต๊อบ ๔. กระต๊อบขี้หมู ๕. กรวยดอกไม้มะลิ ๖. แก้ว ๗. น้ำเปล่า ๘. เหล้า - เบียร์ ๙. เทียน ๑๐. น้ำอ้อย

อาหารที่นำมาเซ่นไหว้ถึงแม้จะไม่ได้จัดใส่ถาดแต่อยู่ในหม้อหรืออะไรก็จะมีกรวยดอกไม้ ๑ กรวย ใส่ไว้ในหม้อหรือในภาชนะที่ใส่อาหาร ได้สอบถามชาวบ้านดูบอกว่าของที่มิกรวยดอกไม้วางไว้ ๑ กรวย ไม่ว่าจะเป็นอะไรแสดงว่าเป็นของเจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งหมดแสดงว่าห้ามชิมห้ามกินจนกว่าจะเลี้ยงเจ้าพ่อเจ้าแม่เสร็จสิ้นพิธีกรรม

ถวายอาหารคาว

หลังจากที่เจ้าแม่คำมุดลงมาประทับร่างทรงเพื่อตรวจดูของเซ่นไหว้ที่ได้จัดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางร่างทรงใหม่ก็จะเริ่มจุดเทียนตั้งที่ถาดอาหารคาวทั้ง ๔ ถาด หลังจากนั้นร่างทรงทั้งหมดก็พนมมือขึ้น เริ่มกล่าวเชิญหมอแคนก็จะเป่าแคนกับลั่นฆ้องคู่กันไป โดยชาวบ้านบอกว่าเป็นการเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์ โดยคนที่เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อเจ้าแม่จะเป็นผู้กล่าวเชิญมารับของที่ถวายและประเคน เมื่อกล่าวเชิญจบก็จะประเคนโดยเอามือขวายื่นไปแตะที่ถาดอาหารคาวให้ครบทั้ง ๔ ถาด แล้วทุกคนก็กราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็นั่งรอจนกว่าเทียนที่ถาดอาหารคาวจะดับลง นั่นหมายถึงบรรดาเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่รับของถวายเสร็จจนอิ่มกันแล้ว เมื่อเทียนดับแล้วร่างทรงใหม่ก็จะยกถาดอาหารคาวส่งให้คนอื่นเอาไปเทไว้ที่เดียวกับที่เทอาหารหวาน เพื่อให้บรรดาเหล่าเสนาเลี้ยงช้างเลี้ยงม้าได้กินกัน หลังจากถวายอาหารหวาน - คาว เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะนำอาหารที่เสร็จจากพิธีที่ไม่ได้จัดใส่ถาด หรือส่วนที่อยู่ในหม้อ นั้นมาเลี้ยงดูร่างทรงและแขกที่มาร่วมงานกินตอกกันในวันนี้ โดยอาหารที่นำมาเลี้ยงดูร่างทรงและแขกที่มาร่วมงาน ก็จะมี ข้าวเป็ด ข้าวไก่ ต้มกระดูกหมูใส่ผักกาดดอง แล้วก็จะมีขนม ข้าวต้ม ขนมปาด ข้าวเหนียวแดง หลังจากที่กินข้าวปลาอาหารกันแล้วก็จะมีการพูดคุยกันสัพเพเหระเพื่อให้อาหารที่กินเข้าไปนั้นย่อย

เชิญเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ลงประทับร่างทรง

หลังจากกินข้าวกินปลากันจนอิ่มและนั่งพักผ่อนคุยกันพอสมควร ก็ได้เวลาที่จะทำพิธีต่อ บรรดา ร่างทรงก็เริ่มที่จะกลับเข้าไปนั่งยังที่ของตนเอง ช่วงที่จะทำพิธีเชิญเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ลงมาประทับร่าง ทรงนั้น จะไม่ให้คนที่ไม่ใช่ร่างทรงเข้าไปภายในหอเลี้ยงเป็นอันขาด เพราะชาวบ้านบอกว่าเป็นเรื่องของเจ้า ปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ คนธรรมดาจะไม่มีสิทธิ์เข้าไปข้องเกี่ยวเด็ดขาด เมื่อร่างทรงของเจ้าพ่อเจ้าแม่มาพร้อม กันหมดแล้ว ร่างทรงเจ้าปู่จะจุดเทียน จุดรูป ๙ ดอก ปักที่กระถางรูปบนแท่นของเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ แล้วจะมีร่างทรงอีกคนจุดเทียนรูป ๙ ดอก ปักที่กระถางรูปบนแท่นของเจ้าพ่อเหล็กสี หลังจากนั้นร่างทรง เจ้าปู่ก็จุดเทียนตั้งที่ชั้นเชิญ (ในชั้นจะมีกรวยดอกไม้ ๖ กรวย) และยกขึ้นกล่าวเชิญเจ้าที่ตนเองเป็นร่างทรง ลงมาประทับร่าง ส่วนร่างทรงของเจ้าพ่อเหล็กสีก็จุดเทียนตั้งที่ชั้นเชิญ (ชั้นเชิญนี้ในชั้นจะมีกรวยดอกไม้ ๓ กรวย) ที่วางอยู่หน้าแท่นเจ้าพ่อเหล็กสี และยกขึ้นกล่าวเชิญเจ้าที่ตนเองเป็นร่างทรงลงมาประทับร่าง

ชั้นเชิญที่จะยกเชิญเจ้าลงประทับร่างทรงที่หนองขาม จะมีด้วยกัน ๒ อย่าง

๑. ชั้นเชิญเจ้าที่มีตำแหน่งใหญ่ชั้นเชิญจะมี กรวยดอกไม้ ๖ กรวย

๒. ชั้นเชิญเจ้าที่มีตำแหน่งน้อยชั้นเชิญจะมี กรวยดอกไม้ ๓ กรวย และร่างทรงคนไหนที่เป็นร่าง ทรงของเจ้าพ่อองค์ใดที่มาร่วมงานก็จะรับชั้นเชิญอันที่เจ้าของตนเองมีตำแหน่งขนาดนั้นยกชั้นเชิญ แล้วกล่าว เชิญเจ้าองค์นั้นที่ตนเองเป็นร่างทรงให้มาประทับเมื่อร่างทรงที่มาร่วมงานทั้งหมดได้ยกชั้นเชิญกันหมดทุกคน แล้ว

เจ้าองค์ที่สำคัญ

๑. เจ้าย่าปทุมมา

๒. เจ้าปู่พระยาระพานทอง

๓. เจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ

๔. เจ้าพ่อพระยาละกองคำ

๕. เจ้าแม่คำหมุด

๖. เจ้าแม่อยู่แก้ว

๗. เจ้าแม่คำหอม

๘. เจ้าพ่อเหล็กสี (ด้าม)

๙. เจ้าตาเหล็กสี (ดวง)

๑๐. เจ้าพ่อขุนไกร

๑๑. เจ้าพ่อขุนช่วง

๑๒. เจ้าพ่อขุนไกร (องค์รักษา)

เจ้าที่มาร่วมงาน

๑. เจ้าพ่อมาลัยทอง

๒. เจ้าแม่เถียงคำ

ร่างทรงเจ้าย่าปทุมมาก็หยิบน้ำแป้ง น้ำหอม ที่วางไว้หน้าแท่นบูชาทั้งสองแท่น นำเอาน้ำแป้งกับ น้ำหอมประพรมที่หน้าและตัวของตนเอง แล้วส่งไปให้กับร่างทรงคนอื่นได้ประพรมด้วย ส่วนร่างทรงคนไหน ประพรมน้ำแป้งน้ำหอมที่ร่างกายแล้ว เจ้าที่ลงมาประทับร่างก่อน จะเป็นเจ้าที่มีตำแหน่งใหญ่ที่สุดลงมา ประทับ

เมื่อเจ้าประทับแล้วก็จะลุกขึ้นยืนให้ร่างทรงของเจ้าที่มีตำแหน่งน้อยกว่า แต่งเครื่องแต่งตัวให้ โดยจะแต่งให้เฉพาะเจ้า ๓ องค์เท่านั้น คือ ๑. เจ้าปู่พระยาระพานทอง ๒. เจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำ ๓. เจ้าพ่อพระยาระกองคำ หลังจากนั้นร่างทรงของเจ้าพ่อตำแหน่งถัดมาก็เริ่มลงมาประทับร่างแล้วก็จะหยิบเครื่องแต่งตัว ของตนเองจัดการแต่งตัว ถ้าเจ้าองค์ไหนแต่งตัวลำบากก็จะมีร่างทรงเจ้าพ่อหว่ายสามโค้ง (เสนา) เป็นผู้ แต่งตัวให้

ส่วนร่างทรงคนใหม่เจ้าก็จะลงประทับตอนที่เจ้าที่มาร่วมงานลงประทับกันเกือบหมดแล้ว อาการเมื่อตอนที่เจ้าของตนเองลงประทับร่างแล้วจะมีอาการของเจ้าแต่ละองค์ ซึ่งบางคนก็มีอาการ เหมือนกัน บางองค์ก็ไม่เหมือนกัน แต่ที่ส่วนใหญ่ดูแล้วจะมีอาการที่เหมือนกันมากก็คือ เวลาที่เจ้าลง ประทับจะมีอาการอ้วกได้สอบถามชาวบ้านว่าเจ้าที่ลงประทับแล้วมีอาการอ้วกนั้นเป็นเพราะอะไร ชาวบ้านบอกว่าเป็นเพราะก่อนที่เจ้าทั้งหลายจะตายกันนั้นได้กินแกงผักหวานที่ปู่ไปเก็บมาแกงให้กิน แล้ว เมาแกงผักหวานกันจนอ้วกออกมาและก็ตายกันในที่สุด เมื่อได้เวลาที่ลงมาประทับร่างทรงก็จะมีอาการ ก่อนที่จะตายกันเกิดขึ้นให้เห็นเมื่อเจ้าลงประทับร่างทรงจนครบทุกองค์ที่มาร่วมงาน เจ้าที่ตำแหน่งน้อยกว่า เจ้าปู่เจ้าย่าถัดลงมาก็จะคลานเข้าไปกราบเจ้าปู่เจ้าย่า โดยการคลานเข้าไปกราบนั่นก็จะเรียงลำดับตาม ตำแหน่งจากตำแหน่งที่สูงลงไปหาตำแหน่งที่น้อยสุด แล้วจะคลานเข้าไปกราบเจ้าปู่เจ้าย่าและกราบเจ้าพ่อ เจ้าแม่ที่มีตำแหน่งสูงกว่ากันจนครบทุกองค์ที่มาร่วมงานในวันนี้

ถวายพานบายศรี

เจ้าพ่อพระยาระพานทอง (เจ้าองค์ใหญ่ที่สุด) จุดเทียนที่ยอดบายศรีซึ่งจะมีด้วยกัน ๒ พาน แล้วยกพานนั้นขึ้นถวายก่อน แล้วก็ส่งพานบายศรีนั้นให้กับเจ้าองค์อื่นตามลำดับอาวุโส แต่จะมีเจ้าอยู่ องค์หนึ่งยกพานบายศรีขึ้นแล้วส่นพร้อมกับโห่ ๓ รอบ เมื่อเจ้าทั้งหมดยกพานบายศรีเสร็จเป็นที่เรียบร้อย แล้วก็กราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็พากันลุกขึ้น ออกจากหอเลี้ยงนำโดยเจ้าปู่เจ้าย่าพร้อมกับเจ้าองค์อื่นเดินไปยืน ที่หน้าหอโห่ซึ่งอยู่ที่จอมปลวกด้านหลังศาลาหอเลี้ยง

ทำความเคารพหอโห่

เมื่อเจ้าทุกองค์เดินไปพร้อมกันที่หน้าหอโห่ เจ้าองค์ใหญ่ก็จะเข้าไปทำความเคารพที่หอโห่ ตามลำดับอาวุโส หลังจากที่ทำความเคารพที่หอโห่เสร็จแล้ว ก็จะพากันเดินเข้าไปนั่งประจำที่ในหอครอง ใหญ่ (ศาลาที่อยู่ข้าง ๆ หอเลี้ยงนั่นเอง) โดยนั่งประจำจุดที่ได้จัดเตรียมวางเอาไว้ตามลำดับความอาวุโส

เมื่อเจ้าทั้งหมดเข้าไปนั่งภายในหอครองใหญ่จนครบหมดแล้ว ก็จะมีเจ้าบางองค์กินน้ำมะพร้าว (ชาวบ้านบอกว่าเจ้าเรียกน้ำมะพร้าวว่า นม)

ภาพ เจ้าพ่อทำความเคารพหอไหว้

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

พิธีทำนํ้ามนต์

เมื่อเจ้าองค์ใหญ่เห็นว่ามากันจนครบแล้ว ก็เริ่มพิธีเสี่ยงทายทำนํ้ามนต์ โดยจุดเทียนตั้งที่จวนชั้นทำนํ้ามนต์ แล้วยกขึ้นบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะเริ่มทำนํ้ามนต์ แล้วก็ส่งจวนชั้นทำนํ้ามนต์นั้นให้กับเจ้าองค์ที่อาวุโสสูงสุด ซึ่งมีเพียงไม่กี่องค์ยกอธิษฐาน แล้วก็ลุกจากที่นั่งเดินตรงไปยังโถงน้ำที่ภายในได้ใส่นํ้า พร้อมทั้งเครื่องนํ้ามนต์เอาไว้ เจ้าองค์ใหญ่ก็นำเอาดาบ ไม้เรียวหวาย หอก จุ่มลงไปในโถง แล้วจุดเทียนนํ้ามนต์พนมมือขึ้นโยกซ้าย – ขวา แล้วมาหยุดอยู่ตรงกลางพร้อมกล่าวบทปริกรรมคาถาและหยดนํ้าตาเทียนลงไปในโถง เจ้าบางองค์ก็จะพอรำในระหว่างที่ทำนํ้ามนต์นั้นไปด้วย หลังจากที่ทำนํ้ามนต์เสร็จแล้วก็นำเอาสิ่งของที่อยู่ในโถงนั้นออกมาส่งให้เจ้าที่เป็นเจ้าของถือน

ภาพ บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ทำนํ้ามนต์

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

พิธีส่งเจ้าส่งนาย

เมื่อทำนํ้ามนต์เสร็จแล้ว บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็เริ่มตั้งขบวนแห่ส่งเจ้าส่งนายกลับ นำโดยเจ้าองค์ใหญ่เดินนำหน้าถือไม้เรียวหวายวาดไปมา ตามด้วยเจ้าองค์อื่นเดินตาม บางองค์ก็จะถือช้างที่ทำจากไม้ ถือม้าที่ทำจากไม้ บางองค์ก็เอาม้าก้านกล้วยมาขี่เดินแห่ไปในขบวน ในระหว่างที่แห่นั้นจะมีการจุดพุดตามจำนวนรอบดังนี้ รอบที่ ๑ จะจุดพุด ๑ ดอก รอบที่ ๒ จะจุดพุด ๒ ดอก รอบที่ ๓ จะจุดพุด ๓ ดอก ในระหว่างที่แห่นั้นจะมีการกางร่มให้กับเจ้าองค์ใหญ่ ๒ องค์ เมื่อแห่ครบตามจำนวนรอบแล้ว เจ้าองค์ที่ถือช้างไม้ ม้าไม้ นำเอาเข้าไปเก็บไว้ที่หอโหว่เมื่อแห่ครบตามจำนวน ๓ รอบแล้ว บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็เดินเข้าไปรวมกันภายในหอครองใหญ่ วงดนตรีบรรเลง บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็ลุกขึ้นพ้อนรำบางองค์ถือดาบพ้อนรำไปด้วย

ภาพ ขบวนแห่ส่งเจ้านายกลับ

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

ชาวบ้านรับนํ้ามนต์

ภาพ ชาวบ้านเข้ารับนํ้ามนต์จากเจ้าพ่อเจ้าแม่

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๘)

ในระหว่างนี้ชาวบ้านก็จะเข้าไปรับน้ำมนต์จากเจ้าพ่อเจ้าแม่ และบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็ร่วมกัน ฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนานจนพอใจ แล้วก็เชิญเจ้าออกจากร่างไป ร่างทรงพับเครื่องทรงเก็บ ถือเป็นอันเสร็จ พิธีงานเลี้ยงปี

นอกจากนั้นความเชื่อเรื่องผีของชาวไทหล่ม ยังมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกหลายสิ่งหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา ไร่ นา และหมู่บ้าน สืบกันได้จากการมีพิธีกรรมทำบุญให้ผีอย่างสม่ำเสมอเกือบตลอดทั้งปี หรือเมื่อมีเหตุการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้น เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าก็จะมี การบนบานขอมาต่อภูตผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการเรียกขวัญและกำลังใจของตนกลับคืนมา เปรียบเสมือนผี คือ อำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าธรรมชาติรอบ ๆ ตัว มีภูตผีวิญญาณสิงสถิตอยู่ซึ่งมองไม่เห็น แต่สัมผัสได้ด้วยความรู้สึก ชาวบ้านจึงยึดถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งหมายถึง บรรทัดฐานแห่งการ ดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอันมีความเชื่อเรื่องผีเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มาก ซึ่งไม่ว่าสังคมปัจจุบันจะมีความ เจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นกว่าในอดีต แต่ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังฝังรากลึกอยู่ใน ความรู้สึกของชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีผลมาจากความเชื่อ คือ การบูชา และการบวงสรวง เพื่อให้ผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือเกิดความพอใจ และจะได้ช่วยดลบันดาลให้ผู้ทำการบูชาหรือบวงสรวงนั้น สมดังปรารถนาทุกประการ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ ชื่อหน่วย การสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี

เวลาเรียน ๕ ชั่วโมง

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า

หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง วัฒนธรรมศึกษา ชุมชนหล่มเก่า

สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

โรงเรียน.....

สาระสำคัญ

ประวัติความเป็นมาและขั้นตอนการประดิษฐ์อุปกรณ์เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวตำบลหล่มเก่า ได้แก่ ๑. การประดิษฐ์บายศรี ๒. การประดิษฐ์ขันหมากเบ็ง ๓. การประดิษฐ์ขันกระหย่อง ๔. การประดิษฐ์ทุง ทุง หรือธง ซึ่งสิ่งประดิษฐ์ที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นเครื่องแสดงความเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายความหมายและขั้นตอนของงานประดิษฐ์ที่นิยมใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวหล่มเก่าได้ (K)
๒. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างผลงานการประดิษฐ์ของใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวหล่มเก่าได้ (P)
๓. เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกและเป็นพลเมืองที่ดีตามวิถีชุมชนหล่มเก่า (A)

กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

ขั้นการตั้งคำถาม

นักเรียนตั้งคำถามจากภาพที่เห็นให้ได้มากที่สุด เวลา ๑๐ นาทีผ่านระบบ Padlet

ภาพ บายศรีปากชาม
(แหวน. ม.ป.ป.)

ภาพ บายศรีสู่ขวัญ
(ชำเลื่อง มณีวงศ์. ๒๕๕๐)

ภาพ ตุงแขวง
(ชาวไทยพีบีเอส. ๒๕๖๔)

ขั้นการรวบรวมข้อมูล

๑. นักเรียนแบ่งกลุ่มละความสามารถ เก่ง ปานกลาง อ่อน ศึกษาใบความรู้ การสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวดำบลหล่มเก่า

๒. นักเรียนสรุปใบความรู้ การสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวดำบลหล่มเก่า เป็นแผนภาพอินโฟกราฟิก

๓. ประชาชนชาวบ้านให้ความรู้ในการจัดทำบายศรี และการทำตุงตามยุคสมัย

ขั้นออกแบบเชิงวิศวกรรม

๑. นักเรียนเลือกร่างแบบงานการจัดทำบายศรีและการทำตุงตามที่ท่านสนใจ

๒. นักเรียนคำนวณต้นทุนการผลิตเพื่อจัดจำหน่ายพร้อมกับนำเสนอเป็นรายกลุ่ม ครูให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมผลงาน

๓. นักเรียนแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และตัดสินใจเลือกแบบร่างในการออกแบบชิ้นงานเพื่อจัดจำหน่าย

ขั้นดำเนินงานตามแบบ

นักเรียนแต่ละกลุ่มออกแบบชิ้นงานตามแบบที่ได้ร่างไว้ พร้อมกับถ่ายคลิปวิดีโอการทำในแพลตฟอร์ม Tik Tok

ขั้นการนำเสนอ

นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานตนเอง ครูให้ข้อเสนอแนะเติมเต็มผลงานนักเรียน

ขั้นสะท้อนบทเรียน (AAR)

นักเรียนแต่ละคนสะท้อนผลการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้ การสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวดำบลหม่เก่า ครูให้ข้อเสนอแนะเติมเต็มผลการสะท้อนของ นักเรียนผ่านระบบ Padlet

ใบความรู้ที่ ๕

การสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ของชาวตำบลหล่มเก่า

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับการที่มนุษย์ได้รู้จักวิธีการนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้จากขั้นตอนที่ง่ายจนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามในเชิงศิลปะและประโยชน์ใช้สอย จนสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้เป็นอย่างดีและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน กรรมวิธีดังกล่าวช่วยให้มนุษย์ได้ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก โดยเรียกสิ่งประดิษฐ์นั้นว่า “หัตถกรรม” อันหมายถึง การสร้างสิ่งของเครื่องใช้ด้วยมือ เครื่องมือ และภูมิปัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน (กนกพร นิมพลี, ๒๕๕๕)

นอกจากภูมิปัญญาแล้วมนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันก็มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การพัฒนาของมนุษย์ได้มีการเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ในแต่ละชนชาติก็มีความเชื่อและความศรัทธาที่แตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมทั้งดงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาลมา (ปัญญา ธนบุญสมลัทธิ, ๒๕๕๒)

การแสดงความเคารพบูชาในศาสนาพุทธก็มีกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ได้รับการยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาของชาวไทยลุ่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ก็คือ การทำบายศรี และขันหมากเบ็ง หรือขันหมากเบญจ นอกจากนี้ยังมีงานหัตถกรรมที่นิยมทำกันเพื่อใช้ในพิธีกรรม เช่น ขันกะหย่อง และตุ้ง หรือธง ซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

บายศรี

ศิลปะงานใบตองที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ วิถีชีวิตของคนไทยยังมีความผูกพันกับการทำบายศรีสู่ขวัญที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ อีกประการหนึ่งเวลามีงานบุญต่าง ๆ มักจะพบเห็นการทำบายศรีสู่ขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคล สร้างขวัญและกำลังใจที่จะดำรงชีวิตอย่างปกติสุข และที่สำคัญเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น จึงได้เพียรพยายามอย่างมาก เพื่อจะต้องทำบายศรีให้ได้ และได้ฝึกหัดทำจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเวลามีงานบุญก็จะไปช่วยทำ ถือเป็นการฝึกฝนไปในตัว และถ้าฝึกฝนบ่อย ๆ จะเกิดความชำนาญจนสามารถจัดบายศรีได้อย่างสวยงาม และประณีต อาานิสงส์จากการทำบายศรี เป็นการฝึกสมาธิ ความใจเย็น บายศรีจึงจะมีความสวยงามและทรงคุณค่าในความเป็นไทย ผลงานที่เป็นที่ยอมรับสามารถจัดทำบายศรีใบตองหลายรูปแบบ เมื่อมีงานวัด งานมงคล หรืองานบายศรีสู่ขวัญให้กับแขกผู้มาเยือน จนได้รับการความเชื่อถือในฝีมืออันวิจิตรบรรจง และไว้วางใจให้จัดทำบายศรีเพื่อนำไปประกอบพิธี

สิ่งที่ต้องเตรียมในการทำบายศรี

๑. ใบตอง
๒. ถ้วย
๓. กะละมังสำหรับแช่ใบตองไม่ให้เหี่ยว
๔. ไม้ปลายแหลม
๕. ดอกไม้
๖. กรรไกร
๗. ลวดเย็บกระดาษ

การเลือกและการทำความสะอาด

ใบตองที่นำมาใช้สำหรับทำบายศรี มักนิยมใช้ใบตองจากกล้วยตานี เนื่องจากเป็นใบตองที่มีลักษณะเป็นเงา มันวาว เมื่อโดนน้ำจะยิ่งเกิดประกายสีเขียวเข้มสวยงามยิ่งขึ้น และที่สำคัญใบตองจากกล้วยตานีมีความคงทน ไม่แตกง่าย ไม่เหี่ยวง่าย สามารถนำมาพับม้วนเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ ได้ง่าย และสามารถเก็บไว้ได้นานหลายวัน หรือถ้ำรักษาโดยหมั่นพรมน้ำบ่อย ๆ ใบตองกล้วยตานีจะสามารถคงทนอยู่ได้นานเป็นสัปดาห์ เมื่อได้ใบตองกล้วยตานีมาแล้วจะต้องนำมาทำความสะอาดก่อน โดยการเช็ดจะต้องใช้ผ้าเช็ดตามรอยของเส้นใบไปในทางเดียว อย่าเช็ดกลับไปกลับมา หรืออย่าเช็ดขวางเส้นใบเป็นอันขาด เพราะจะทำให้ใบตองเสียหาย มีรอยแตก และชำรุดไม่สามารถนำใบตองมาใช้งานได้เต็มที่ เมื่อเช็ดสะอาดดีแล้ว ก็ให้พับพอหลวม ๆ เรียงซ้อนกันไว้ให้เป็นระเบียบ เพื่อรอนำมาใช้งานในขั้นตอนต่อไป

การพับหรือฉีกใบตอง แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้วฟุต
๒. ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้วฟุต
๓. ใบตองสำหรับห่อ ฉีกกว้างประมาณ ๑.๕ นิ้วฟุต

ใบตองแต่ละประเภท ควรฉีกเตรียมไว้ให้ได้จำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ ถ้าทำพานบายศรี ๓ ชั้น ชั้นละ ๔ ทิศ (๔ ร้อย) นั่นก็หมายถึงจะมีร้อยทั้งหมด ๑๒ ร้อย ในแต่ละร้อยจะประกอบด้วยกรวยแม่ ๑ กรวย และกรวยลูก ๙ กรวย รวมทั้งสิ้น จะมีกรวยแม่ ๑๒ กรวย และ กรวยลูก ๑๐๘ กรวย นั่นเอง แสดงว่า จะต้องมียี่ใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ๑๒ ชิ้น ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ๑๐๘ ชิ้น ใบตองสำหรับห่อ ๑๒๐ ชิ้น นั่นเอง แต่ใบตองสำหรับห่อจะต้องเตรียมไว้เพื่อห่อร้อยอีก คือใน ๑ ร้อยจะประกอบไปด้วย กรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๙ กรวย ซึ่งจะต้องมาห่อรวมกัน ดังนั้น จึงต้องเพิ่มใบตองสำหรับห่ออีก ๑๒๐ ชิ้น รวมเป็นใบตองสำหรับห่อ ๒๔๐ ชิ้น

การพับกรวย และห่อกรวย

การพับ หรือห่อกรวย หมายถึง การนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้แล้วสำหรับพับกรวย มาพับโดยการพับกรวยแม่และกรวยลูกจะมีลักษณะวิธีการพับเหมือนกัน คือ การนำใบตองมาพับม้วนให้เป็นกรวยปลายแหลม เพียงแต่กรวยลูกจะมีการนำดอกพุดมาวางเสียบไว้ที่ส่วนยอดปลายแหลมของกรวยด้วย เมื่อพับหรือม้วนใบตองเป็นกรวยเสร็จในแต่ละกรวยแล้วให้นำลวดเย็บกระดาษมาเย็บใบตองไว้เพื่อป้องกันใบตองคลายตัวออกจากกัน แล้วเก็บกรวยแต่ละประเภทไว้จนครบจำนวนที่ต้องการ เมื่อได้กรวยแต่ละประเภทครบตามจำนวนที่ต้องการแล้วก็นำกรวยที่ได้มาห่อ โดยการนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้สำหรับห่อมาห่อกรวย หรือเรียกอีกอย่างว่า ห่อผ้า หรือ แต่งตัวให้กรวยบายศรี การห่อร้อยบายศรี คือการนำกรวยแม่ และ กรวยลูกที่ได้ห่อกรวยไว้เรียบร้อยแล้ว มาห่อมัดรวมเข้าไว้ด้วยกัน ที่นิยมทำกันใน ๑ ร้อย จะประกอบด้วยกรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๙ กรวย

ภาพ แม่บายศรี

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

วิธีการห่อริ้ว มีการห่อคล้ายกับการห่อกรวยแม่ หรือ กรวยลูก

แต่จะแบ่งวิธีตามลักษณะงานที่ได้เป็น ๒ วิธี คือ

๑. ห่อแบบตรง คือการห่อโดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านบนกรวยแม่เป็นชั้น ๆ ทับกันขึ้นมา หรือหันกรวยลูกเข้าหาตัวผู้ห่อ การห่อแบบนี้จะได้ริ้วบายศรีค่อนข้างตรง และในช่วงตัวริ้วจะมีรอยหยักของใบตองห่อเรียกว่า มีเกล็ด

๒. ห่อแบบหวาน คือการห่อ โดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านล่างของกรวยแม่ และวางซ้อนด้านล่างลงไปจนครบ หรือหันกรวยแม่เข้าหาตัวผู้ห่อ โดยวางกรวยลูกลงด้านล่างจนครบนั่นเอง การห่อแบบนี้ จะได้ริ้วบายศรีเป็นลักษณะอ่อนช้อย เงอน อ่อนหวาน

เมื่อห่อริ้วจนเสร็จในแต่ละริ้วแล้ว จึงนำริ้วที่ได้ลงแช่ในน้ำผสมสารส้มที่เตรียมไว้ประมาณ ๒๐ นาที เพื่อให้ใบตองเข้ารูปทรง อยู่ตัวตามที่ได้พับและห่อ จากนั้น จึงนำไปแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกต่อไป เพื่อให้ริ้วมีความเป็นมันวาว เน้นสีเขียวเข้มของใบตองมากขึ้น และมีกลิ่นหอมในตัวเอง

การประกอบพานบายศรี

การประกอบพานบายศรี ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำบายศรี คือการนำริ้วที่ทำเสร็จแล้ว และแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกแล้ว มาประกอบเข้ากับพานบายศรี ๓ ชั้นที่ได้เตรียมไว้

การนำริ้ว มาประกอบกับพานควรเริ่มต้นจากพานใหญ่สุด หรือพานที่วางอยู่ชั้นล่างสุดก่อน โดยการวางให้ริ้วอยู่บนพานให้มีระยะห่างเท่า ๆ กัน ๔ ริ้ว (๔ ทิศ) ซึ่งจะยึดริ้วติดกับพานโดยใช้ไม้ปลายแหลมที่เตรียมไว้แล้วมากลัด หรือเสียบจากด้านบนของริ้วให้ทะลุไปยึดติดกับโฟมที่รองไว้บนพื้นพาน

การประกอบริ้วกับพานชั้นกลาง และชั้นบนสุดก็ใช้วิธีเดียวกัน แต่จะต้องให้ริ้วชั้นที่ ๒ วางสลับกับริ้วชั้นแรก และริ้วบนพานชั้นบนสุด ก็ให้สลับกับริ้วบนพานชั้นกลางการประกอบริ้วกับพานชั้นบนสุด ให้ห่อใบตองเป็นกรวยขนาดใหญ่พอควรวางไว้เป็นแกนกลางของพาน เมื่อวางริ้วทั้ง ๔ ริ้วเสร็จแล้ว ให้รวบปลายสุดของริ้วทั้ง ๔ เข้าหากัน โดยมีกรวยที่ทำเป็นแกนกลางอยู่ด้านใน แล้วนำใบตองม้วนเป็นกรวยขนาดใหญ่อีกกรวยมาครอบทับยอดทั้ง ๔ ของริ้วไว้ ซึ่งจะ
ทำให้พานบายศรีที่ได้มียอดแหลมที่สวยงามและมั่นคง จากนั้นจึงนำไปไม้ (ส่วนใหญ่จะนำไปไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง) มาวางรองบนพาน เพื่อปกปิดไม่ให้มองเห็นโฟมที่รองพื้นพาน และนำดอกไม้สด

วิถีทัศน์ วิธีทำ/บายศรีปากชาม

ชั้นหมากเบ็ง/แบบง่าย ๆ

ที่มา: (คิดส์ DIY, ๒๕๖๔)

ภาพ พานบายศรีแบบสมบูรณ์

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

เช่น ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกดาวเรือง มาประดับบนพานเพิ่มความสวยงามหรือทำมาลัยสวมบนยอด หรือทำเป็นอุบะร้อยรอบพานแต่ละชั้น ก็จะเพิ่มสีสัน และความสวยงามให้แก่พานบายศรีมากขึ้น

ชั้นหมากเบ็ง

ชั้นหมากเบ็ง หรือ ชั้นหมากเบญจ หมายถึง พานพุ่มดอกไม้ที่ใช้เป็นพานพุ่มบูชาในพิธีกรรม และบูชาพระรัตนตรัยในวันอุโบสถ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการนำไปบูชาวิญญูณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยนำไปวางไว้ตามเสาหัววัด หรือ หลักเส (ธาตุทำด้วยไม้แก่น แกะสลักสวยงาม เจาะให้เป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดสี่นิ้วฟุต สำหรับบรรจุอัฐิ) ซึ่งนิยมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (วีระพงศ์ มีสถาน, ๒๕๖๑)

ชั้นหมากเบ็ง ทำจากใบตอง เป็นรูปกรวยคว่ำหลาย ๆ อัน ตรึงให้เป็นชุดเดียวกันด้วยไม้กลัด ส่วนปลายประดับด้วยดอกไม้เล็ก ๆ หรืออาจแซมด้วยดอกไม้หลากสีในชอกหลีบของกรวยก็ได้ คำเรียกว่า ชั้นหมากเบ็งนี้น่าจะมีพัฒนาการมาจากเดิมที่มีการนำสิ่งของไปมอบหรือสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบูชาครู โดยบรรจุลงในขัน ซึ่งหากจะมองในแง่ความหมายของคำโบราณว่า “ขัน” พัฒนาจากการที่ผู้คนรู้จักพับใบไม้ทำเป็นกรวยเพื่อเป็นภาชนะไว้ก่น้ำ หรือเพื่อบรรจุสิ่งของ ภายหลังเกิดพัฒนาการด้านโลหะ แล้วมีการทำภาชนะใช้ตัดหรือใช้บรรจุ กลายเป็นรูปทรง “ขัน” ดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน จนคำเรียกขันที่ประดิษฐ์จากใบไม้ หรือเครื่องจักสานได้เลือนหายไปจากภาษาของคนทั่วไป ยังเหลือแต่นำมาเรียกชั้นหมากเบ็ง ขันกะหย่อง เป็นต้น

การทำชั้นหมากเบ็ง

การทำชั้นหมากเบ็ง เป็นการทำเพื่อบูชาพระรัตนตรัยในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการบูชาวิญญูณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และจากการสันนิษฐาน คำว่า “เบ็ง” น่าจะเป็นการกลายเสียงมาจากคำว่า “เบญจ” ที่แปลว่า ห้า และ ห้า ในที่นี้ หมายถึง ชั้น ๕ ของมนุษย์ตามคติทางพระพุทธศาสนา (ระวาง บุญสิงห์ และคณะ, ๒๕๖๔) นิยมทำและใช้ในการประกอบพิธีกรรมทั้งทางพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ จะมีอยู่ ๒ ชนิด คือ

แบบ ๕ ชั้น คือ ซ้อนทับกรวยใบตองและประดับดอกไม้ขึ้นไป ๕ ชั้น อันมีความหมายถึง ชั้นทั้ง ๕ หรือที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เบญจขันธ์ ได้แก่

รูป คือ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด อันได้แก่ร่างกายและพฤติกรรม สสาร และพลังงานด้านวัตถุ

เวทนา คือ ความรู้สึก สุข ทุกข์ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และใจ

สัญญา คือ ความกำหนดได้ หมายถึง อันเป็นเหตุให้เกิดอารมณ์

สังขาร คือ คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต

วิญญาน คือ การรับรู้ได้ เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส ได้กลิ่น ได้รับรส ซึ่งทั้งหมดก็เป็น การรวบรวมขั้นทั้ง ๕ และสำรวมเพื่อน้อมบูชาพระรัตนตรัย

แบบ ๘ ชั้น คือ ช้อนทับกรวยใบตองและประดับดอกไม้ขึ้นไป ๘ ชั้น อันมีความหมายที่แสดงถึง ธาตุทั้ง ๔ ที่รวมกันทั้ง ๘ ชั้น เป็นร่างกายทั้ง ๓๒ ประการ ซึ่งก็หมายถึง การนอบน้อมกายทั้งหมด เพื่อสักการะบูชา

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำชั้นหมากเบ็ง ประกอบไปด้วย

๑. ใบตองตานี
๒. ไม้กลัด
๓. กรรไกร
๔. ชาม
๕. ดอกไม้สำหรับประดับตกแต่ง

ขั้นตอนและวิธีการทำชั้นหมากเบ็ง

เริ่มจากการเช็ดใบตองให้สะอาดและฉีกใบตองให้มีขนาด ดังนี้

๑. ใบตองขนาด ๒ นิ้ว จำนวน ๒๐ แผ่น ใช้สำหรับกรวย ๕ ชั้น
๒. ใบตองขนาด ๕^{๑/๒} นิ้ว จำนวน ๒ แผ่น สำหรับทำกรวยข้าว
๓. ใบตองขนาด ๘ นิ้ว จำนวน ๑ แผ่น ใช้สำหรับ พันทิปปิดเกล็ดกรวย

วิธีการพับ

๑. การม้วนกรวย นำใบตอง ๒ แผ่นที่ฉีกไว้มาประกบกันให้ทางปลายอ่อนทั้ง ๒ แผ่นสลับกัน แล้วม้วนให้เป็นกรวยปลายอ่อนอยู่ข้างนอก ตัดปากกรวยให้เรียบใช้ไม้กลัด ความสูงจากยอดประมาณ ๕^{๑/๒} นิ้ว เส้นผ่านศูนย์กลาง ๒^{๓/๔} นิ้ว – ๓ นิ้ว

๒. การพับกลีบ มือซ้ายถือข้างอ่อน จับริมใบตองตอนกลาง มือขวาพับเฉแบ่งเป็นสี่ส่วนแล้วปิดริมซ้ายตลบลงมาทับรอยพับตรงกลาง พับทั้งหมด ๒๐ แผ่น

๓. การพับกลีบประกอบตัวแม่ มีทั้งหมด ๔ แถว โดยมือซ้ายจับตัวแม่ มือขวาจับกลีบที่พับไว้ ทาบกับตัวแม่ใช้ไม้กลัดทับซ้อนกลีบเป็นชั้น ๆ จำนวน ๔ แถว ๆ ละ ๕ ชั้นหรือ ๘ ชั้น

๔. การพับผ้านุ่ง หรือ การมอบ พับผ้านุ่งโดยพับครึ่งใบตองพันรอบฐานปิดโคนกลีบสุดท้าย กว้าง ๔ นิ้ว ใช้ไม้กลัดหรือลวดเย็บและตัดแต่งฐานให้เรียบร้อย ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ เช่น ดอกกรัก ดอกพุด (นิยมใช้ดอกไม้สีขาว) หรือดอกดาวเรือง

ภาพ ขันหมากเบ็ง ๕ ชั้น
ที่มา: (honeymoonseat, ๒๕๖๑)

วีดิทัศน์ ขันหมากเบ็ง ๕ ชั้น
ที่มา: (แสงจันทร์ เขจรศาสตร์, ๒๕๖๐)

ชั้นกระหย่อง

ภาพ ลักษณะชั้นกระหย่อง
ที่มา: (ตึก แสนบุญ, ๒๕๔๙)

ชั้นกระหย่อง หรือชั้นกะย่อง เป็นภาชนะที่สานด้วยตอกไม้ไผ่ มีรูปร่างคล้ายพาน ส่วนบนสานทึบ ส่วนล่างสานเป็นตาห่าง ๆ หรือในบางครั้งอาจจะสานทึบ ใช้สำหรับวางเครื่องสักการบูชาหรือดอกไม้เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือยกครูเรียนมนต์เรียนพระ-ธรรม หรือใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ

การทำชั้นกระหย่องนั้นอาจอธิบายได้คร่าว ๆ คือนำตอกไม้ไผ่มาสานให้ส่วนบนหนาทึบ สำหรับวางสิ่งของเครื่องบูชาต่าง ๆ จากนั้นจึงสานท่งในส่วนเอวให้คอดลง แล้วจึงสานหนาลงมาจนถึงส่วนฐานโดยสานเป็นรูปวงกลม หรือสี่เหลี่ยม เนื่องจากชั้นกระหย่องที่พบมีทั้งขนาดและลวดลายการสานที่แตกต่างกันไปตามแต่ฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ของช่าง แต่ก็ยังมีเอกลักษณ์คือรูปทรงเส้นรอบนอกของชั้นกระหย่องนั้นมีลักษณะแบบบัวคว่ำ บัวหงายลายสาน เช่น ลายขัด ลายเฉลว ลายหัวส้อม ลายกันหอย

ภาพ ส่วนบนชั้นกระหย่องสำหรับวางเครื่องบูชา
ที่มา: (ตึก แสนบุญ, ๒๕๔๙)

ภาพ ส่วนเอวชั้นกระหย่อง
ที่มา: (ตึก แสนบุญ, ๒๕๔๙)

ภาพ ส่วนล่างชั้นกระหย่อง
ที่มา: (ดี๊ก แสนบุญ, ๒๕๔๙)

ภาพ ชั้นกระหย่อง
ที่มา: (ดี๊ก แสนบุญ, ๒๕๔๙)

นอกจากจะใช้สำหรับใส่ดอกไม้ ธูปเทียน หรือขันห้าสำหรับบูชาพระพุทธรูปแล้ว ชั้นกระหย่องถูกใช้ในพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือประเพณีความเชื่อท้องถิ่น เช่น งานประเพณีบุญผะเหวด หรือบุญมหาชาติ ซึ่งเป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน โดยจะมีการนำชั้นกระหย่องตั้งตามต้นเสาของศาลาโรงธรรมสำหรับใส่ข้าวพันก้อน หรือในงานบุญชำระ (บุญชำระ) บุญเบิกบ้าน ซึ่งเป็นงานบุญในเดือนเจ็ด (ราวเดือนมิถุนายน) เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งที่ไม่ดี อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง เป็นการปัดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้านเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในหมู่บ้าน

ลวดลายการสานจะมีขนาดที่แตกต่างกันออกไป ภาพ การวางเครื่องบูชาบนชั้นกระหย่อง แต่ด้วยรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ของชั้นกระหย่องจึงส่งอิทธิพลไป ที่มา: (ดี๊ก แสนบุญ, ๒๕๔๙) ยังงานหัตถกรรมด้านอื่นด้วย คือผ้าทอลายซิดซึ่งมีลวดลายที่มีที่มาจากสภาพแวดล้อมรอบตัว ก่อเกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ซึ่งหนึ่งในลวดลายที่ปรากฏนั้น มีลายที่เรียกว่า ซิดชั้นกระหย่อง ซึ่งมีที่มาจากชั้นกระหย่องนั่นเอง

ขันกระหอยยังคงพบเห็นการใช้งานได้ทั่วไปในชุมชนหล่มเก่าในปัจจุบัน นอกเหนือจากการใช้งานในด้านการประกอบพิธีกรรมตามศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่นแล้ว ยังมีการสานขันกระหอยเป็นอุตสาหกรรมชุมชนสำหรับขายให้นักท่องเที่ยวเพื่อเป็นของที่ระลึกหรือตกแต่งบ้านเรือน โดยในหลายชุมชนมีการอบรมผู้สูงอายุหรือเยาวชนในการสืบทอดภูมิปัญญาการสานขันกระหอย มีการพัฒนารูปทรงลวดลายจนมีความประณีตสวยงามยิ่งขึ้น (ติก แสนบุญ, ๒๕๕๙)

ภาพ ขันกระหอยพร้อมดอกไม้สำหรับบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ที่มา: (หมู มั๊กหม่วน, ๒๕๖๔)

วิดิทัศน์ วิธีสานกระหอยไม้ไผ่
ที่มา: (Pacomter Gittisopano, ๒๕๖๔)

ทุง ตุง หรือธง

ทุง ตุง หรือธง เป็นสัญลักษณ์ความเชื่อของคนไทยและคนในดินแดนอุษาคเนย์ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของผี พราหมณ์และพุทธที่หลอมรวมกัน หรือภาษามาตรฐานของไทยเรียกว่า “ธง” ภาคอีสาน เรียกว่า “ธง” ภาคเหนือ เรียกว่า “ตุง” ชาวไทยใหญ่ เรียกว่า “คำข่อน” ประเทศพม่า เรียกว่า “ตะขุ่น” ประเทศลาว เรียกว่า “ทง” หรือ “ทุง” ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมสำคัญมาอย่างยาวนาน เชื่อกันว่าสามารถใช้ป้องกันสิ่งไม่ดีที่มองไม่เห็นหรือภูตผีวิญญานที่จะมารบกวนงานบุญ หากเห็น ทุงแล้วจะถอยออกไป พร้อมกันนั้นยังเป็นการบอกกล่าวบวงสรวงเทพยดาในพื้นที่ว่ามีการทำบุญและมีพิธีกรรมสำคัญให้มาช่วยปกป้องคุ้มครอง

ในงานบุญประเพณีแต่ละเดือนของชาวอีสานมักจะประดิษฐ์ “ตุง” หรือ “ธง” หลากหลายรูปแบบและหลากหลายสีสันบนผืนผ้าหรือใช้วัสดุสิ่งอื่นเพื่อสื่อความหมายระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ

ทุง มีความเป็นมาจากรื่องเล่าเมื่อครั้งในอดีตว่า มีพวกละม้ายปีศาจขึ้นไปก่อความเดือดร้อนแก่คนบนสวรรค์ จนทำให้เหล่าเทวดาตกใจกลัวเป็นอย่างมาก ทำให้เจ้าแห่งสวรรค์สร้าง “ทุง” ขึ้นมา เพื่อให้เหล่าเทวดาได้มองเห็น “ทุง” แล้วเกิดความกล้าหาญไม่หวาดกลัวเหล่ามารปีศาจอีกต่อไป “ทุง” จึงเป็นเหมือนตัวแทนในการขับไล่มารร้ายไปจากสวรรค์นั่นเอง ทำให้ในกาลต่อมามนุษย์จึงได้ประดิษฐ์ “ทุง” เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งเพื่อเป็นพุทธบูชา และเป็นปัจจัยการส่งกุศลให้แก่ตนเองในชาติหน้าจะได้เกิดบนสวรรค์ต่อไป

ทุง จึงนับได้ว่าเป็นเครื่องสักการะ เพื่อใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ในบุญเฉลิมฉลอง หรือขบวนแห่ต่าง ๆ การประดับประดาในงานพิธีต่าง ๆ เพื่อความสวยงามตระการตา โดยมีความแตกต่างกันตามความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปทุงจะมีลักษณะคล้ายกับธงมีความยาวประมาณ ๑ – ๓ เมตร อาจทอด้วยผ้าฝ้ายเป็นลายขิด ลวดลายสัตว์ คน ต้นไม้ หรือพระพุทธรูป เพื่อถวายพระสงฆ์เป็นพุทธบูชา

การที่ชาวบ้านนำทุงมาถวายเป็นพุทธบูชา ทั้งที่เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วหรือเป็นการถวายเพื่อส่งกุศลผลบุญให้แก่ตนเองในชาติหน้า ก็ด้วยคติความเชื่อที่ว่าเมื่อตายไปแล้วจะพ้นจากการตกนรกโดยอาศัยเกาะชายทุงขึ้นสวรรค์ จะได้พบพระศรีอริยเมตไตรย หรือจะได้ถึงซึ่งพระนิพพาน จากความเชื่อนี้จึงมีการถวายทุงที่วัดอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตของตน

ภาพ Tung Sib Song Ra Si

ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

◀ **ทุงสิบสองราสี** นิยมทำด้วยกระดาษ ลักษณะของทุงสิบสองราสี มีรูปนักษัตร หรือสัตว์สิบสองราสีในพื้นเดียวกัน เชื่อว่าในครอบครัวหนึ่งอาจมีสมาชิกหลายคน แต่ละคนอาจมีการเกิดในปีต่างกัน หากมีการนำไปถวายเท่ากับว่าทุกคนในครอบครัวได้รับอานิสงส์จากการทานทุงเท่า ๆ กัน ถือว่าเป็นการสืบทอด ใช้เป็นทุงบูชาเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์

ภาพ การประดับทุงไล่หมี

ที่มา: (ห้องสมุดประชาชนอำเภอตอยสะแก, ๒๕๖๑)

วิดีโอ ดุง วิธีการทำตุงไล่หมี

ที่มา: (Paiyok, ๒๕๖๔)

▲ **ทุงไล่หมี**

เป็นงานศิลปะประดิษฐ์ที่เกิดจากการตัดกระดาษสีหรือกระดาษแก้วสีต่าง ๆ เมื่อใช้กรรไกรตัดสลับกันเป็นลายฟันปลาจนถึงปลายสุดแล้วคลี่ออกและจับหางจะเกิดเป็นพวงกระดาษสวยงาม นำไปผูกติดกับต้นไม้หรือแขวนในงานพิธีต่าง ๆ เช่น ตกแต่งปราสาทศพ ปักเจดีย์ทราย ประดับครัวทาน และอื่น ๆ

ภาพ การประดับทุง
ที่มา: (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๕)

วีดิทัศน์ เย็บประกอบธงเป็นพวง
ที่มา: (เย็บ ปัก ถัก ร้อย ตามรอยแม่, ๒๕๖๔)

▲ **ทุงใยแมงมุม** เป็นทุงที่ทำจากเส้นด้ายเส้นฝ้าย หรือเส้นไหม ผูกโยงกันคล้ายใยแมงมุม นิยมใช้แขวนตกแต่งไว้หน้าพระประธาน หรือโดยรอบในงานพิธีกรรม ใช้ในการปกป้องคุ้มครองคล้ายกับทุงไชย

ปัจจุบัน ทุง หรือ ตุ้ง ในมุมมองของคนรุ่นใหม่อาจเห็นภาพไม่ชัดเจน ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง แต่ ทุง หรือ ตุ้ง ก็ยังอยู่ในวิถีวัฒนธรรมความเชื่อของผู้คนไทหล่มและในแถบลุ่มน้ำโขง และถือได้ว่า ทุง หรือ ตุ้ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่ควรแก่การบันทึก ศึกษา ไว้ให้ลูกหลานเรียนรู้สืบไป

บรรณานุกรม

- กนกพร ฉิมพลี. (๒๕๕๕). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน
กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กรมศิลปากร. (๒๕๕๕.). **พระพุทธรูปสำคัญ**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.(๒๕๖๔). หลวงพ่อใหญ่วัดตาล. ค้นเมื่อ พฤษภาคม ๕ ๒๕๖๕, จาก
<https://shorturl.asia/PNIIFS>
- กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. (๒๕๓๒). **เมืองอุบลราชธานี**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- กุลิสรา ปองเพียร. (๒๕๖๐). **วิถีผ้าทอ: ชินห์คันทะหล่ม**, (เอกสารอัดสำเนา)
ชาวไทยพีบีเอส. (๒๕๖๔). ฟันตาดงไชย ปีใหม่เมือง จ.เชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก
<https://shorturl.asia/SyJLz>
- คิดดี DIY. (๒๕๖๔). วิดีทัศน์ วิธีทำ/บายศรีปากชาม/ขันหมากเบ็ง/แบบง่าย ๆ. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐
๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/Mibxq>
- จักรมนตรี ชนะพันธ์. (๒๕๖๕). ที่มาและความหมายของ “บุญผะเหวดอีสาน” งานบุญสำคัญ กับมหาทาน
บารมี. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/VCNzi>
- จักขุมลย์ วงษ์ท้าว และคณะ. (๒๕๕๕). รายงานการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เรื่องพิธีกินตอง
บ้านวัดทุ่งธงไชย อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, (เอกสารอัดสำเนา)
- จักขุมลย์ วงษ์ท้าว. (๒๕๖๓). **กินตองเจ้าพิธีกรรมและความเชื่อ**. เพชรบูรณ์: ร้านเก่าสิบ.
- จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม. (๒๕๖๐). **การแสดงเพชรบูรณ์**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเพชรบูรณ์.
- จินตนา สนามชัยกุล. (๒๕๕๔). “หลวงพ่อกว้างวัดตาลพุทธศิลป์ร่วมล้านช้าง : ดำเนิน ศรัทธา ความเชื่อ
ของชาวหล่มเก่า”. ใน **ศิลปวัฒนธรรมเพชรบูรณ์**. ๑ (๒), ๓๔ - ๔๒.
- จินตนา สนามชัยกุล. (๒๕๕๑). **โครงการวิจัยเรื่อง การสืบค้นตำนานหลวงพ่อกว้างวัดตาล และศาล
เจ้าพ่อในชุมชนอำเภอหล่มเก่า เพื่อการสืบสานฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านและส่งเสริมการ
ท่องเที่ยว** (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ชำเลื่อง มณีวงศ์. (๒๕๕๐). บายศรีสู่ขวัญ “เครื่องสังเวย”. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก
<https://shorturl.asia/XRFdV>
- ตึก แสนบุญ. (๒๕๔๙). “ขันกะย่อง” หัตถกรรมเครื่องจักสานหนึ่งเดียว ในงานพุทธศิลป์ถิ่นอีสาน. สืบค้น
เมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/kDsUx>
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๕๖). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์**. เพชรบูรณ์: ไทยมีเดีย
เพชรบูรณ์.

บุญคุณลาน (กุ่มข้าวใหญ่). สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๒๓ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/ZMF3t>

ประตู่อีสาน. (๒๕๖๓). บุญข้าชะ เลี้ยงตาแฮก ปู่ตา. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/KWEHs>

ประเพณีบุญข้าวประดับดิน, (๒๕๕๖). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/m9CB1>

ประวัตินวันสงกรานต์ (๒๕๖๕) กิจกรรม ประเพณีการทำบุญในวันสงกรานต์. (๒๕๖๕). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/oxzbD>

ประสม บุญป้อม. (ม.ป.ป.). วิธีชีวิตอีสาน. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๒๓ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/gcnle>

ปรีชา พิณทอง. (๒๕๓๔). **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.

ปานวาด มากนวล. (๒๕๕๗). **คาถาและพิธีกรรมในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน: บทวิเคราะห์และมุมมองในเชิงคติชนวิทยา. ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

พระสมุห์ไพโรศาล ภทรมณี. (๒๕๔๕). “เว้าพื้นเมืองหล่ม.” รายงานการค้นคว้าอิสระ ปริญญามหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

ภาชิต จิตรภาษา. (๒๕๓๙). “สวดคฤหัสถ์.” ศิลปวัฒนธรรม. ๑๗ (๓).

มณีรัตน์ จันทนะพะลิน. (๒๕๒๕). **งานใบตอง**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด

มานะ บุญเกิด และวิไล ชินโพธิ์. (๒๕๕๐). **การศึกษาพิธีกรรมพืชน้ำ: กรณีศึกษาหมู่บ้านนาทรายและหมู่บ้านวังบาล ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานการวิจัยทางด้านนาฏศิลป์และการละคร โปรแกรมวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.**

เย็บ ปัก ถัก ร้อย ตามรอยแม่. (๒๕๖๔). วิดีทัศน์ เย็บประกอบธงเป็นพวง. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/81JQk>

เรารักในหลวงจังหวัดเพชรบูรณ์. (๒๕๖๑). ภาพ วัดทุ่งธงไชยในอดีต. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๕ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/uLHXc>

ลันนา เจริญสิทธิชัย. (๒๕๕๔). **ประเพณีไทยอีสาน**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ไพบีชัย.

วลีสิทธิ์ สติธรรมพงศ์. (๒๕๖๑). “สวดคฤหัสถ์” คืออะไร ? แล้วทำไมไม่ให้เป็น “วัฒนธรรมลอยลม”.

กรุงเทพฯ: มติชนสุดสัปดาห์.

วัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง. (๒๕๖๒). ภาพ วัดศรีมงคล. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๑๗ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/j3ZV0>

วัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง. (๒๕๖๔). ภาพ พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีศรีมงคล. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๑๗ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/cJEDR>

วัดศรีสุเม้งค์. (๒๕๖๑). ภาพ โบสถ์วัดศรีสุเม้งค์. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๑๗ ๒๕๖๕, จาก

<https://shorturl.asia/CJEDR>

วิทยา วุฒิสโร. (๒๕๖๑). **ตุง**. สืบค้นจาก <https://cac.kku.ac.th/?p=5048>

วิโรฒ ศรีสุโร. (๒๕๓๙). **ธาตุอีสาน**. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

วิศิษฐ์ โฆษิตานนท์. (๒๕๕๔). ภาพ ที่ว่าการอำเภอหล่มเก่าหลังที่ ๓. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๕ ๒๕๖๕,

จาก <https://shorturl.asia/CkJzc>

ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๔๖). **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนเก้า : บุญข้าวประดับดิน. สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/RDPk4>

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนแปด บุญเข้าพรรษา สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/w4v5P>

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนสิบสอง : บุญกฐิน. สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/eKbk5>

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนสิบ : บุญข้าวจ้าว. สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/JR1XV>

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนสี่ บุญผะเหวด. สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/dyva4>

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนสิบเอ็ด : บุญออกพรรษา. สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/QU7e3>

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนหก : บุญบั้งไฟ. สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/LTWfu>

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ บุญเดือนห้า : บุญฮอดสง. สืบค้นเมื่อ

กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/kf10x>

สงวน รอดบุญ. (๒๕๔๕). **พุทธศิลป์ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สายธาร.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (๒๕๔๓). **นิทานโบราณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.

กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

สยามรัฐ. (๒๕๖๔.). “**สวดคฤหัสถ์**” จำวัดสวดศพ การแสดงพื้นบ้านที่เลือนหายไปจากสังคมไทย

กรุงเทพฯ: ศูนย์สังคีตศิลป์.

สันติ เล็กสุขุม. (๒๕๔๙). **ศิลปะสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เมืองโบราณ.

สำนักงาน อ.ส.ท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (๒๕๖๓). ชีวิต “ไทหล่ม” จากการสั่งสมและส่งต่อ.

สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๑๗ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/8dRph>

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด. (๒๕๖๑). บุญข้าวสาก. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/u4EzL>

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, กลุ่มอำเภอที่ ๓ (หล่มเก่า – เขาค้อ) อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. (๒๕๔๗). **ข้อมูลสารสนเทศวัฒนธรรม ตำบลหินสาว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์**. เพชรบูรณ์: สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มเก่า.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, กลุ่มอำเภอที่ ๓ (หล่มเก่า – เขาค้อ) เอกสารหมายเลข ๑๒/๒๕๔๗. (๒๕๔๗). **ชุมชนตำบลตาดกลอย อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ปี ๒๕๔๗**. เพชรบูรณ์: สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มเก่า.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม. (๒๕๖๒). ฮีตสิบสองครองสิบสี่ : บุญเข้าพรรษา. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/oueY1>

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏขอนแก่น. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ ฮีตเดือนอ้าย บุญเข้ากรรม. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๒๓ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/HZlvo>

สิทธา พินิจวาดล. (๒๕๔๔). **ไทยศึกษา (Thai Studies)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
แสงจันทร์ เขจรศาสตร์. (๒๕๖๐). วิถีทัศน์ ขึ้นหมากเบ็ง ๕ ชั้น. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/qEbe1>

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์. (๒๕๔๖). **สมบัติเมืองเพชรบูรณ์ เล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.พิจิตร.

หนุ่ม-สุทน รุ่งธัญรัตน์. (๒๕๖๕). สัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรม “ชุมชนบ้านหล่มเก่า” จ.เพชรบูรณ์. ค้นเมื่อ พฤษภาคม ๕ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/I0eGD>

หมู่มักหม่วน. (๒๕๖๔). ขึ้นกระหย่อง, กะย่อง, ขึ้นกะย่อง. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/ZmfeR>

ห้องสมุดประชาชนอำเภอตอซำ. (๒๕๖๑). ตุงไส้หมู ศิลปะการตัดกระดาษของชาวล้านนา. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/sr70f>

แหวน. (ม.ป.ป.). บายศรีบวงสรวงภาคอีสาน. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/tQLFF>

อดิศร เพียงเกษ. (๒๕๔๔) **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบาป - บุญ ที่ปรากฏในผลบุญอีสาน**.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อรอุมา เมืองทอง. (๒๕๕๙). **ประเพณีประดิษฐ์บุญบังไฟบ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์**, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อีสานร้อยแปด. (๒๕๖๑). ภาพ ประเพณีบุญเข้ากรรม. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๑๗ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/fxoJl>

อุดม เขยกิจวงศ์. (๒๕๔๕). **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

Honeymoonseat. (๒๕๖๑). ภูเขา ผืนนา ป่าล้อม ย้อมคราม/เที่ยววิถีชุมชน บ้านหนองสำน จ.สกลนคร. สืบค้นเมื่อ, กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/w4A0R>

Krajokhokdan. (๒๕๕๖). วิถีทัศน์ ร้อยเรื่องเมืองไทย ตอน บุญข้าชะ. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/Q6cOZ>

Muangthai Book. (๒๕๕๙). วิถีทัศน์ ความหมายและความสำคัญของประเพณีไทย. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม ๑๗ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/0RwGP>

Pacomter Gittisopano. (๒๕๖๔). วิถีทัศน์ วิถีสานกะหย่องไม้ไผ่. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/fRCIB>

Paiyok. (๒๕๖๔). วิถีทัศน์ ตุง วิธีการทำตุงไส้หมู. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/9xqS7>

prem mm. (๒๕๖๔). ศาสนสถาน : ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔. ค้นเมื่อ พฤษภาคม ๕ ๒๕๖๕, จาก <https://shorturl.asia/Egnmi>

THE BACKGROUND. (๒๕๖๕). วิถีทัศน์ บุญคุณลาน : ฮีต ๑๒ ของอีสาน. สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม ๓๐ ๒๕๖๕, จาก <https://citly.me/yuTMt>

บุคคลอ้างอิง

ชั้นทอง ศรีมูล. (๒๕๖๔). อายุ ๘๐ ปี ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

คำพลอย ปัญญาสาร. (๒๕๖๑). บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ที่ ๙ ตำบลบึงคล้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

คำพูน ท่อนแก้ว. (๒๕๖๑). อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม.

จรัส ทองแก่น. (๒๕๖๑). อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๖/๑ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

จำเนียร บุญสิงห์. (๒๕๖๔). อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

เต๋มา ทองเต็ม. (๒๕๖๑). อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

ด้าน ชนะแพง. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

นารี บุญเหลือ. (๒๕๖๑). อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

นิตยา อินทุรีย์. (๒๕๖๑). อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๙/๑ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

บรรจง เพชรบูรณ์. (๒๕๖๔). อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ที่ ๗ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

บุษบา โถเมือง. (๒๕๖๑). อายุ ๗๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลนาแซง อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม.

ผิว กันเกี้ยว. (๒๕๖๔). อายุ ๗๘ ปี ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

พระอธิการเจียด ญาณสัมมโร. (๒๕๖๔) อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๖๘ หมู่ ๑๒ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

พา หมวกชา. (๒๕๖๐). อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๔ ตุลาคม.

ไพเราะ วงษ์ประยูร. (๒๕๖๔). อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

มลเทียร กันกิม. (๒๕๖๐). อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลหินฮาว อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม.

ยงลักษณ์ ดันยศ. (๒๕๖๔). อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๐๓ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

ระวาง บุญสิงห์. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

ละม่อม แก้วเหลียม. (๒๕๖๔). อายุ ๕๙ ปี บ้านเลขที่ ๓๒ บ้านหินฮาว หมู่ที่ ๗ ตำบลหินฮาว อำเภอ หล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๒ มกราคม.

ศรี วันแจ้ง. (๒๕๖๔). อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๓ บ้านนาทราย หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม.

ศิริ บุญคง. (๒๕๖๔). อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.
 สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

สมควร ธรรมสรณกุล. (๒๕๖๑). อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๙๘ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด
 เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

สมชาย ก้อนเทียน. (๒๕๖๑). ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

สมทรง ดำนรัตนกุล. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด
 เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

สมาน บุญคล้าย. (๒๕๖๔). อายุ ๗๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด
 เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

สวัสดี บุญเสริม. (๒๕๖๔). อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด
 เพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

สั่ง หมวกขา. (๒๕๖๐). อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด
 เพชรบูรณ์ สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม.

สิน บุญจีน. (๒๕๖๔). อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๖๖ หมู่ที่ ๙ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.
 สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

สุมาลี ชัยโณม. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๖ บ้านนาทราย หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า
 จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๒ มกราคม.

สุวิมล ศรีมังกร. (๒๕๖๐). อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๓ บ้านวัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
 จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๔ ตุลาคม.

อนุชา วันชัย. (๒๕๖๑). อายุ ๑๘ ปี บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.
 สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม.

โดย หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์